

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία

***“Αρχές, Πλαίσιο και Εργαλεία των Πολιτικών της Οικονομικής
Διπλωματίας”***

Χρήστος Κ. Χαλαζιάς

ΛΙΣΤΑ ΕΥΡΕΣΗΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σκοπός	2
ΜΕΡΟΣ Α΄	4
1. <u>Η Ευρύτερη Θεωρητική Συνάρτηση</u>	4
1.1 Εισαγωγή.....	4
1.2 Ρεαλιστικές Προσεγγίσεις	5
1.3 Το παράδειγμα της αλληλεξάρτησης	6
1.4 Το παράδειγμα του ιμπεριαλισμού και της εξάρτησης.....	7
1.5 Όρια και Συμπληρωματικότητα – Η προσπάθεια ενταξιακής Θεωρητικής Ανάλυσης της Οικονομικής Διπλωματίας.....	9
1.5.1 Το Κράτος ως το βασικό υποκείμενο άσκησης αποτελεσματικής Οικονομικής Διπλωματίας	12
1.5.2 Η Ανάλυση της Εξωτερικής Πολιτικής ως το θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση Οικονομικής Διπλωματίας.....	14
1.6 Η Οικονομική Διπλωματία ως προϊόν μελέτης των νέων Γεωπολιτικών Αβεβαιοτήτων.....	22
1.6.1 Σύγχρονη Γεωπολιτική – Ένα Νέο Πλαίσιο, Η Σύγχρονη Πολιτικοποίηση του Χώρου..	24
1.6.2 Σύγχρονη Γεωπολιτική – Πάγιες Θέσεις και Αλλαγές.....	29
ΜΕΡΟΣ Β΄	32
2. <u>Η Σύγχρονη Οικονομική Διπλωματία</u>	32
2.1 Εισαγωγή – Ορίζοντας την Έννοια της Οικονομικής Διπλωματίας.....	32
2.2 Περιεχόμενο, Λειτουργία και Πρακτική στο Σύγχρονο Διεθνές Περιβάλλον	34
2.3 Συνοπτική Ιστορική Αναφορά.....	37
2.4 Η Σημασία της Νέας Οικονομικής Διπλωματίας.....	39
ΜΕΡΟΣ Γ΄	43
3. <u>Η Οικονομική Διπλωματία ως Πολυπλοκότητα - Παραδείγματα</u>	43
3.1 Εισαγωγή.....	43
3.2 Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Παράδειγμα	45
3.3 Το Παράδειγμα της Ελλάδας.....	49
3.3.1 Η παράμετρος Τουρκία	52
3.3.2 Θεσμικό και Οργανωτικό Πλαίσιο της Ελληνικής Οικονομικής Διπλωματίας	54
3.3.3 Ο νέος ορίζοντας της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής - Προϋποθέσεις	57
4. <u>Συμπεράσματα</u>	59
<u>Βιβλιογραφία</u>	61

Σκοπός

Η εργασία διαπραγματεύεται την ανάλυση των αρχών και του πλαισίου των Πολιτικών στην Οικονομική Διπλωματία, ως αναπόσπαστο μέρος μιας σύγχρονης εξωτερικής πολιτικής, η οποία δεν βασίζεται πλέον μόνο στον πυλώνα της κλασσικής διπλωματίας. Ειδικότερα σε ένα Κράτος όπως η Ελλάδα, ο μοχλός της Οικονομικής Διπλωματίας προσδίδει τη δυνατότητα αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του με στόχο την αναβάθμιση του περιφερειακού και διεθνούς ρόλου του καθώς επίσης και την ενίσχυση της διεθνούς εικόνας του.

Στο πρώτο μέρος γίνεται προσπάθεια να παρουσιασθούν περιληπτικά οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου των Διεθνών Σχέσεων ως σύνολο δεσμών, σχέσεων και επαφών, που εγκαθιδρύονται μεταξύ των κύριων δρώντων - Κρατών - στο διεθνές περιβάλλον, οι οποίες αφορούν την εξωτερική τους πολιτική και καθορίζουν τη συμπεριφορά τους. Η Οικονομική Διπλωματία αφορά διεθνή οικονομικά ζητήματα ενταγμένα στο ευρύτερο πλαίσιο της πολιτικής διαπραγμάτευσης και βασικό χαρακτηριστικό της, αντίθετα από την πολιτική διπλωματία, είναι η ευαισθησία της στην οικονομική διάσταση και στις εξελίξεις των αγορών. Αυτές οι εξελίξεις διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των δρώντων, επηρεάζουν τις θέσεις διαπραγμάτευσης και προσφέρουν εναλλακτικές. Απόντος μια συστηματικής θεωρίας για το αντικείμενό της, η Οικονομική Διπλωματία ως μέθοδος και διαδικασία λήψης αποφάσεων και διαπραγμάτευσης - πως τα Κράτη αποφασίζουν στην εσωτερική τους πραγματικότητα και πως με τη σειρά τους διαπραγματεύονται μεταξύ τους διεθνώς - αλλά και με βασικό πλεονέκτημα την ευρεία και ελαστική μετάφραση του όρου "διπλωματία" μέσα σε έναν κόσμο με πυκνή διεθνή οικονομική αλληλεπίδραση, διαπερνά και τις τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις, εντούτοις διακριτά και με βάση κάθε φορά το ιδεολόγημα του δρώντος. Τονίζεται το μονοπώλιο του Κράτους αναφορικά με την άσκηση αποτελεσματικής Οικονομικής Διπλωματίας για την εκπλήρωση των πολιτικών του στόχων ως αναπόσπαστο μέρος της Εξωτερικής του Πολιτικής, αλλά και ως συνέπεια μιας αναγκαιότητας για την αντιμετώπιση των σύγχρονων διεθνών ζητημάτων. Παρουσιάζονται τα καθοριστικά στοιχεία που υποστηρίζουν αλλά και επεξηγούν τη συμπεριφορά των δρώντων Κρατών στο διεθνές περιβάλλον, επιβεβαιώνοντας την αναγκαιότητα προσφυγής τους σε πολιτικές Οικονομικής Διπλωματίας. Ο εκπληκτικός κατακερματισμός του παγκόσμιου πολιτικού χώρου και η συνεχιζόμενη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης ενσωματώνουν νέες μεταβλητές στην

μελέτη του επιστημονικού πεδίου της Γεωπολιτικής. Τα εργαλεία και οι διαδικασίες των πολιτικών της Οικονομικής Διπλωματίας εντάσσονται στη σύγχρονη ανάλυση της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον γεωγραφικό χώρο και τον ανταγωνισμό για την εξουσία που εξελίσσεται εντός του, δημιουργώντας νέες αντιλήψεις και καινούρια ποιότητα στις σχέσεις μεταξύ των δύο πυρήνων του επιστημονικού πεδίου της Γεωπολιτικής : τις συνέχειες ως χώρο του Κράτους και τις ασυνέχειες που αποτελούν τα σύνορά του.

Τα δεύτερο μέρος διαπραγματεύεται τα υποκείμενα πεδία μιας σύγχρονης προσπάθειας αναφορικά με την κατεύθυνση μιας Συστηματικής, Συνεπούς και Ολοκληρωμένης Προσέγγισης σε Πολιτικές Οικονομικής Διπλωματίας, τονίζοντας ωστόσο ότι η Οικονομική Διπλωματία αποτελεί διαδικασία παρά αναλυτική και θεωρητική καθοδήγηση. Υπογραμμίζεται η πολιτική υποχρέωση για χώρες με μέτριο διεθνές διαμέτρημα, όπως της Ελλάδας, να αναγάγει τις πολιτικές Οικονομικής Διπλωματίας σε έναν από τους κύριους προσανατολισμούς στις εξωτερικές σχέσεις της, εφόσον ο διττός της στόχος κείται στην πρόληψη και αποφυγή των συγκρούσεων που οδηγούν σε ανθρώπινη δυστυχία και διλήμματα ασφάλειας, αμφισβητώντας την ειρηνική ανάπτυξη και ευημερία, καθώς και στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας, συνοχής, αξιοπιστίας και συνέπειας της εξωτερικής δράσης της στη διεθνή σκηνή.

Στο τρίτο μέρος και στο βαθμό που επιτρέπει η έκταση μιας τέτοιας εργασίας, παρουσιάζεται με λιτό αλλά και σημασιολογικό τρόπο, μέσα από τα παραδείγματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως ένας ιδιότυπος δρων και της Ελλάδας ως χώρας που μαθαίνει να ερμηνεύει το νέο της γεωπολιτικό περιβάλλον της, η πολυπλοκότητα αλλά και η αντιξοότητα στη διάρθρωση μιας επιτυχούς πολιτικής εφαρμογής των εργαλείων της Οικονομικής Διπλωματίας. Στο ίδιο μέρος αναπτύσσεται η πιθανή συσχέτιση των προτεραιοτήτων της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής με την Οικονομική Διπλωματία και αναφέρεται η παρούσα κατάσταση σε έναν από τους πυλώνες της.

Το τέταρτο μέρος είναι αφιερωμένο στο δύσκολο εγχείρημα, των συμπερασμάτων πάνω σε ένα πολύπλοκο φαινόμενο.

1. Η Ευρύτερη Θεωρητική Συνάρτηση

1.1 Εισαγωγή

Οι Διεθνείς Σχέσεις, με μια ευρεία και συνολική οπτική που λαμβάνει υπόψη της το σύνολο των διεθνών φαινομένων, δύνανται να οριστούν ως το σύνολο των σχέσεων και των επικοινωνιών που μπορούν να έχουν πολιτική διάσταση και εγκαθιδρύονται μεταξύ κοινωνικών ομάδων, διαπερνώντας τα σύνορα των κρατών. Δηλαδή, αν και το κράτος διατηρεί σήμερα κεντρικό ρόλο στο πλαίσιο του διεθνούς βίου, είναι παραπλανητικό να περιορίζεται ο βίος αυτός αποκλειστικά στο πλαίσιο των διακρατικών σχέσεων, ειδικά σε μια εποχή που πολλές οικονομικές και πολιτιστικές διαδικασίες εξελίσσονται εν μέρει τουλάχιστον, πέρα από τον έλεγχο των κυβερνήσεων. Με τη συνδυασμένη επίδραση της διεύθυνσης των κοινωνικών επιστημών - πέραν των σχέσεων επομένως με τη διπλωματική ιστορία, την πολιτική φιλοσοφία και το διεθνές δίκαιο - και των ριζικών αλλαγών του διεθνούς βίου (πολυμερής διπλωματία, ανάπτυξη και εφαρμογή νέων εξοπλιστικών συστημάτων, από-αποικιοποίηση, διάδοση του μοντέλου του έθνους-κράτους, παγκοσμιοποίηση των οικονομικών και χρηματοοικονομικών αγορών, εξέλιξη των συναλλαγών και η νέα διεθνή κατανομή εργασίας ενίσχυση των αλληλεπιδράσεων, ανάπτυξη των μέσων επικοινωνίας, παγκοσμιοποίηση των οικολογικών προβλημάτων και διεύρυνση των μεταναστευτικών ρευμάτων) οι διεθνείς σχέσεις απέκτησαν νέα σημασία καθιστώντας απαραίτητη, λόγω κυρίως της άμεσης επιρροής του διεθνούς περιβάλλοντος στο εσωτερικό των κοινωνιών, τη συστηματική ανάλυση αυτού του σύνθετου και πολυδιάστατου αντικειμένου, εφόσον σχετίζονται με πολλά και διαφορετικά αντικείμενα και εγγράφονται μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο.

Εντούτοις ακόμα και στο σύγχρονο αυτό κόσμο θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα εργαλεία της Οικονομικής Διπλωματίας εντάσσονται στο πλαίσιο της παραδοσιακής θεώρησης των διεθνών σχέσεων, ως σύνολο δεσμών, σχέσεων και επαφών που εγκαθιδρύονται αποκλειστικά μεταξύ των κρατών και αφορούν την εξωτερική τους πολιτική, η οποία αποτελεί έκφραση της συμπεριφοράς τους ως κεντρικών παραγόντων ή δρώντων στη διεθνή σκηνή.

Η επίδραση των πολιτικών Οικονομικής Διπλωματίας είναι εμφανής στη σημασία που έχουν αποκτήσει τα διεθνή φαινόμενα στην εποχή μας και πως αυτά με τη σειρά τους επηρεάζουν το εννοιολογικό πλαίσιο των Διεθνών Σχέσεων ως πεδίο συνεργασίας και

σύγκρουσης που διαπερνά τα σύνορα αλλά και τη βαθύτερη φύση αυτών των σχέσεων και των δυνάμεων που τις διέπουν. Οι εν λόγω Πολιτικές φαίνεται ότι διαπερνούν τα τρία μεγάλα ρεύματα των διεθνών σχέσεων, τη ρεαλιστική οπτική, το παράδειγμα της αλληλεπίδρασης, το παράδειγμα του ιμπεριαλισμού και της εξάρτησης, αποτελούν δε ίσως και ένα φορέα αλληλεπίδρασης μεταξύ τους στη σημερινή εποχή, που ναι μεν ορίζονται ως διακριτά ερμηνευτικά μοντέλα ή σκέψεις των διεθνών σχέσεων, εντούτοις αλληλοεπηρεάζονται και εξελίσσονται με το πέρασμα του χρόνου.

1.2 Οι Ρεαλιστικές Προσεγγίσεις

Η ρεαλιστική οπτική έχει τις ρίζες της σε μια μεγάλη παράδοση που χρονολογείται από την αρχαιότητα, κυρίως με τον Θουκυδίδη και λαμβάνει μια ιδιαίτερα δομημένη μορφή από τον 17^ο αιώνα, δίνοντας προνομιακή θέση στη συγκρουσιακή διάσταση των διεθνών σχέσεων και έμφαση στο άναρχο στοιχείο, χαρακτηριστικό της διεθνούς κοινωνίας. Ο σύγχρονος ρεαλισμός, με τη μορφή παραδείγματος των διεθνών σχέσεων, αναδύεται ως η απόρριψη μιας ιδεαλιστικής οπτικής αυτών των σχέσεων, που έκανε την εμφάνισή της μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο¹. Στο πλαίσιο αυτό η συμπεριφορά των κρατών υπαγορεύεται από την αναζήτηση του εθνικού συμφέροντος, όπως αυτό εκφράζεται με όρους ισχύος. Το κράτος είναι ο κεντρικός δρών παράγοντας των διεθνών σχέσεων και οι τελευταίες έχουν ως δυναμική τους την προοδευτική αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ των κρατών. Η εξωτερική πολιτική έχει ως κύριο αντικείμενό της την ασφάλεια (πολιτικός στόχος) του κράτους. Οι επιλογές σε θέματα εξωτερικής πολιτικής έχουν χαρακτήρα ορθολογικό και γίνονται σε συνάρτηση με το εθνικό συμφέρον, το οποίο δεν έχει μια ασαφή έννοια και διαφέρει από τη μια κατάσταση στην άλλη και από το ένα κράτος στο άλλο. Στη ρεαλιστική προσέγγιση η διεθνής πολιτική μπορεί να οριστεί ως μια διαρκής προσπάθεια για τη διατήρηση και την αύξηση της ισχύος του οικείου έθνους και για τον περιορισμό ή τη μείωση της ισχύος των άλλων εθνών. Κάθε κράτος πρέπει να υπολογίζει στις δικές του δυνάμεις για την προστασία των συμφερόντων του δεδομένου της μόνιμης οριζόντιας οργάνωσης των σχέσεων εξουσίας που διέπει το διεθνές σύστημα ή με άλλα λόγια λόγω της μη ολοκληρωμένης, άναρχης φύσης του αλλά βεβαίως και λόγω του ιδιαίτερου χαρακτηριστικού των διεθνών σχέσεων υπό όρους ρεαλισμού, της νομιμοποίησης και της νομιμότητας της προσφυγής στη βία από την πλευρά των δρώντων παραγόντων. Πέραν εντούτοις των ανωτέρω, της δομικής συνέχειας δηλαδή της φύσης του διεθνούς συστήματος όπως χαρακτηρίζεται από τη μονιμότητα² ενός ορισμένου

¹ Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, Alfred Knopf, 1948

² Robert O. Keohane, *Neorealism and its Critics*, Νέα Υόρκη, Columbia University Press, 1986

βαθμού αναρχίας και συγκρούσεων συμφερόντων, τούτο δεν συνεπάγεται την ύπαρξη ενός απόλυτου δομικού ντετερμινισμού στο σύνολο των δρώντων παραγόντων³. Αυτό σημαίνει ότι στο ρεαλιστικό παράδειγμα και λόγω των αλλαγών που έχουν υποστεί στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών τα κράτη-έθνη, κυρίως εξ' αιτίας των μεταβολών που οφείλονται στην τεχνολογία, χωρίς παρ' όλα αυτά να απαλείφεται η βαθιά άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος, η χωρητικότητα της εξωτερικής πολιτικής των κρατών μπορεί να διασφαλίσει την αναζήτηση μιας ελάχιστης τάξης, μια ισορροπία στο συσχετισμό δυνάμεων, κυρίως μέσω διπλωματίας, την ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και εκείνου των διεθνών οργανισμών. Και αυτό ισχύει ίσως περισσότερο με τις μικρές οντότητες που έως πρόσφατα έβλεπαν τη συμπεριφορά τους σε μεγάλο βαθμό δομικά καθορισμένη.

1.3 Το Παράδειγμα της Αλληλεξάρτησης

Το δεύτερο ρεύμα των διεθνών σχέσεων δίνει έμφαση στην αλληλεξάρτηση και τη συνεργασία, θεωρώντας ότι οι σύγχρονες διεθνείς σχέσεις δεν ανταποκρίνονται στο συγκρουσιακό και διακρατικό μοντέλο του ρεαλιστικού παραδείγματος. Η δυναμική του εκσυγχρονισμού, η πρωτόγνωρη ανάπτυξη υπό την επίδραση της εξέλιξης της τεχνολογίας και της αύξησης των διεθνών συναλλαγών, συνέβαλλε στη δημιουργία ενός σύνθετου ιστού αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των διαφορετικών κοινωνιών και στην ανάδειξη νέων ειδών δρώντων παραγόντων στις διεθνείς σχέσεις. Αυτή η διαδικασία εκσυγχρονισμού δημιούργησε κυρίως νέες ανάγκες και αιτήματα στις κοινωνίες μας και ανέδειξε συστήματα αξιών που στηρίζονται στην οικονομική ανάπτυξη και ευημερία. Το μοντέλο ανάπτυξης που υιοθέτησαν προοδευτικά οι διαφορετικές κοινωνίες επέβαλε νέα κοινωνικά και οικονομικά καθήκοντα στο κράτος, που αποδείχθηκε όλο και πιο ανίκανο να ικανοποιήσει μόνο του αυτά τα νέα αιτήματα. Άλλες δυνάμεις, υπερεθνικές, διεθνείς, υποεθνικές, εισέβαλαν στο διεθνές προσκήνιο και προσπάθησαν να περιορίσουν σε πολλές περιπτώσεις τα περιθώρια δράσης των κρατών και να ασκήσουν επιρροή στις δημόσιες πολιτικές τους. Τα παράδειγμα της νομισματικής πολιτικής ενός κράτους είναι χαρακτηριστικό της εν λόγω επιρροής. Η νομισματική πολιτική διαφόρων κρατών εξαρτάται εν μέρει από υπερεθνικές δυνάμεις που δραστηριοποιούνται στις διεθνείς οικονομικές αγορές, στην εξέλιξη των οποίων τα κράτη συχνά δεν έχουν παρά περιορισμένες δυνατότητες επιρροής. Στο πλαίσιο αυτό, η ανάπτυξη της διεθνούς συνεργασίας, κυρίως με τον πολλαπλασιασμό των δομών συνεργασίας, μέρος της οποίας χαρακτηρίζεται από την έντονη χρήση των εργαλείων της οικονομικής διπλωματίας, αποτυπώνει αφενός μια βαθιά εξέλιξη των διεθνών σχέσεων, των οποίων η συγκρουσιακή

³ Robert G. Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, 1981

φύση τείνει να περάσει σε δεύτερο πλάνο και αφετέρου μια τάση οργάνωσης ενός διεθνούς συστήματος που χαρακτηρίζεται ολοένα και βαθύτερα από την αλληλεξάρτηση και την κοινότητα των συμφερόντων. Αυτή η οπτική των διεθνών σχέσεων απέκτησε αυξανόμενη σημασία ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, χάρη στην ύφεση, στο πλαίσιο έργων πολιτικών επιστημόνων που ήταν αφιερωμένα στις διεθνείς σχέσεις, ειδικότερα στην επίλυση των συγκρούσεων, στην επεξεργασία και ποιοτικής μεταλλαγής της εξωτερικής πολιτικής⁴, στις σχέσεις Βορρά Νότου καθώς επίσης και στην νέα διάστασή τους, αυτής της παγκοσμιοποίησης⁵ των διεθνών σχέσεων.

1.4 Το Παράδειγμα του Ιμπεριαλισμού και της Εξάρτησης

Το τρίτο ρεύμα των διεθνών σχέσεων, το παράδειγμα του ιμπεριαλισμού και της εξάρτησης, θεωρεί ότι το διεθνές σύστημα, αποτελεί έκφραση της λειτουργίας, της εξέλιξης και των αντιφάσεων του καπιταλισμού. Με άλλα λόγια αυτό το σύστημα χαρακτηρίζεται από τη δυναμική του καπιταλισμού. Ο τελευταίος, λόγω των αντιφάσεών του, είναι φορέας ιμπεριαλιστικής πολιτικής. Η πρώτη προσπάθεια περιγραφής αυτής της οπτικής των διεθνών σχέσεων πραγματοποιείται με τη μελέτη της αποικιοκρατικής επέκτασης καθώς και συγκρούσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Για τον Λένιν βέβαια ο ιμπεριαλισμός είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα απλό φαινόμενο αποικιοκρατικής επέκτασης. Αποτελεί πράγματι την άμεση συνέπεια της ανάπτυξης των μονοπωλίων και ειδικότερα, της ανάπτυξης του χρηματοοικονομικού κεφαλαίου, μιας διαδικασίας που είναι στη βάση ενός ολοένα σκληρότερου αγώνα στη διεθνή σκηνή για την πώληση των πλεονασμάτων (βλέπε σήμερα ρωσικό φυσικό αέριο), τον έλεγχο των νέων σφαιρών επένδυσης (βλέπε σήμερα κρατικά κινεζικά πλεονάσματα), καθώς και την προμήθεια σε πρώτες ύλες.

Η σύγκρουση μεταξύ των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων εγγράφεται λοιπόν στο ίδιο το επίκεντρο της ανάπτυξης του καπιταλισμού και του αγώνα του για επιβίωση. Στο πλαίσιο αυτής της προοπτικής το πέρασμα του καπιταλισμού, στο μονοπωλιακό του στάδιο, στο χρηματοοικονομικό κεφάλαιο συνδέεται με την επιδείνωση του αγώνα για τη μοιρασιά του κόσμου. Η μοιρασιά των ζωνών επιρροής, των συμφερόντων και των αποικιών μεταξύ ιμπεριαλιστικών κρατών γίνεται σύμφωνα με τον Λένιν, απαραίτητως με τη "βία" και άρα σε συνάρτηση με τους συσχετισμούς "δυνάμεων". Αυτή η διαδικασία φυσικά δύναται να είναι φορέας πολέμων. Ειδικότερα, στον μικρόκοσμο του κράτους, η εξωτερική πολιτική

⁴ D. Morse, *The Politics of Interdependence*, International Organization, τόμος 23, 1969, σ. 311-326

⁵ John W. Burton, *World Society*, Cambridge, Cambridge University Press, 1972

του αποτελεί συνάρτηση των ταξικών συμφερόντων και οι συγκρούσεις μεταξύ κρατών είναι η έκφραση και η συνέπεια των εγγενών αντιφάσεων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η εξωτερική πολιτική δεν είναι ένα είδος αφηρημένης έκφρασης των γενικών συμφερόντων της ταξικά διαιρεμένης κοινωνίας, αλλά ως μια πολιτική που καθορίζεται, κατ' αρχάς, από οικονομικά, πολιτικά, ιδεολογικά και άλλα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης σε μια δεδομένη κοινωνία.

Στη δεκαετία του 1960, πολλά νέο-μαρξιστικά, ή επηρεασμένα από ορισμένες μαρξιστικές-λενινιστικές θέσεις, ρεύματα έρευνας προσπαθούν να αποδείξουν το πως ο ιμπεριαλισμός αποτελεί πάντα, μετά την αποαποικιοποίηση, τον κυρίαρχο παράγοντα των διεθνών σχέσεων και βοηθά στην ερμηνεία της υπανάπτυξης, στην οποία βρίσκονται οι χώρες του Τρίτου Κόσμου. Στο πλαίσιο αυτής της προοπτικής, ο καπιταλισμός οφείλει, για να καταφέρει να επιβιώσει, να στηριχθεί στην εκμετάλλευση μιας περιφέρειας προκειμένου να εξαγάγει εκεί τα κεφάλαιά του που αποσπών πιο υψηλά ποσοστά κέρδους, να πουλήσει ένα τμήμα της παραγωγής του και να εξασφαλίσει πηγές προμηθειών σε πρώτες ύλες. Αυτή η κατάσταση εξάρτησης της περιφέρειας που συντηρείται και ενισχύεται με κάθε είδους μέσα – πολυεθνικές εταιρείες, διεθνείς οργανώσεις, βοήθεια, εξαγωγή κεφαλαίων, αυτοαποικιοποίηση, ρόλο εκπροσώπησης του ιμπεριαλισμού που αναλαμβάνουν να παίξουν οι ελίτ του Τρίτου Κόσμου κ.α. – καταλήγει έτσι σε λεηλασία του Τρίτου Κόσμου από τις βιομηχανικές ή ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Αυτή η οπτική για τις διεθνείς σχέσεις ήταν, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, στο επίκεντρο των διεκδικήσεων για μια νέα διεθνή οικονομική τάξη και ενός σημαντικού ρεύματος μελετών για τα προβλήματα της ανάπτυξης που απορρίπτει την ανάλυση της υπανάπτυξης σύμφωνα με όρους ενδογενών μόνο παραγόντων⁶ (πολιτιστικών, πολιτικών, κοινωνικών, κ.α.) και προσπαθεί να ερμηνεύσει αυτό το φαινόμενο με την εξάρτηση των κοινωνιών του Τρίτου Κόσμου και πιο συγκεκριμένα, με την ένταξη των τελευταίων στην καπιταλιστική παγκόσμια κοινωνία. Η εξέλιξη των διεθνών σχέσεων, κυρίως με τη διαίρεση του κόσμου σε πλούσιες και φτωχές χώρες, είναι λοιπόν εγγεγραμμένη στη λογική του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Μετά από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ορισμένα στοιχεία του παραδείγματος του ιμπεριαλισμού και της εξάρτησης βρέθηκαν στο επίκεντρο των αναλύσεων και της προσέγγισης πολλών αντιπάλων της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης και της ανεμπόδιστης κυριαρχίας του φιλελευθερισμού.

⁶ Gilpin Robert, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, Princeton 1987

1.5 Όρια και Συμπληρωματικότητα – Η προσπάθεια Θεωρητικής Ανάλυσης της Οικονομικής Διπλωματίας

Μια προσεκτική και κριτική έρευνα αυτών των τριών μεγάλων προσεγγίσεων των διεθνών σχέσεων οφείλει να διαπιστώσει ότι, αν και όλα τα παραδείγματα διαφωτίζουν χρήσιμα ορισμένες διαστάσεις ή πτυχές των διεθνών σχέσεων, κανένα τους δεν καταφέρνει να περιγράψει με ικανοποιητικό τρόπο την παγκόσμια συνθετότητα αυτού του φαινομένου. Έτσι, η ρεαλιστική σχολή μας υπενθυμίζει ορθά το ρόλο-κλειδί του κράτους στη διεθνή σκηνή, όπως και τη συγκρουσιακή και άναρχη φύση της τελευταίας. Αποσυνδέει ωστόσο σε μεγάλο βαθμό την εξωτερική από την εσωτερική πολιτική, υποτιμά το ρόλο των μη κρατικών παραγόντων, τη βαρύτητα των οικονομικών δυνάμεων κ.α. Εξάλλου, η βούλησή της για ορθολογική ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής, η οποία στηρίζεται στην άποψη περί εθνικού συμφέροντος που εκφράζεται με όρους ισχύος (στρατιωτικής;), δεν μπορεί, λόγω της ασαφούς φύσης της αντίληψης αυτής, να επιτρέψει την οποιαδήποτε εμπειρική ανάλυση. Οι ρεαλιστές αναπτύσσουν πάνω από όλα μια άποψη για την εξωτερική πολιτική που είναι επικεντρωμένη στις μεγάλες δυνάμεις και δεν μπορεί να προσαρμοστεί στην πραγματικότητα των μικρών και μεσαίων δυνάμεων. Το παράδειγμα της αλληλεξάρτησης εισάγει αναμφίβολα μια ενδιαφέρουσα προοπτική, που δεν είχε ουσιαστικά ληφθεί υπόψη από τους ρεαλιστές. Στρέφει πράγματι την προσοχή στην αύξηση της αλληλεξάρτησης μεταξύ των διαφόρων κοινωνιών στη σύγχρονη εποχή, με την αλληλεξάρτηση αυτή να διευκολύνει, στον οικονομικό, τεχνικό και πολιτιστικό τομέα, την ανάλυση διαφορετικών σε σχέση με το κράτος παραγόντων και διαφορετικών μορφών υπερεθνικών δυνάμεων. Αυτή η άποψη υποβαθμίζει ορθά την εικόνα ενός διεθνούς συστήματος που είναι καταδικασμένο σε αναρχία, δίνοντας έμφαση στα στοιχεία συνεργασίας που υφίστανται σε αυτό το σύστημα και κυρίως στην ύπαρξη διεθνών, οικονομικών, χρηματοοικονομικών, τεχνικών κ.α. καθεστώτων, που μειώνουν τα περιθώρια δράσης των κρατών. Ρίχνει επίσης στενούς δεσμούς που υφίστανται μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.

Ωστόσο, το παράδειγμα της αλληλεξάρτησης τείνει να παραγνωρίσει ότι η εξωτερική πολιτική δεν συνιστά εντελώς νέο φαινόμενο, όπως μαρτυρά και η ιστορία των διεθνών σχέσεων κατά τον 19^ο αιώνα. Επιπλέον είναι συζητήσιμη η σύνδεση που προσπαθούν να κάνουν οι υπέρμαχοι αυτού του παραδείγματος μεταξύ αλληλεξάρτησης

και συνεργασίας⁷. Πράγματι, η αύξηση της αλληλεξάρτησης μεταξύ των κοινωνιών που συνιστούν το διεθνές σύστημα, σε καμιά περίπτωση δεν συνεπάγεται το τέλος της πρωτοκαθεδρίας του κράτους ως διεθνούς παράγοντα και τη μείωση της συγκρουσιακής διάστασης αυτού του συστήματος.

Έχουμε να κάνουμε εδώ με μια κάπως τεχνοκρατική οπτική, που υποτιμά τη σημασία της πολιτικής και ενστερνίζεται τη θέση, μπορούμε να πούμε του τέλους των ιδεολογιών, μια οπτική που αμφισβητήθηκε ευρέως από την ίδια την εξέλιξη των διεθνών σχέσεων (όρια της ύφεσης, συνέχιση της ιδεολογικής αντιπαράθεσης Ανατολής- Δύσης στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, εμφάνιση άλλων ιδεολογικών αντιπαράθεσεων, αύξηση των συγκρούσεων στον Τρίτο Κόσμο κ.α.) αλλά και όπως θα δούμε και πιο κάτω, αμφισβητείται και σήμερα. Το παράδειγμα του ιμπεριαλισμού και της εξάρτησης αποτελεί μια χρήσιμη συμβολή για την κατανόηση των σύγχρονων διεθνών σχέσεων, καθώς δίνει έμφαση στη συχνά ασύμμετρη φύση της αλληλεξάρτησης. Δεν μπορούμε πράγματι να αποδεχθούμε a priori, όπως μοιάζουν να κάνουν οι υπέρμαχοι του παραδείγματος της αλληλεξάρτησης, ότι η τελευταία συνεπάγεται μια αμοιβαία ισορροπημένη εξάρτηση μεταξύ κοινωνιών διαφορετικών διαστάσεων και επιπέδων ανάπτυξης. Οι σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και των μικρών κρατών, όπως και γενικότερα οι σχέσεις Βορρά-Νότου, αποτυπώνουν αυτή την ασύμμετρη φύση της αλληλεξάρτησης και των σχέσεων ισχύος και επιρροής που κρύβονται πίσω από τη συγκεκριμένη πραγματικότητα. Αυτό ισχύει πράγματι στην περίοδο της παγκοσμιοποίησης και τη στιγμή που η αμερικανική υπερδύναμη έχει γίνει, λόγω της απουσίας της ΕΣΣΔ, η απόλυτη υπερδύναμη. Προσοχή εντούτοις, τούτη η ερμηνεία της υπανάπτυξης, κυρίως στη βάση της κατάστασης εξάρτησης, να μην αποτελέσει καταχρηστική απλούστευση όταν δεν λαμβάνει αρκετά υπόψη της την ιδιαιτερότητα των ειδικών καταστάσεων, της κάθε χώρας που έχει πληγεί από την υπανάπτυξη.

Αυτή η πολυδιάσπαση του αντικειμένου των Διεθνών Σχέσεων, η οποία κάνει την εμφάνισή της μέσα από τα τρία ανωτέρω παραδείγματα, σίγουρα δεν είναι ανυπέρβλητη. Πράγματι η καθεμιά από τις αντιλήψεις αυτές στηρίζεται σε μια σημαντική διάσταση των υπό μελέτη φαινομένων, εντούτοις, παραγνωρίζοντας εξίσου άλλες σημαντικές πτυχές. Η ανάπτυξη του κάθε παραδείγματος ενώ συνδέεται με την ίδια την εξέλιξη των διεθνών σχέσεων και τείνει συχνά να αντανakλά ορισμένες τάσεις και προβληματισμούς μιας εποχής, φαίνεται ότι παραγνωρίζει εντελώς φυσιολογικά άλλους παράγοντες που είχαν ήδη αναδειχθεί στο παρελθόν.

⁷ Keohane Robert O., Nye Joseph S., *Power and Interdependence*, MIT Press, Boston, 1975

Έτσι λόγω χάρη, το δεύτερο παράδειγμα, βάζοντας σε παρένθεση τη σύγκρουση, δίνει έμφαση στην αύξηση της αλληλεξάρτησης και της ανάπτυξης μη κρατικών παραγόντων, φαινόμενα χαρακτηριστικά της δεκαετίας τους 1960, που, χάρη στην ύφεση, έμοιαζαν να οδηγούν σε υποχώρηση της σύγκρουσης Ανατολής – Δύσης. Με αυτή την έννοια, τα διαφορετικά παραδείγματα είναι σήμερα πιο πολύ συμπληρωματικά παρά αγεφύρωτα ανταγωνιστικά αποδεικνύουν τις διαφορετικές μορφές μιας και μόνης πραγματικότητας που αποτελείται παράλληλα, όπως όλες οι κοινωνικές πραγματικότητες από αρμονία και σύγκρουση, από αλληλεξάρτηση και εξάρτηση, από ισορροπία και αλλαγή. Ωστόσο, αυτή η συμπληρωματικότητα των παραδειγμάτων, όπως έχει κάνει έως σήμερα την εμφάνισή της, έχει ριζικό περιορισμό στο μέτρο που, όταν λαμβάνουν υπόψη τους τη μια ή την άλλη διάσταση των διεθνών σχέσεων, τη στηρίζουν εν μέρει σε φιλοσοφίες της ιστορίας, σε απόψεις περί κοινωνικών σχέσεων και σε ιδεολογικές επιλογές που συνήθως είναι ασυμβίβαστες μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, η ένταξη σε ένα κοινό μοντέλο των διαφορετικών πτυχών των διεθνών σχέσεων, όπως τις εκφράζουν τα παραδείγματα, δεν μπορεί να γίνει παρά αποσπώντας τις πτυχές αυτές από τα φιλοσοφικά και ιδεολογικά τους πλαίσια.

Μια λύση προς μια συνεκτική δομή πιθανόν να αποτελούσε η προσέγγιση βάσει της οποίας συνίσταται η υιοθέτηση των βασικών αξόνων της κλασικής οπτικής των διεθνών σχέσεων, εντάσσοντας πολλές χρήσιμες συμβολές αλλά και δεσμεύσεις από τα παραδείγματα της αλληλεξάρτησης, του ιμπεριαλισμού και της εξάρτησης, λόγω της δυνατότητας - όπως θα διαπιστώσουμε στο υπόλοιπο μέρος της εργασίας - η οποία φαίνεται ότι αναδεικνύεται από το ρόλο που διαδραματίζει η χωρητικότητα και τα εργαλεία της σύγχρονης Οικονομικής Διπλωματίας, όπως αυτά δρουν υπό όρους έντονης αλληλεπίδρασης των κεντρικών εξουσιών και κοινωνιών, τονίζοντας τη συμπληρωματικότητα και την αλληλένδετη σχέση μεταξύ των παραδειγμάτων στη βάση των κυρίων κοινών στρατηγικών στόχων που επιδιώκουν, χωρίς εντούτοις να αποδεικνύεται αποφασιστικά, προς το παρόν, ότι αποτελούν τους προσδιοριστικούς εκείνους παράγοντες μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η πλήρης ένταξη των εν λόγω παραδειγμάτων σε μια συνολική συνεκτικότητα.

Σε κάθε περίπτωση η ορολογία που ενσωματώνει έννοιες όπως το εθνικό συμφέρον με όρους ισχύος, το κράτος – δρών, η συγκρουσιακή και άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος, η αλληλεξάρτηση, η συνεργασία, τα πλεονάσματα και η εξασφάλιση πηγών προμηθειών, οι πρώτες ύλες, κ.α. είναι αναμφισβήτητα συνδεδεμένη με το πλαίσιο της

νέας Οικονομικής Διπλωματίας που διαμορφώνει μια σύγχρονη διάσταση στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους.

1.5.1 Το Κράτος ως το βασικό υποκείμενο άσκησης αποτελεσματικής Οικονομικής Διπλωματίας

Παρά την εμφάνιση άλλων ειδών διεθνών παραγόντων, το κράτος παραμένει σήμερα ο κεντρικός δρών⁸ παράγοντας των διεθνών σχέσεων με αποτέλεσμα να είναι αναπόφευκτα στο επίκεντρο της διεθνούς πολιτικής. Η διεθνής πραγματικότητα, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, διαμορφώνεται από την ύπαρξη κρατών. Το κρατικό μοντέλο έχει στις μέρες μας παγκόσμια ισχύ, όπως φανερώνει κυρίως η αποαποικιοποίηση, που δεν είχε ως συνέπεια την εμφάνιση άλλων μορφών πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης, αλλά την παγκοσμιοποίηση της έννοιας του κράτους. Η εξωτερική πολιτική αποτελεί το τμήμα της κρατικής δραστηριότητας που στρέφεται προς τα "έξω", δηλαδή που ασχολείται με τα προβλήματα που τίθενται εκτός συνόρων και μπορεί να λάβει δύο μορφές, λόγω της μη ολοκληρωμένης φύσης του διεθνούς συστήματος : τη διπλωματία και τη στρατηγική. Μέσω της εξωτερικής του πολιτικής το κράτος εκφράζεται ως δρών παράγοντας των διεθνών σχέσεων και προσπαθεί να ανταποκριθεί στη συμπεριφορά των άλλων διεθνών δρώντων και γενικότερα να ασκήσει επιρροή⁹ στο περιβάλλον του για να το διατηρήσει στην ίδια κατάσταση όταν αυτό είναι ευνοϊκό και να το αλλάξει όταν του είναι αρνητικό. Με άλλα λόγια το κράτος προσπαθεί, μέσω της εξωτερικής πολιτικής, τουλάχιστον να διατηρήσει και στην καλύτερη περίπτωση να αυξήσει τις δυνατότητες επιρροής του¹⁰ έξω από την εθνική επικράτεια.

Αν και παραδοσιακά η εξωτερική πολιτική, είτε με τη μορφή της διπλωματίας είτε με εκείνη της στρατηγικής, θεωρήθηκε υψηλή πολιτική, επικεντρωμένη στα προβλήματα ασφαλείας και εθνικής ανεξαρτησίας, παρατηρούμε στην εποχή μας μια σαφή διεύρυνση του πεδίου αυτής της πολιτικής. Πράγματι, χάρη στην ενίσχυση του ρόλου του κράτους στις σύγχρονες κοινωνίες μας και στην αυξανόμενη αλληλεξάρτηση αυτών των κοινωνιών, μια ολόκληρη σειρά τομέων (η οικονομία, το περιβάλλον, η επιστημονική και τεχνολογική έρευνα κ.α.) έχουν εισέλθει πλήρως στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής των κρατών. Σε αυτό συντέλεσαν κυρίως οι αλλαγές που σημειώθηκαν στα συστήματα αξιών, που χαρακτηρίζονται από την επιδίωξη των κοινωνιών να αποκτήσουν περισσότερη

⁸ δρών παράγων ως οντότητα που λαμβάνει ενεργό μέρος ή παίζει σημαντικό ρόλο και η δράση του υπερβαίνει το πλαίσιο των συνόρων, διαθέτοντας αυτονομία στη λήψη αποφάσεων και στις ενέργειές του

⁹ Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, California, 1979

¹⁰ Gilpin Robert, *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία : Η Διεθνής Οικονομική Τάξη*, 2^η Έκδοση, Ποιότητα, Αθήνα, 2002

οικονομική και κοινωνική ευημερία, με αποτέλεσμα το κράτος να αναλάβει σταδιακά την ευθύνη τομέων δραστηριοτήτων που συνδέονται με την ικανοποίηση αυτών των αναγκών. Στο μέτρο που η ικανοποίηση αυτή απαιτεί αυξανόμενο άνοιγμα στις συναλλαγές με το εξωτερικό και οδηγεί έτσι στην ανάπτυξη των επικοινωνιών κάθε είδους μεταξύ των κοινωνιών, νέα πεδία, οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτιστικά, διείσδυσαν στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής.

Επιπρόσθετα, η εξωτερική πολιτική λαμβάνει σήμερα θέση ολοένα και πιο σημαντική λόγω των σοβαρών αλλαγών που έχουν σημειωθεί στις διεθνείς σχέσεις. Λόγω της διαδικασίας παγκοσμιοποίησης του πεδίου των διεθνών σχέσεων, τα κράτη δεν αισθάνονται πλέον ανησυχία μόνο από το άμεσο περιβάλλον τους (πολιτική της καλής γειτονίας), αλλά η τύχη τους εξαρτάται από γεγονότα που εξελίσσονται στην άλλη άκρη του πλανήτη. Η εμφάνιση παγκόσμιων προβλημάτων, που προσβάλλουν το σύνολο του πλανήτη, όπως η καταστροφή του περιβάλλοντος, η εξάντληση των φυσικών πόρων, η δημογραφική έκρηξη, παράλληλα με την ανάπτυξη των εξοπλιστικών συστημάτων και την απειλή των πυρηνικών όπλων μετατρέπουν τη διεθνή κοινότητα από εικόνα ή ιδανικό σε κοινότητα ύπαρξης.

Με άλλα λόγια, η διπλωματία αναγκάστηκε έτσι να λάβει υπόψη της τομείς δραστηριότητας που δεν της ήταν οικείοι, διευρύνοντας το πεδίο της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Στη βάση αυτή παρατηρείται συχνά ότι ένα μεγάλο μέρος των επιλογών της εξωτερικής πολιτικής επηρεάζει τη λειτουργία των κοινωνιών και αντίστροφα επιλογές της εσωτερικής πολιτικής είναι δυνατό να επιδρούν άμεσα στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Όπως θα δούμε αργότερα ως απόρροια των καθοριστικών στοιχείων της εξωτερικής πολιτικής και των διαδικασιών λήψης απόφασης με τις οποίες διαμορφώνεται η εν λόγω πολιτική, η λειτουργία του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος του κράτους καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τους προσανατολισμούς της, με αποτέλεσμα ολόκληρα τμήματα της εξωτερικής πολιτικής που έχουν σημαντικό αντίκτυπο στον προϋπολογισμό ενός κράτους, όπως η ενίσχυση του Τρίτου Κόσμου, η εξαγωγή όπλων, η συμμετοχή στην πολυμερή συνεργασία σε ζητήματα αγώνα κατά της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος ή στον τομέα της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας να συνδέονται άρρηκτα με τις συζητήσεις στην εσωτερική πολιτική του κράτους που καθορίζεται κυρίως από τις οικονομικές και κοινωνικές προτεραιότητές του. Η ενισχυμένη πλέον επιρροή μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής και ο διευρυμένος χώρος που έχουν καταλάβει τα οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτιστικά θέματα στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής έχει ως αποτέλεσμα την ποιοτική αλλαγή και ίσως αναθεώρηση στην εκπόνηση

αυτής της πολιτικής υπό όρους αποτελεσματικότητας, κυρίως από τον αρμόδιο θεσμικό της φορέα, το Υπουργείο Εξωτερικών, που φαίνεται να αναλαμβάνει συχνά όχι πρωταγωνιστικό αλλά συντονιστικό ρόλο της πολλαπλής κυβερνητικής δραστηριότητας από τους επιμέρους εμπλεκόμενους θεσμικούς φορείς.

1.5.2 Η Ανάλυση της Εξωτερικής Πολιτικής ως το θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση Οικονομικής Διπλωματίας

Η συμπεριφορά των κρατών υπό όρους εξωτερικής πολιτικής καθορίζεται από συγκεκριμένους παράγοντες και διαδικασίες. Πρόκειται για μια ανάλυση με διπλή διάσταση. Από τα μια, η προσπάθεια να διαλευκανθεί μια δεδομένη απόφαση της εξωτερικής πολιτικής δίνοντας έμφαση στους καθοριστικούς παράγοντες και στοιχεία που την προεξοφλούν και από την άλλη το αντικείμενο ανάλυσης μπορεί να είναι η εξωτερική πολιτική υπό την έννοια ενός συνόλου αποφάσεων που εκφράζουν μια κάποια συνέχεια δίνοντας έτσι έμφαση στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσω των οποίων παράγεται αυτή η πολιτική. Η αυξημένη οικονομική αλληλεξάρτηση, όπως αποτυπώνεται εννοιολογικά με τον όρο Παγκοσμιοποίηση, έθεσε τέλος στην καθορισμένη διακριτικότητα μεταξύ εθνικής και διεθνούς πολιτικής. Η σημασία της διαδικασίας αυτής κατέστησε την Οικονομική διπλωματία περισσότερο σύνθετη, καλύπτοντας όλο και περισσότερο ζητήματα και εμπλέκοντας όλο και περισσότερο δρώντες.

Καθοριστικά Στοιχεία της Εξωτερικής Πολιτικής

Δύο είναι οι μεγάλες κατηγορίες καθοριστικών στοιχείων της εξωτερικής πολιτικής: τα εσωτερικά και εξωτερικά στοιχεία. Με τον όρο εσωτερικά στοιχεία εννοούμε όλους τους παράγοντες που συνδέονται με κρατικούς δρώντες παράγοντες (κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δομές, φυσικούς πόρους και γεωγραφικά χαρακτηριστικά, προσωπικότητα των πολιτικών ιθυνόντων) ενώ τα εξωτερικά στοιχεία αποτελούνται από τους παράγοντες που χαρακτηρίζουν το περιβάλλον του κράτους (διεθνές σύστημα, δράση άλλων κρατών κ.α.).

i. Εσωτερικά Στοιχεία

Η ιστορία των διεθνών σχέσεων αποδεικνύει ότι υπάρχει εκπληκτική ποικιλία εξωτερικών πολιτικών που καθορίζονται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε κράτους. Ανάμεσα στα εσωτερικά καθοριστικά στοιχεία της εξωτερικής πολιτικής μπορούμε να

διακρίνουμε τρεις μεγάλες κατηγορίες.: τους φυσικούς, τους δομικούς και τους πολιτιστικούς και ανθρωπίνους παράγοντες.

Οι φυσικοί παράγοντες περιλαμβάνουν τρεις σημαντικές διαστάσεις : τη γεωγραφική κατάσταση, τους φυσικούς πόρους και τη δημογραφική κατάσταση. Στη γεωγραφική κατάσταση παίζουν ρόλο οι διαστάσεις του κράτους, η γεωστρατηγική θέση της χώρας¹¹, η μορφή του εδάφους και το κλίμα. Οι φυσικοί πόροι καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό το βαθμό ανεξαρτησίας των κρατών σε σχέση με το εξωτερικό, όπως επί παραδείγματι μαρτυρά η εξάρτηση της Ευρώπης στον παράγοντα της ενέργειας. Η ύπαρξη φυσικών πόρων συνιστά ένα ουσιαστικό στοιχείο για την ισχύ ενός κράτους και τίθεται στην υπηρεσία της εξωτερικής του πολιτικής, στο βαθμό βέβαια που αυτό το κράτος διαθέτει οικονομικά και τεχνικά μέσα που να του επιτρέπουν την εκμετάλλευση αυτών των πόρων. Στην δημογραφική κατάσταση ενσωματώνονται ο αριθμός, οι δομές, η ηλικία, η εθνική διαστρωμάτωση του πληθυσμού επηρεάζοντας την εξωτερική πολιτική του κράτους, είτε επιβάλλοντας ορισμένα όρια στην ισχύ του, είτε συνιστώντας στοιχεία εσωτερικής πίεσης (μετανάστευση, αναζήτηση νέων χώρων, επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική των εθνοτικών ανισοροπιών).

Οι δομικοί παράγοντες σχετίζονται με τη φύση και τη μορφή των πολιτικών και οικονομικών θεσμών. Σε ό,τι αφορά τους πολιτικούς θεσμούς, μπορούμε να διακρίνουμε την επιρροή του είδους των καθεστώτων και την κατανομή της εξουσίας μεταξύ διαφόρων διοικητικών δομών για την παραγωγή και την εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής. Σε ό,τι αφορά τους οικονομικούς θεσμούς, η δομή τους (οικονομία της αγοράς ή σχεδιασμένη οικονομία) και το επίπεδο ανάπτυξης έχουν άμεση επίδραση στην ισχύ των κρατών και στην εξωτερική τους πολιτική. Στην ομάδα των δομικών παραγόντων σχετίζονται επίσης με έμμεσο τρόπο η οργάνωση των πολιτικών κομμάτων, το είδος τους, το μέγεθός τους και ο βαθμός συγκεντρωτισμού τους, η δομή των ομάδων πίεσης καθώς και η επιρροή τους, η ύπαρξη και η δράση εθνοτικών, θρησκευτικών, γλωσσικών ομάδων. Επιπλέον των ανωτέρω παραγόντων προστίθεται η τεχνολογική διάσταση, η οποία σχετίζεται με την ικανότητα εκμετάλλευσης και ελέγχου του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Πράγματι δεν αρκεί να υφίστανται φυσικοί πόροι για να είναι ένα κράτος πλούσιο και αναπτυγμένο και να ασκεί εξωτερική πολιτική βασιζόμενο σε μια πραγματική δύναμη. Πρέπει επίσης να υπάρχουν και οι τεχνολογικές, οικονομικές και ανθρωπίνες δυνατότητες για την εκμετάλλευση αυτών των πόρων. Ομοίως δεν αρκεί να διαθέτει ένα κράτος ευρεία επικράτεια για να αποκτήσει αυτομάτως το καθεστώς της σημαντικής δύναμης. Χρειάζεται

¹¹ Κονδύλης Παναγιώτης, *Θεωρία του Πολέμου*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1999

πράγματι να διαθέτει τα μέσα για να ελέγχει ουσιαστικά και να διασφαλίζει την πολιτική αξιοποίηση του χώρου αυτού.

Στην κατηγορία των πολιτιστικών και ανθρώπινων παραγόντων, μπορούμε να εντάξουμε μεταβλητές πολύ διαφορετικές, όπως η κουλτούρα (συστήματα αξιών, γλώσσα, θρησκεία), η ιδεολογία (οπτική για τον κόσμο και μέσα δράσης που προτιμά ένα κράτος), οι συλλογικές νοοτροπίες (ιστορία, κοινός βίος, ιστορική μνήμη), η κοινή γνώμη (θετικές ή αρνητικές εικόνες του "άλλου"), η προσωπικότητα των πολιτικών ιθυνόντων και η δομή των αντιλήψεών τους.

Όλα τα καθοριστικά στοιχεία της εξωτερικής πολιτικής που παρουσιάστηκαν είναι σημαντικά, αποδυναμώνοντας έτσι την ανάπτυξη μιας πραγματικής θεωρίας που ερμηνεύει την εξωτερική πολιτική στη βάση μιας μόνο αιτίας. Επιπρόσθετα η σχετική τους σημασία αλλάζει ανάλογα με τις δεδομένες συνθήκες και τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν κάθε κρατικό δρώντα παράγοντα, καθιστώντας με αναμφισβήτητο τρόπο δύσκολο το εγχείρημα της οικοδόμησης ενός γενικού ερμηνευτικού μοντέλου της εξωτερικής πολιτικής ακόμα και σε μια ιεραρχική βάση των καθοριστικών αυτών στοιχείων.

ii. Εξωτερικά στοιχεία - Η Σημασία των διαδικασιών λήψης αποφάσεων

Η εξέταση των καθοριστικών στοιχείων της εξωτερικής πολιτικής δεν επαρκεί τις περισσότερες φορές για να ερμηνεύσει τις επιλογές σε αυτό τον τομέα. Στη στατική προοπτική του ρόλου που παίζουν αυτά τα καθοριστικά στοιχεία πρέπει να προσθέσουμε και μια δυναμική προοπτική που δίνει έμφαση στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσω των οποίων επεμβαίνουν αυτοί οι παράγοντες¹². Η διαδικασία μέσω της οποίας λαμβάνεται η απόφαση για την εξωτερική πολιτική συνιστά ένα είδος φίλτρου μέσω του οποίου περνά η δέσμη των καθοριστικών στοιχείων. Η ανάλυση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και της επιρροής της στην εξωτερική πολιτική είναι ωστόσο σύνθετη γιατί σχετίζεται παράλληλα με πολλά ερμηνευτικά πλαίσια που λειτουργούν συμπληρωματικά το ένα προς το άλλο. Όπως είναι επί παραδείγματι το μοντέλο της ορθολογικής επιλογής, το μοντέλο της λειτουργίας ενός συνόλου κυβερνητικών οργανώσεων ως απόρροια κυβερνητικών δομών που λειτουργούν σύμφωνα με ορισμένες καθορισμένες διαδικασίες και προγράμματα, το μοντέλο της διαπραγμάτευσης από το σύνθετο παίγνιο μεταξύ των μελών μιας γραφειοκρατικής ιεραρχίας, όπως επίσης τέλος, του ερμηνευτικού πλαισίου

¹² Ζώρας Κώστας, Γκίκας Βασιλείος, *Η θεσμική συγκρότηση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής*, Σάκουλας, 2002

που υπογραμμίζει το γεγονός ότι, σε πολλές καταστάσεις, εκείνοι που λαμβάνουν τις αποφάσεις βρίσκονται ενώπιον ενός πολύ σύνθετου περιβάλλοντος και δε διαθέτουν παρά ελλιπείς και κατακερματισμένες πληροφορίες.

Η τεράστια ποικιλία των θεσμικών δομών που κυριαρχούν στην παραγωγή της εξωτερικής πολιτικής, όπως και η πολυμορφία των καταστάσεων που αντιμετωπίζουν εκείνοι που λαμβάνουν τις αποφάσεις στον τομέα αυτόν, καθιστούν αβάσιμη την προσφυγή σε ένα μοναδικό ερμηνευτικό μοντέλο και την ανάδειξή του σε ιδανικό πρότυπο της διαδικασίας λήψης απόφασης. Πρέπει λοιπόν, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση να δούμε ποιο ερμηνευτικό πλαίσιο ταιριάζει καλύτερα, είτε μόνο του είτε συνδεδεμένο με κάποιο άλλο. Από την άλλη, στο πλαίσιο της δυναμικής της διαδικασίας για τη λήψη απόφασης, δεν πρέπει να ξεχνάμε τη σημασία των διαφορετικών καθοριστικών στοιχείων της εξωτερικής πολιτικής, όπως αναφέρθηκαν προηγουμένως, καθώς η διαδικασία λήψης απόφασης δεν μπορεί παρά να επηρεάσει την αντίστοιχη σημασία αυτών των διαφορετικών καθοριστικών στοιχείων.

Η σημαντικότητα των εργαλείων της Οικονομικής Διπλωματίας αναδεικνύεται ειδικά στη σημερινή εποχή μας όπου τα διεθνή φαινόμενα έχουν πράγματι περίπλοκη και ασταθή φύση, σκιαγραφώντας μια πραγματικότητα για τις διεθνείς σχέσεις που δύσκολα οριοθετείται και μια εικόνα πολυδιασπασμένη και κατακερματισμένη. Όπως εξάλλου παρατηρήθηκε, ο αυξανόμενος ρόλος των διεθνών σχέσεων στη ζωή των κοινωνικών ομάδων και των ατόμων είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων δεδομένου ότι το πεδίο των διεθνών σχέσεων διευρύνθηκε σημαντικά όχι μόνο λόγω της παγκοσμιοποίησης αυτών των σχέσεων, αλλά και λόγω της μαζικής ένταξης σε αυτό τον τομέα οικονομικών, τεχνολογικών και πολιτιστικών παραγόντων που αναδείχτηκαν, χάρη στην αυξημένη αλληλεξάρτηση των κοινωνιών μας, σε αντικείμενο και διακύβευμα αυτών των σχέσεων.

Από την άλλη, βέβαια, τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα, όπως το δημογραφικό, η μετανάστευση, η ανάπτυξη, τα προβλήματα του περιβάλλοντος, η τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα, διεθνοποιήθηκαν σημαντικά. Έτσι η αντίληψη του όρου των διεθνών σχέσεων λαμβάνει υπόψη της ένα σύνθετο σύστημα ή σύνολο δρώντων παραγόντων που αλληλοεπηρεάζονται σε ένα δεδομένο περιβάλλον με αποτέλεσμα η ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους να έχει στόχο, πέρα από την προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, τη δυναμική ένταξή της στο περιβάλλον της και άρα την αντιμετώπιση του πεδίου των διεθνών σχέσεων ως συστήματος και όχι ως απλού συμπλήματος στοιχείων που πρέπει ή μπορούν αν μελετηθούν μεμονωμένα πλέον. Ένα

σύστημα, ως ένα σύνολο δρώντων που βρίσκονται συνεχώς σε αλληλεπίδραση και παρουσιάζουν μια κάποια οργάνωση. Από αυτό το σύνολο των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των διεθνών δρώντων, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, απορρέει στην ουσία το διεθνές σύστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από ορισμένα δομικά στοιχεία.

Η συμπεριφορά των δρώντων διεθνών παραγόντων επηρεάζεται, ενίοτε μάλιστα καθορίζεται, από τη δομή του συστήματος μέσα στο οποίο εξελίσσονται. Αυτή η δομή πράγματι παράγει έναν ορισμένο κάθε φορά αριθμό κανόνων ή χαρακτηριστικά του παιχνιδιού, τους οποίους οι διεθνείς παράγοντες δεν μπορούν να αγνοήσουν. Μεταξύ των πολλών δομικών χαρακτηριστικών ενός διεθνούς συστήματος μπορούν επί παραδείγματος, να υπογραμμιστούν μερικές μεγάλες διαστάσεις όπως η διαμόρφωση του συσχετισμού δυνάμεων, η ιεραρχία, η ομοιογένεια, η κατάσταση των διεθνών καθεστώτων. Η διαμόρφωση του συσχετισμού δυνάμεων είναι ουσιώδες στοιχείο κάθε διεθνούς συστήματος. Αποτελεί έκφραση της ύπαρξης κέντρων εξουσίας που αποτυπώνουν τα χαρακτηριστικά τους στο σύνολο του διεθνούς συστήματος και που, κατά συνέπεια, καθορίζουν τους μεγάλους άξονες γύρω από τους οποίους οικοδομούνται οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ διεθνών δρώντων παραγόντων. Με άλλα λόγια, η διαμόρφωση του συσχετισμού δυνάμεων εξαρτάται από τον αριθμό των κρατών που μπορούν να δρουν σε παγκόσμιο επίπεδο στο διεθνές σύστημα και από τη φύση των συσχετισμών που εγκαθιδρύονται μεταξύ αυτών των κρατών. Με αυτή την έννοια είναι σαφής η διάκριση μεταξύ των διπολικών και των πολυπολικών συστημάτων.

Η ιεραρχία, ένα ακόμα δομικό χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος που αποτελεί και πεδίο ενδιαφέροντος για την Ελλάδα, προκύπτει από την άνιση κατανομή της εξουσίας μεταξύ των δρώντων παραγόντων. Δεν στηρίζεται μόνο στις στρατιωτικές ικανότητες των κρατών αλλά και στην οικονομική ισχύ τους, στην πολιτιστική, επιστημονική και ιδεολογική τους ακτινοβολία. Εξάλλου, και είναι πολύ σημαντικό τούτο, η αντίληψη που έχουν οι άλλοι δρώντες παράγοντες για τις ικανότητες αυτές – πραγματικές ή υποτιθέμενες – παίζει σπουδαίο ρόλο σε αυτή την ιεραρχία. Έτσι, με βάση τη διαστρωμάτωση, να πραγματοποιείται σε ένα διεθνές σύστημα η διάκριση μεταξύ μεγάλων, μεσαίων και μικρών δυνάμεων. Η ομοιογένεια ενός διεθνούς συστήματος συμπεριλαμβάνει αρκετά διαφορετικές μεταβλητές. Όπως για παράδειγμα το βαθμό ομοιότητας η διαφοράς μεταξύ των πολιτικών καθεστώτων των διαφορετικών κρατών. Ή το βαθμό της οικονομικής, τεχνολογικής ή πολιτιστικής διαφοράς μεταξύ των διαφόρων διεθνών δρώντων παραγόντων.

Όταν εξετάζουμε το παγκόσμιο διεθνές σύστημα σήμερα παρατηρούμε ορισμένες αλλαγές που χαρακτηρίζουν την εξέλιξη του στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Η πιο αξιοπρόσεκτη αλλαγή είναι αναμφισβήτητα η σημαντική αύξηση του αριθμού των διεθνών δρώντων παραγόντων. Το διεθνές σύστημα έχει πλήρως παγκοσμιοποιηθεί και με αυτή την έννοια καμιά περιοχή δεν μπορεί να παραμείνει στο περιθώριο του πεδίου των παγκόσμιων διεθνών σχέσεων. Από την άλλη, το κίνημα αποαποικιοποίησης και στη συνέχεια η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και της Γιουγκοσλαβίας προκάλεσαν την εμφάνιση πολλών νέων κρατών στη διεθνή σκηνή, καθώς ο αριθμός των κρατικών δρώντων παραγόντων έχει ουσιαστικά τετραπλασιαστεί σε διάστημα μερικών δεκαετιών. Ωστόσο, αυτή η αύξηση του αριθμού των διεθνών δρώντων παραγόντων δεν έγκειται μόνο στη δημιουργία νέων κρατών αλλά και στον πολλαπλασιασμό των μη κρατικών δρώντων παραγόντων, είτε πρόκειται για κυβερνητικές και μη κυβερνητικές διεθνείς οργανώσεις, είτε για πολυεθνικές εταιρίες.

Πέρα από τον πολλαπλασιασμό του αριθμού των δρώντων παραγόντων παρατηρούμε σημαντική αύξηση στις συναλλαγές και τις επικοινωνίες των μελών του διεθνούς συστήματος. Η διεύρυνση του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου οδήγησε στην εγκαθίδρυση πολύ στενών δεσμών αλληλεξάρτησης. Διαπιστώνεται μια ισχυρή τάση παγκοσμιοποίησης, όχι μόνο οικονομικής αλλά και πολιτικής, τεχνολογικής, κοινωνικής και πολιτιστικής. Αυτές οι αλληλεπιδράσεις τείνουν να πάρουν όλο και πιο πολυμερή μορφή – διαδικασία που γίνεται αντιληπτή τόσο στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος όσο και σε εκείνα τα συστήματα που χαρακτηρίζονται περιφερειακά. Υφαίνουν ένα μεγάλο αριθμό ιδιαίτερος σύνθετων δικτύων πολιτικής, οικονομικής, τεχνολογικής και πολιτιστικής αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών. Οι δεσμοί που δημιουργούνται συμβάλλουν με τη σειρά τους στη βαθιά αλλαγή της φύσης των αλληλεπιδράσεων μεταξύ πολλών κρατών και παράλληλα στον περιορισμό του φάσματος των επιλογών που προσφέρονται σε αυτά. Η εθνική ανεξαρτησία, με την κλασική μετάφραση του όρου που γνωρίζουμε, τείνει έτσι να περιοριστεί ως ένα βαθμό. Από την άλλη, νέοι παράγοντες και η γρήγορη ανάπτυξη ορισμένων προβλημάτων ενίσχυσαν και άλλο την αλληλεξάρτηση. Έτσι όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει, η προοδευτική δημογραφική ανάπτυξη, το έντονο πρόβλημα της άναρχης και χασομικής μετανάστευσης, τα ελλείμματα της διατροφικής παραγωγής, οι αυξανόμενες βολές κατά του περιβάλλοντος, η αυξημένη χρήση μη ανανεώσιμων πόρων και η ενεργειακή κρίση έφεραν στο προσκήνιο την ύπαρξη παγκόσμιων προβλημάτων που μπορούν να πλήξουν το σύνολο της διεθνούς κοινωνίας με το μεγαλύτερο κόστος να κατανέμεται δυσανάλογα στα μικρά αδύναμα κράτη. Για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας μπορεί να ειπωθεί ότι πρόκειται για ένα διεθνές σύστημα που εκτείνεται σε

ολόκληρο τον πλανήτη, όλα τα μέλη του οποίου επηρεάζονται, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, από την εξέλιξη αυτού του συστήματος. Η διαμόρφωση του συσχετισμού δυνάμεων είναι σχετικά ακαθόριστη και μη αρμονική έπειτα και από τα τραγικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και με τη συνεχιζόμενη δράση της αμερικανικής επέμβασης στο Αφγανιστάν και Ιράκ. Ο κόσμος είναι προφανές ότι εισήλθε σε μια νέα περίοδο ανασφάλειας και αστάθειας.

Όσον αφορά την ιεραρχία, διαπιστώνεται ότι το διεθνές σύστημα, στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών υπέστη μια έντονη διαστρωμάτωση. Μεταξύ της αμερικανικής υπερδύναμης και των περιφερειακών μικρο-κρατών του Νότου, έχουν δημιουργηθεί πολλές κατηγορίες που αποτελούνται από τις μεγάλες, τις περιφερειακές, τις μεσαίες δυνάμεις και τα μικρά κράτη, ωστόσο με διαφοροποιημένα ποιοτικά χαρακτηριστικά αναφορικά με τη χωρητικότητα της ισχύος τους. Αυτή η ισχυρή διαστρωμάτωση του διεθνούς συστήματος σημαίνει ότι η αλληλεξάρτηση είναι ασύμμετρης φύσης. Όσον αφορά την ομοιογένεια του διεθνούς συστήματος, αυτή έχει αναμφισβήτητα υποχωρήσει, παρά την παγκοσμιοποίηση και παρά το γεγονός ότι το κράτος-έθνος έγινε προοδευτικά, μέσα από τη διαδικασία ανάδυσης του Τρίτου Κόσμου στη διεθνή σκηνή, παγκόσμιο πρότυπο. Αυτή η αύξηση της ετερογένειας συμβάλλει εντέλει στην αμφισβήτηση της διεθνούς τάξης. Αν φτάσει στα άκρα, αυτή η τάση μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στην άρνηση ορισμένων αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ύπαρξης παγκόσμιων αξιών πάνω στις οποίες δύνανται να οικοδομείται μια διεθνής κοινότητα. Η διεθνής πολιτική δεν είναι απλώς το άθροισμα των εξωτερικών πολιτικών των περίπου 195 κρατικών οντοτήτων. Η πολιτική αυτή συνιστά πράγματι ένα σύνθετο σύστημα του οποίου η δομή επηρεάζει τη συμπεριφορά των οντοτήτων που την αποτελούν.

Στο πλαίσιο αυτού του συστήματος, λαμβάνει χώρα μια σειρά διαδικασιών αλληλεξάρτησης στις οποίες εμπλέκονται δύο ή και περισσότεροι διεθνείς δρώντες παράγοντες. Αυτές οι διαδικασίες δεν αποτελούν μόνο την αντανάκλαση της συμπεριφοράς των δρώντων παραγόντων που εμπλέκονται σε αυτές, αλλά έχουν τη δική τους δυναμική, που ξεφεύγει εν μέρει από τον έλεγχο αυτών των δρώντων παραγόντων. Οι διαδικασίες αυτές χαρακτηρίζονται από δύο ουσιώδεις διαστάσεις : τη σύγκρουση και τη συνεργασία. Η διεθνής πολιτική ήταν έντονη συνδεδεμένη με την έννοια της σύγκρουσης υπό όλες τις τις μορφές και ιδιαίτερα με εκείνη της ένοπλης σύγκρουσης. Η σύγχρονη εποχή δεν αποτελεί εξαίρεση, αντιθέτως μάλιστα. Οι διεθνείς συγκρουσιακές διαδικασίες συνηθίζεται να εξετάζονται ως επί το πλείστον από την οπτική γωνία της στρατηγικής συμπεριφοράς, υπό όρους ανακάλυψης συγκεκριμένων τρόπων με τους οποίους πρέπει

να γίνει χρήση βίας ή απειλή χρήσης βίας προκειμένου να επιτευχθούν ορισμένοι στόχοι. Πιο συγκεκριμένα γίνεται προσπάθεια καθορισμού της πιο κατάλληλης συμπεριφοράς έτσι ώστε να επηρεαστεί ή να ελεγχθεί ο αντίπαλος και να καθοριστεί η βούλησή του στο πλαίσιο μιας δυνητικής ή υπαρξιακής συγκρουσιακής κατάστασης. Βέβαια η σύγχρονη στρατηγική ανάλυση υπερβαίνει κατά πολύ την απλή εξέταση των στρατιωτικών στοιχείων των συγκρούσεων, καθώς περιλαμβάνει τις πολιτικές, οικονομικές, πολιτιστικές και ψυχολογικές πτυχές αυτών των συγκρούσεων. Αναγνωρίζει σαφώς και άλλα μέσα άσκησης πίεσης, πέραν των στρατιωτικών, τα οποία δύνανται να χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη πολιτικών στόχων.

Το θεμελιώδες αξίωμα της νέας στρατηγικής ανάλυσης είναι εκείνο της ορθολογικής συμπεριφοράς. Η σύγκρουση αντιμετωπίζεται ως διαδικασία αλληλεξάρτησης στην οποία ο κάθε δρών παράγοντας, ενεργώντας ορθολογικά, αποδίδει ορθολογική σκέψη στον αντίπαλό του και λαμβάνει υπόψη του τις αντιδράσεις του τελευταίου, οι οποίες προκαλούνται από τη δράση του. Έχουμε να κάνουμε δηλαδή με μια θεωρία η οποία προσεγγίζει τις συγκρούσεις ως καταστάσεις στις οποίες οι αντίπαλοι ενεργούν ορθολογικά και δεν προσπαθούν συστηματικά να αλληλοκαταστραφούν, αλλά να αποσπάσουν, σεβόμενοι - πολλές φορές - ορισμένους κανόνες του παιχνιδιού, το μέγιστο δυνατό πλεονέκτημα, με την ανάπτυξη εκ μέρους τους μιας έμμεσης διαδικασίας διαπραγμάτευσης. Ο στόχος της ασφάλειας βρίσκεται ανέκαθεν στον πυρήνα της στρατηγικής ανάλυσης. Παραδοσιακά το εύρος των μελετών για την ασφάλεια ενσωματώνει απειλές στρατιωτικής φύσης που απορρέουν από εχθρικές διαθέσεις και με αυτή την έννοια η ασφάλεια συνδεόταν άμεσα με την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών.

Σήμερα, η τάση είναι η αμφισβήτηση της κλασσικής προσέγγισης προκειμένου να εξεταστούν καλύτερα οι μη στρατιωτικές διαστάσεις της ασφάλειας (οργανωμένο έγκλημα, μεταναστευτικά ρεύματα, περιβαλλοντικοί κίνδυνοι, τεχνολογικοί κίνδυνοι κ.α.) υπογραμμίζοντας τις τρωτές πτυχές των σύγχρονων κοινωνιών παράλληλα με την ανάλυση νέων και καθοριστικών στοιχείων που οδηγούν σε συγκρούσεις, τα οποία συνδέονται με κρατικούς παράγοντες, όπως είναι η γεωγραφική κατάσταση, η ύπαρξη ή η απουσία φυσικών πόρων, η δημογραφική δομή ενός κράτους. Και αυτό εν μέρει οφείλεται στη διευρυμένη, σήμερα, αντίληψη της έννοιας της βίας, διότι διακρίνουμε πέρα από την άμεση και μια έμμεση ή δομική βία, η οποία είναι συνέπεια της ύπαρξης, στο πλαίσιο της διεθνούς κοινωνικής δομής, σχέσεων εξάρτησης, καταπίεσης, εκμετάλλευσης που εμποδίζουν τους κοινωνικούς παράγοντες να υλοποιήσουν όλες τους τις δυνατότητες. Σε

μακροσκοπικό επίπεδο θα παρατηρούσε κανείς ότι η δομική βία εγγράφεται στο επίκεντρο του διεθνούς συστήματος το οποίο χαρακτηρίζεται από σχέσεις εξάρτησης και εκμετάλλευσης μεταξύ ενός κέντρου και μιας περιφέρειας, κάτι που έχει ως συνέπεια την υπανάπτυξη αυτής της περιφέρειας.

Το διεθνές σύστημα επομένως σηματοδοτείται από τη σύγκρουση και τη δομική βία καθώς επίσης χαρακτηρίζεται από μια ορισμένη άναρχη κατάσταση η οποία στηρίζεται στη δυνατότητα που έχουν όλοι οι κρατικοί παράγοντες ή εν γένει οι κυρίαρχοι δρώντες της διεθνούς σκηνής να προσφεύγουν νόμιμα στη χρήση "βίας" για να επιτύχουν ορισμένους στόχους ανάλογα με τη συνάρτηση των κινήτρων τους. Η παρουσία μεγάλου πλέον αριθμού κυρίαρχων πολιτικών οντοτήτων προκαλεί βέβαια τη "σύγκρουση" με τη διασταλτική της έννοια, αλλά, παράλληλα, δημιουργεί ορισμένες ανάγκες συνεργασίας, λόγω ακριβώς της ανάγκης επιβίωσης και συνέχειας. Οι δομές συνεργασίας, οι οποίες επί παραδείγματι, εκτείνονται από την παραδοσιακή διμερή διπλωματία, την πολυμερή διπλωματία έως τις διαδικασίες ολοκλήρωσης, και οι οποίες διαμορφώνονται από την αλληλεπίδραση της πολιτικής βούλησης των κυρίαρχων δρώντων, πέραν βεβαίως από ένα σύνθετο άθροισμα των εξωτερικών πολιτικών τους, έχουν πολλή μεγάλη σημασία στη σημερινή εποχή δεδομένου της εμφάνισης πλέον παγκόσμιων προβλημάτων, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, τα οποία δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν χωρίς τη συντονισμένη δράση των κυρίαρχων δρώντων.

Η έντονη συνεργατική διάσταση που ενσωματώνει το παρόν διεθνές σύστημα, παρά τη μεγάλη σημασία της, δεν αποτελεί την ικανή συνθήκη στη βάση της οποίας τίθενται περιορισμοί στην ενδογενή επιθετικότητα των κυρίαρχων δρώντων, οι οποίοι λόγω της αναπόφευκτης πραγματικότητας της μη ολοκληρωμένης φύσης του διεθνούς συστήματος, που αποτελεί μια αναπόφευκτη πραγματικότητα στο διηνεκές, καταφεύγουν σε πολιτικές επιδίωξης ισχύος.

1.6 Η Οικονομική Διπλωματία ως προϊόν μελέτης των νέων Γεωπολιτικών Αβεβαιοτήτων

Μεγάλο μέρος της Οικονομικής Διπλωματίας εξετάζεται ως αντικείμενο που μελετά την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον γεωγραφικό χώρο και τον ανταγωνισμό για την εξουσία που εξελίσσεται εντός του. Θα έλεγε κανείς ότι εντάσσεται στο επιστημονικό πεδίο της Γεωπολιτικής με την πιο ευρεία απόδοσή της. Σύμφωνα με αυτό η επιρροή του χώρου συνίσταται στους περιορισμούς που θέτει ή στις ευκαιρίες που προσφέρει στον

ανταγωνισμό για την εξουσία. Αυτοί οι περιορισμοί ή οι ευκαιρίες δεν είναι μόνιμοι αλλά εξαρτώνται από την τεχνολογική ικανότητα της στιγμής και από τα ανθρώπινα και οικονομικά μέσα που διαθέτει μια δεδομένη εξουσία. Η σύγχρονη γεωπολιτική ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τις παρούσες και τις προηγούμενες επιπτώσεις που έχουν οι ανταγωνισμοί της εξουσίας στον γεωγραφικό χώρο. Ο χώρος αποκτά μια μόνιμη γεωπολιτική διάσταση. Δεν διαμορφώνεται και τεμαχίζεται αποκλειστικά από τη φύση και τον πληθυσμό αλλά από την άσκηση των ανταγωνιστικών κρατικών κυριαρχιών. Γι' αυτές τις τελευταίες, ο χώρος αποτελεί το θέατρο και το διακύβευμα των ανταγωνισμών τους. Διεκδικούν τον έλεγχο του μέσω πολέμων, συμμαχιών ή διαπραγματεύσεων για να αυξήσουν την υλική τους δύναμη αλλά και για συμβολικούς λόγους. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούν πολιτικά σύνορα, όρια λιγότερο ή περισσότερο μόνιμα, λιγότερο ή περισσότερο ακριβή, λιγότερο ή περισσότερο αδιαπέραστα εντός των οποίων συμβάλλουν στο να διαφοροποιηθεί ο χώρος μέσω των δικών τους εργαλείων ελέγχου και διοίκησης. Με αυτό τον τρόπο ο χώρος γίνεται, από γεωπολιτική άποψη, διακύβευμα και πεδίο ανάπτυξης της ισχύος. Διακύβευμα για τον έλεγχο των στρατηγικών διόδων, των κρίσιμων πόρων και των συμβολικών τόπων αλλά και πεδίο ελιγμών της τοπικής, περιφερειακής ή παγκόσμιας εξουσίας.

Η γεωπολιτική, όπως ορίστηκε παραπάνω, εφαρμοζόταν στην πράξη πολύ προτού εμφανιστεί ο όρος την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα. Από την αρχαιότητα, κατακτητές και δημιουργοί αυτοκρατοριών χρησιμοποιούσαν τους φυσικούς και τους ανθρώπινους πόρους των περιοχών όπου δρούσαν για να τις κατακτήσουν ή να τις διατηρήσουν υπό τον έλεγχο τους. Το ζήτημα είναι να επωφεληθεί κάποιος από τα δεδομένα του χώρου για να πετύχει τους σκοπούς του. Η διάσημη ρήση του Ναπολέοντα *Βοναπάρτη* "κάθε Κράτος κάνει την πολιτική της γεωγραφίας του" δεν έχει νόημα παρά αν λάβουμε υπ' όψη το γεγονός ότι η "γεωγραφία" του είναι, από την μια πλευρά, η εκπροσώπηση που έχει το Κράτος μια δεδομένη στιγμή και από την άλλη, τα ανθρώπινα και οικονομικά μέσα που διαθέτει για να την εφαρμόζει την στιγμή εκείνη. Διαφορετικά, η ρήση αυτή θα μπορούσε να αφήσει να εννοηθεί ένας ντετερμινισμός του χώρου επί της πολιτικής.

Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου η ισορροπία του τρόμου και η κατοχή πυρηνικών όπλων από τις δύο υπερδυνάμεις, μοιάζει στα μάτια πολλών, να αντικαθιστά τις περίπλοκες προπολεμικές γεωπολιτικές ισορροπίες με μια απλή ισότητα στην ικανότητα καταστροφής ανάμεσα στα δύο μπλοκ, ισότητα η οποία για να διατηρηθεί, δεν χρειάζεται παρά τις τεχνολογικές και οικονομικές του δυνατότητες και συνεπώς δεν εξαρτάται από τις συνθήκες και τα γεωγραφικά πεδία της σύγκρουσής τους. Σε αυτό συνεισφέρει και η νέα

φάση της βιομηχανικής επανάστασης (διηπειρωτική αεροπορία χωρίς στάσεις, τηλεπικοινωνίες μέσω δορυφόρου, πληροφορική κ.α.) που καταργεί τους γεωγραφικούς περιορισμούς. Επίσης υπό την επιρροή αυτού του είδους της "παγκοσμιοποίησης" και του σχηματισμού ολοκληρωμένων οικονομικών συνόλων όπως η Κοινή Αγορά, τα Κράτη που στερούνται, ακουσίως ή εκουσίως, ορισμένα οικονομικά εργαλεία της κυριαρχίας τους (τον έλεγχο των εμπορικών και νομισματικών τους συναλλαγών, για παράδειγμα) δεν είναι πλέον σε θέση να παίξουν τον κεντρικό ρόλο που τους προσέδιδε η γεωπολιτική.

1.6.1 Σύγχρονη Γεωπολιτική – Ένα Νέο Πλαίσιο, Η Σύγχρονη Πολιτικοποίηση του Χώρου

Η γεωπολιτική σήμερα είναι παρούσα ξανά, μέσα από ένα νέο πλαίσιο με έντονη την πολιτικοποίηση του χώρου στον οποίο συνέβαλλαν δύο φαινόμενα : Ο εκπληκτικός κατακερματισμός του παγκόσμιου πολιτικού χώρου έως στη σημερινή εποχή και η συνεχιζόμενη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης.

Ο έντονος κατακερματισμός έχει βεβαίως την αφετηρία του στο τέλος και τη διάλυση των αποικιοκρατικών αυτοκρατοριών στο τέλος της δεκαετίας του '60 και στην αρχή της δεκαετίας του '70 όπως δείχνει και η εξέλιξη του αποτυπώματος των μελών του ΟΗΕ. Τα Κράτη που προέκυψαν από την κατάργηση της αποικιοκρατίας παρουσιάζουν δύο χαρακτηριστικά στα οποία οφείλονται πολλά από τα σημερινά γεωπολιτικά προβλήματα. Από τη μια πλευρά, η αποικιοκρατική περίοδος έφερε δημογραφικές και οικονομικές ανατροπές που δεν επιτρέπουν στα Κράτη αυτά, τα οποία οικοδομήθηκαν με βάση το μοντέλο των ευρωπαϊκών Κρατών-εθνών, να ασκήσουν πλήρως την κυριαρχία τους, κυρίως την οικονομική. Η παγκοσμιοποίηση περιπλέκει λίγο περισσότερο την κατάσταση, αναγκάζοντας τα Κράτη αυτά να μπουν σ' ένα γενικευμένο οικονομικό ανταγωνισμό πλανητικής κλίμακας χωρίς να είχαν προηγουμένως ούτε τα μέσα να προετοιμαστούν γι' αυτό (παρ' ότι αρχικά διέθεταν τις δυνατότητες από άποψη φυσικών και ανθρώπινων πόρων). Καταδικασμένα να υφίστανται, η εξάρτησή τους τροφοδοτεί το οικονομικό σκέλος. Από την άλλη πλευρά, τα Κράτη αυτά κληρονόμησαν σύνορα χαραγμένα από τους αποικιοκράτες. Όμως τα σύνορα χάραχτηκαν αποκλειστικά με βάση τα συμφέροντα των τελευταίων, είτε για να αντιστοιχούν στις ανάγκες της εδαφικής τους διοίκησης ως εσωτερικά σύνορα κάθε αυτοκρατορίας είτε για να συμπέσουν με τα όρια ανάμεσα στις αυτοκρατορίες, τα οποία ήταν και τα ίδια προϊόντα των σχέσεων ισχύος ανάμεσα στις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Ως αποτέλεσμα, τα σύνορα αυτά περικλείουν πληθυσμούς που δεν επιθυμούσαν αναγκαστικά να ζουν μαζί. Γι' αυτό αμφισβητούνται εσωτερικά και εξωτερικά, τροφοδοτώντας και αυτά το φαινόμενο του "ιμπεριαλισμού χωρίς

αυτοκρατορία". Η σημαντικότερη εξέλιξη στην πρόσφατη ιστορία του κόσμου από γεωπολιτικής απόψεως αποτελεί το δεδομένο που δημιουργήθηκε από τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Το τέλος του διπολικού κόσμου ανατάραξε με τρόπο μόνιμο το παιχνίδι των διεθνών σχέσεων και η ανατάραξη αυτή έπαιξε σε δύο επίπεδα:

- Ø Οι ΗΠΑ ξαναβρέθηκαν, χωρίς αξιόπιστο στρατιωτικό αντίπαλο σε πλανητική κλίμακα και χωρίς ο υπόλοιπος κόσμος να μπορεί να αποτελέσει αντίβαρο στην οικονομική και στρατιωτική τους ισχύ, μέσω των διεθνών οργανισμών ή του ΟΗΕ για να τις αναγκάσει να δεχτούν μια πολυμερή διαχείριση των διεθνών ζητημάτων ειδικά μετά το 2000 και την εκλογή Μπους στις ΗΠΑ.
- Ø Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και η διάλυση των καταπιεστικών δομών της, κυρίως στις ασιατικές της περιφέρειες στις οποίες την ειρήνη εγγυόταν η αυστηρή πολιτική επιτήρηση των πληθυσμών από το Κόμμα – ένας άτεγκτος στρατιωτικός και αστυνομικός μηχανισμός και η απειλή προσωπικών ή συλλογικών αντιποίνων - απελευθέρωσαν φυγόκεντρες δυνάμεις που ήδη ασκούσαν την εποχή της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και των οποίων τα εθνοτικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά δεν είχαν εκλείψει, ιδίως στον Καύκασο. Έκτοτε αναπτύχθηκαν φαινόμενα που αποκαλούνται σήμερα ως "βαλκανοποίηση" ή "λιβανοποίηση"¹³ και τα οποία μεταφράζονται σε τοπικές συγκρούσεις όχι μόνο αποσταθεροποιητικές σε περιφερειακό επίπεδο (Γεωργία, Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία) αλλά και όταν τα πραγματικά και συμβολικά διακυβεύματά τους έχουν παγκόσμια απήχηση, δημιουργούν εντάσεις στις διεθνείς σχέσεις, όπως είναι η περίπτωση της σύγκρουσης στην Τσετσενία.

Η Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία δεν αντιστάθηκε στην κατάρρευση του κομμουνιστικού μπλοκ στην ανατολική Ευρώπη. Οι δημοκρατίες που την συνέθεταν και που αποτελούνται από πληθυσμούς με διαφορετικές γλώσσες πολιτισμούς και θρησκείες, πυροδότησαν βίαιες και αιματηρές συγκρούσεις για να δηλώσουν την κυριαρχία τους,

¹³ Ο όρος Βαλκανοποίηση είχε εφευρεθεί την επομένη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου για να περιγράψει στη Δύση του βαλκανικούς πολέμους που ακολούθησαν την απόσυρση των Τούρκων από τα Βαλκάνια. Έκτοτε στις αναλύσεις και τις απόψεις που εκφράζονται για το θέμα, ο όρος "βαλκανοποίηση" χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει φαινομενικά παρόμοιες ή συγκρίσιμες γεωπολιτικές καταστάσεις σε άλλα σημεία του κόσμου. Ο νεολογισμός "λιβανοποίηση" έκανε την εμφάνισή του ύστερα από τον εμφύλιο πόλεμο στον Λίβανο μεταξύ 1975 και 1990. Η χρήση του όρου, συχνή στα μέσα ενημέρωσης, είναι ακόμη πιο ευαίσθητη, διότι υπονοεί ευθέως την χώρα που γέννησε αυτό τον νεολογισμό. Ελλείψει καλύτερου, επιτρέπει να περιγράψουμε συγκρουσιακές γεωπολιτικές καταστάσεις, οι οποίες από την μια πλευρά ξεχωρίζουν από την βαλκανοποίηση επειδή δεν αφορούν ανοιχτά τα Κράτη αλλά ανταγωνιστικές φράξιες, καθεμιά από τις οποίες φιλοδοξεί να κατακτήσει την κεντρική εξουσία αλλά που από την άλλη πλευρά, έχουν ομοιότητες στην προέλευσή τους : η πολιτιστική ετερογένεια των "λιβανοποιημένων" Κρατών που προκύπτουν από έναν εδαφικό διαχωρισμό επιβεβλημένο από εξωτερικές δυνάμεις, περιφερειακές και/ή παγκόσμιες που υποστηρίζουν την μια ή την άλλη φράξια της σύγκρουσης

εντός των συνόρων που τους είχαν επιβληθεί ως τότε, με βάση την ταυτότητα της πλειοψηφίας, οι οποίοι συνέβαλλαν στην επανεμφάνιση του όρου "βαλκανοποίηση".

Γενικώς, τα νέα Κράτη που προέκυψαν, από το τέλος της αποικιοκρατίας, της ΕΣΣΔ και της Γιουγκοσλαβίας, πήραν ως μοντέλο το ευρωπαϊκό Κράτος-έθνος, παίρνοντας όλα τα υλικά και συμβολικά χαρακτηριστικά αυτού αλλά μέσα σε σύνορα που είχαν καθοριστεί από την προηγούμενη κυριαρχία. Όμως τα σύνορα αυτά αντικατόπτριζαν τις θέσεις ισχύος που αυτή διατηρούσε με τους υποτελείς της πληθυσμούς ή με τις υπόλοιπες δυνάμεις την εποχή της χάραξής τους και όχι την επιθυμία των ίδιων των πληθυσμών να ζήσουν ή όχι σ' εκείνο το εδαφικό πλαίσιο. Σε πολλά από τα νέα Κράτη τέθηκαν λοιπόν προβλήματα νομιμότητας : μιας νομιμότητας, την οποία διακήρυξε στη διαπάσών η επί τόπου εξουσία, η οποία θα χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα που διαθέτει – συμβολικά (σημαία, εθνικός ύμνος, εθνικούς ήρωες, όπως ήρωες της ανεξαρτησίας κλπ.), υλικά πολιτικά μέσα (διοίκηση, παιδεία, οπτικοακουστικά μέσα κλπ) – για να δημιουργήσει ένα εθνικό αίσθημα που διαπερνά τις εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες και στρατιωτικά μέσα για να γίνει σεβαστή. Όμως αυτή η νομιμότητα πολύ συχνά αμφισβητείται. Οι συνοριακές αυτές αμφισβητήσεις, οι διαφωνίες και οι συγκρούσεις, ενίοτε πολύ αιματηρές, για την εξουσία επί εδαφών υπενθύμισαν τη μονιμότητα των ανταγωνισμών της εξουσίας για τα εδάφη, ακόμη και σε εκείνους που πίστευαν ότι τους είχε καταργήσει η πολιτική των μπλοκ και η ισορροπία του πυρηνικού τρόμου ή σε εκείνους που τους θεωρούσαν ξεπερασμένους λόγω ιδεολογικών πεποιθήσεων. Η διαπίστωση αυτή προφανώς δεν είναι ξένη προς την επανεμφάνιση της γεωπολιτικής σκέψης. Η δομική ευθραυστότητα και η πολιτική αστάθεια των νεοφερμένων στην εθνική κυριαρχία επιδεινώθηκαν από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης η οποία, όπως δείχνει αυτός ο νεολογισμός, αγγίζει όλα τα Κράτη του πλανήτη. Αλλά για τους περισσότερους από τους νεοφερμένους στη γεωπολιτική σκηνή, μεταφράζεται σε μια νέα γεωπολιτική "δυναμική" εκείνη του "ιμπεριαλισμού χωρίς αυτοκρατορία".

Παρατηρείται μια γρήγορη ανάπτυξη των οικονομικών και πολιτιστικών εργαλείων και δραστηριοτήτων που ξεφεύγουν de facto από τον έλεγχο των Κρατών-εθνών και που συνεπώς ξεφεύγουν από το παραδοσιακό πλαίσιο των σχέσεών τους. Παράλληλα, παρατηρείται ενίσχυση και πολλαπλασιασμός των παγκόσμιων δομών το οποίο περιπλέκει το παιχνίδι των διεθνών πολιτικών σχέσεων. Αυτό το κίνημα και μη ανταλλαγών δείχνει ότι το Κράτος δεν αποτελεί πλέον τη μοναδική έδρα της κυριαρχίας και της κανονικότητας που τη συνοδεύει. Η διαδικασία αυτή μπορεί να αφήσει να εννοηθεί μια ουδετεροποίηση των εδαφών λόγω των νέων τεχνολογιών της παγκόσμιας επικοινωνίας

και ελέγχου, και λόγω της εμφάνισης μιας νόρμας γλωσσικής (της αγγλο-αμερικανικής) και πολιτιστικής, κοινής σε παγκόσμια κλίμακα. Στην πραγματικότητα, η οικονομική και πολιτιστική παγκοσμιοποίηση μάλλον περιπλέκει παρά καταργεί την γεωπολιτική εισάγοντας, δίπλα στα Κράτη-έθνη και νέους παίκτες στο παιχνίδι των ανταγωνισμών της εξουσίας επί του χώρου και προκαλώντας την εμφάνιση τόπων που δεν πια μόνο εθνικοί αλλά και υπερεθνικοί και υποεθνικοί, όπου παίζονται αυτοί οι ανταγωνισμοί. Δύο είναι τα κύρια πεδία της :

1. Παγκοσμιοποιημένη οικονομία και γεωοικονομία – Η σύνθεση πολυεθνικών ομάδων οδηγεί σε πλανητικές οικονομικές στρατηγικές οι οποίες διευκολύνονται από την τεχνολογία της παγκοσμιοποίησης. Οι πολυεθνικοί όμιλοι αναζητούν για την εγκατάσταση της έδρας τους το καλύτερο φορολογικό και τραπεζικό περιβάλλον, χωρίς να παίζει καθοριστικό ρόλο ο τόπος καταγωγής τους. Η ένταση της δημόσιας συζήτησης για την μετεγκατάσταση των επιχειρήσεων, για παράδειγμα, στη Γαλλία και στη Γερμανία, φέρνει στο φως το πόσο αδύναμα είναι τα Κράτη που την υφίστανται να αντιστρέψουν αυτές τις εδαφικές στρατηγικές, κυρίως όταν εφαρμόζονται από ομίλους μαμούθ των οποίων η οικονομικά ισχύς είναι ανώτερη της δικής τους. Τα Κράτη είναι ακόμη πιο ανίσχυρα δεδομένου ότι τα περισσότερα είναι δεσμευμένα με την θέλησή τους ή δια της βίας, σε στρατηγικές πολιτικό-οικονομικής προσέγγισης σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση, Mercosur, Alcan κτλ), επιδιώκοντας γεωπολιτικούς στόχους (π.χ. εξάλειψη αιτιών εντάσεων και συγκρούσεων, αύξηση συναλλαγών), εντούτοις εγκαταλείποντας μέρος της κυριαρχίας τους σε ζωτικούς τομείς. Επιπλέον τα περισσότερα Κράτη ανήκουν σε οργανισμούς όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου οι οποίοι αυξάνουν τους περιορισμούς στην ικανότητά τους να αντιταχθούν ατομικά στη γεωοικονομία των επιχειρήσεων. Μια γεωοικονομία με δύο είδη αντιπαράθεσης. Τα πρώτο αφορά τα διάφορα καπιταλιστικά κέντρα και τον έλεγχο των πιο προσοδοφόρων δραστηριοτήτων που κινούν τα παγκόσμια οικονομικά νήματα και το δεύτερο φέρνει αντιμέτωπους το κέντρο με την περιφέρεια, αυτό που είθισται να αποκαλούμε Βορρά και Νότο. Ο Βορράς απαιτεί από την περιφέρεια να "υποδέχεται" τις βιομηχανίες του εντάσεως εργασίας που έχουν χαμηλή προστιθέμενη αξία ή που είναι επικίνδυνες για τον πληθυσμό και το περιβάλλον, εκείνες που δέχεται αυτός να μετεγκατασταθούν. Με αυτό τον τρόπο, σχεδιάζεται μια γεωπολιτική που διαχωρίζει, μέσω της ισχύος η οποία

εκφράζεται με οικονομικούς όρους, τις χώρες που κυριαρχούνται από εκείνες που κυριαρχούν. Σ' αυτή τη φανερή γεω-οικονομία της παγκοσμιοποίησης προστίθεται η υπόγεια, του διεθνούς λαθρεμπορίου και του οργανωμένου εγκλήματος, τα οποία αναπτύσσουν τις προσοδοφόρες επιχειρήσεις τους (ναρκωτικά, πορνεία, απάτες, συμμορίες, διαφθορά κτλ) τις επεκτείνουν σε παγκόσμια κλίμακα σύμφωνα με εξελιγμένες εδαφικές στρατηγικές που επωφελούνται από την ηθελημένη ή μη εγκατάλειψη εθνικής κυριαρχίας και από τα κενά των υπερεθνικών οργανισμών στους οποίους αυτή έχει περιέλθει. Έτσι, μια ανθούσα κρυμμένη γεω-οικονομία καθορίζει με τις στρατηγικές και τα δίκτυά της, νέες γεωπολιτικές κατηγορίες : συνένοχα Κράτη, ανεκτικά Κράτη (οι φορολογικοί παράδεισοι) Κράτη-στόχοι χαλαρά ή αδιάλλακτα.

2. Κουλτούρα, πολιτισμοί, γεωπολιτισμός. Ο πολιτισμός αποτελεί αδιαμφισβήτητο πολλαπλασιαστή της γεωπολιτικής δυναμικής. Από τη δεκαετία του '80 ο πολιτισμός μετατράπηκε από όργανο επιρροής, λόγω της Παγκοσμιοποίησης, σε γεωπολιτικό διακύβευμα. Το πέρασμα της παγκοσμιοποίησης στο πολιτιστικό πεδίο αύξησε ταχύτητα χάρη στην τελειοποίηση των τεχνικών της πληροφορίας και της επικοινωνίας. Η απειλή εναντίον της ανεξαρτησίας που εκπροσωπεί η νέα ηλεκτρονική στο τέλος του 20^{ου} αιώνα θα μπορούσε να αποδειχθεί ανώτερη από εκείνη της ίδιας της αποικιοκρατίας. Το τέλος της αποικιοκρατίας και η άνοδος των υπερεθνικών οντοτήτων δεν έβαλε τελεία στις ιμπεριαλιστικές σχέσεις. Το γεωπολιτικό δίκτυο των νέων μέσων ενημέρωσης σήμερα μπορεί να εισχωρήσει πιο βαθιά στην κουλτούρα που τα υποδέχεται από οποιαδήποτε προηγούμενη δυτική τεχνολογία. Το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι ένα τεράστιο χάος, η επιδείνωση των σημερινών κοινωνικών αντιφάσεων στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες. Και μια δομή που μεταφράζεται με μια συνεχώς αυξανόμενη εξάπλωση σε ολόκληρο τον κόσμο πολιτιστικών εμπορευματοποιημένων "προϊόντων" κυρίως δυτικής προέλευσης. Το φαινόμενο αυτό οδηγεί στην ανάπτυξη ενός καθοδηγούμενου παγκοσμιοποιημένου πολιτισμού που τιμωρεί διπλά τα υπόλοιπα Κράτη, από γεωπολιτική άποψη, στο οικονομικό πεδίο και σ' εκείνο της ταυτότητας. Στο πεδίο της ταυτότητας κυρίως οι ΗΠΑ, διαδίδοντας μαζικά τα προϊόντα τους, διαδίδουν παράλληλα μαζικά τη γλώσσα και τις νόρμες τους και προσπαθούν με αυτό τον τρόπο να επιβάλλουν ένα πολιτισμό αναφοράς που υποτιμά, σχεδόν μηχανικά, τον πολιτισμό των άλλων εθνών, μειώνοντας την ικανότητα επιρροής τους στον κόσμο, αλλά και αποδυναμώνοντας την πολιτική τους συνοχή. Έτσι η εθνική ταυτότητα τίθεται υπό αμφισβήτηση από την κουλτούρα

αναφοράς και χάνει την αξία της. Όργανο επιρροής, διακύβευμα των γεωπολιτικών ανταγωνισμών, ο πολιτισμός μοιάζει επίσης μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στη Νέα Υόρκη και στην Ουάσιγκτον, τον πόλεμο στο Αφγανιστάν και κατόπιν έως σήμερα στο Ιράκ, σαν ένας παράγοντας, ακόμη και σαν βάση, των ανταγωνισμών της εξουσίας. Στη δεκαετία του '90 στον Καύκασο και στα Βαλκάνια οι συγκρούσεις φέρνουν αντιμέτωπους εκείνους που επικαλούνται συμμετοχή σε μια εθνοτική κουλτούρα εντελώς ασυμβίβαστη με εκείνη των αντιπάλων τους, παρουσιάζοντάς τη ως αιτία μάχης παρά το γεγονός ότι είχαν ζήσει πλάι πλάι με την άλλη εθνότητα επί αιώνες, αν όχι με εντελώς καλή πίστη, τουλάχιστον, χωρίς μεγάλα προβλήματα. Από εκεί, δεν υπολείπεται παρά ένα βήμα για να θεωρήσουμε ότι ο πολιτισμός μπορεί να αποτελέσει κύρια αιτία σύγκρουσης.

1.6.2 Σύγχρονη Γεωπολιτική – Πάγιες Θέσεις και Αλλαγές

Η σύγχρονη γεωπολιτική ακολουθεί τις πάγιες θέσεις του γεωπολιτικού παζλ : τις συνέχειες ως χώρο του Κράτους και τις ασυνέχειες που αποτελούν τα σύνορα :

Συνέχεια : ο χώρος του Κράτους

Το Κράτος έχει ως πρωταρχικό στόχο να εξασφαλίσει τη διαιώνισή του. Συνεπώς η λογική του Κράτους είναι εκείνη της ισχύος. Για να την αποκτήσει αυτή με πραγματικούς όρους, δηλαδή με όρους πλούτου (διότι υπάρχει και η συμβολική ισχύς τους Κράτους), το Κράτος μπορεί να δράσει με δύο τρόπους : να ευνοήσει την ευημερία στην επικράτειά του ή να "κατακτήσει" νέους τόπους που θα του παράσχουν νέους πόρους. Το Κράτος οφείλει να εξοπλίζεται εναντίον κάθε εξωτερικής ή εσωτερικής προσπάθειας να το πατάξουν ή να το υποδουλώσουν με την ευρύτερη σημασία των εννοιών σήμερα. Με όρους βέβαια εδαφικούς, αυτό σημαίνει ότι το Κράτος οφείλει να φροντίζει την ακεραιότητα της επικράτειας του. Το Κράτος μπορεί να δρα σε πολλά πεδία εσωτερικά και εξωτερικά, ως βάση εντούτοις οφείλει να αυξάνει ή τουλάχιστον να διατηρεί τους πόρους του, κυρίως τους οικονομικούς.

Ασυνέχεια : τα σύνορα

Τα σύνορα αποτελούν μια γεωπολιτική ασυνέχεια είτε έχουν πραγματική είτε φανταστική λειτουργία. Μοιράζονται πολιτικά τον εδαφικό χώρο αλλά και τον θαλάσσιο και τον εναέριο, τόσο στο πραγματικό όσο και στο ιδεατό πεδίο. Η πραγματική λειτουργία των συνόρων είναι να σηματοδοτούν το εδαφικό όριο της άσκησης της κυριαρχίας του Κράτους. Η συμβολική λειτουργία των συνόρων είναι να μεταφράζουν, αμέσως μόλις τα διασχίζει κάποιος, την πολιτικοδιοικητική συνάφεια της κοινότητας που περικλείουν και συνεπώς τη νομιμότητά της. Η φανταστική λειτουργία των συνόρων είναι να υποδηλώνουν τη διαφορετικότητα. Επί παραδείγματι οι φανταστικές χαρτογραφίες, δίνουν ή αφαιρούν αξία από τους γειτονικούς χώρους, τους κατατάσσουν σε "αδερφές" χώρες, συμμάχους, φίλους ή εχθρούς που μπορεί να είναι κληρονομικοί, ορκισμένοι ή τους χθες. Αλλά δημιουργούν επίσης και όρια που δεν συμπίπτουν αναγκαστικά με εκείνα που ορίστηκαν από τις σχέσεις δύναμης μεταξύ Κρατών. Οι κοινωνικοπολιτιστικές βάσεις, ιδίως οι θρησκευτικές αυτών των παραστάσεων είναι συχνά τόσο βαθιές που αυτά τα "φανταστικά" σύνορα εκλαμβάνονται ως πιο πραγματικά και από τη φύση. Όταν τα φανταστικά σύνορα ανταγωνίζονται τα πραγματικά, το Κράτος οφείλει να διαχειριστεί αυτή την αμφισβήτηση.

Προκειμένου τα σύνορα να γίνουν μια γραμμή με τις σημερινές λειτουργίες, έπρεπε από τη μια πλευρά να εξελιχθούν οι χαρτογραφικές τεχνικές για να μπορούν να χαραχτούν και, από την άλλη, να χρειαστεί αυτό να γίνει επειδή εξελίχθηκαν οι νοοτροπίες για να φθάσουν στην έννοια του Κράτους-έθνους. Η έννοια που δόθηκε τον 18^ο αιώνα, επιβεβαιώθηκε οριστικά από την επιθυμία να συμπίπτουν τα σύνορα του Κράτους με εκείνα του έθνους. Μια επιθυμία μεταδοτική αλλά διφορούμενη : μεταδοτική επειδή το γεωπολιτικό μοντέλο που εκφράζει, υιοθετήθηκε παντού στην Ευρώπη τον 19^ο αιώνα και κατόπιν στον κόσμο. Διφορούμενη, διότι η ρητορική που την εκφράζει, η "αρχή των εθνότητων" τον 19^ο αιώνα ή το σημερινό αντίστοιχό της, το "δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών", προσφέρεται για αλληλο-αντικρουόμενες ερμηνείες ανάλογα με την έννοια που δίνεται στις λέξεις "λαός" και "έθνος" και, συνεπώς, για να δικαιολογήσει αντίθετες εδαφικές διεκδικήσεις. Μια ρητορική που αποσκοπεί, όπως εκείνη της "παλαιάς" γεωπολιτικής, στο να κρύψει καλύτερα ή λιγότερο καλά την πραγματικότητα : την παγιότητα των ανταγωνισμών της εξουσίας στο έδαφος.

Έτσι τα σύνορα έγιναν γραμμικά σχεδόν παντού στον κόσμο : το αποτέλεσμα της σχέσης δύναμης ανάμεσα σ' ένα Κράτος και τον ή τους γείτονές του μια δεδομένη στιγμή ή το προϊόν της ικανότητάς του να επεκτείνει την κυριαρχία του σε νέα εδάφη ανάλογα με τα

ανθρώπινα, τεχνικά και οικονομικά μέσα του – άλλη μορφή σχέσεων δύναμης – πάντα σε μια δεδομένη στιγμή. Έκτοτε τα σύνορα φαίνονται αυτό που ποτέ δεν έπαψαν να είναι : *"Χρονολογημένα, γεωπολιτικά οικοδομήματα. Τα σύνορα είναι χρόνος εγγεγραμμένος στον χώρο ή καλύτερα χρόνοι εγγεγραμμένοι σε χώρους"*. Τα σύνορα εξελίχθηκαν ανάλογα με τις μεταβολές των σχέσεων δύναμης : οι μεν προώθησαν τα σύνορά τους, οι δε τα υπερασπίστηκαν, καθένας προχώρησε στο ιδεατό πεδίο (συμβολικό και φανταστικό) τα επιχειρήματα της διεκδικητικής ή αμυντικής του νομιμότητας.

Από τη στιγμή που καθιερώθηκαν, τα σύνορα μπορούσαν να αμφισβητηθούν παντού και σε όλες τις περιπτώσεις. Ακόμη και στην εποχή μας, που έχει διακηρύξει το απαραβίαστο των συνόρων, αυτά αποτελούν πάντα αντικείμενο αμφισβήτησεων. Το ότι μια διαδρομή είναι αποδεκτή από μια πολιτική αρχή και διεθνώς αναγνωρισμένη δεν σημαίνει ότι γίνεται αποδεκτή από όλα τα υπόλοιπα Κράτη. Η αμφισβήτηση μπορεί να παραμείνει στο συμβολικό πεδίο, στη ρητορική ή στα χαρτογραφικά έγγραφα ή να εκφυλιστεί σε στρατιωτικές αντιπαραθέσεις. Τα παραδείγματα είναι πολλά σε όλες τις ηπείρους και οι διαφωνίες δεν αφορούν μόνο τα εδαφικά σύνορα αλλά και τα θαλάσσια, ακόμη και τα εναέρια ("παραβίαση το εναέριου χώρου"). Οι συνοριακές εντάσεις, που ενίοτε κλιμακώνονται σε ένοπλες συρράξεις όταν το ένα από τα δύο μέρη θεωρεί ότι η σχέση ισχύος έχει γίνει πιο ευνοϊκή προς αυτό τοπικά ή σε διεθνές επίπεδο αποτελούν συνέπεια της αμφισβήτησης της εδαφικής έκτασης της κυριαρχίας ενός ή περισσότερων Κρατών. Οι αμφισβητήσεις αυτές που μπορούν να φθάσουν ως την άρνηση της νομιμότητας ενός ολόκληρου Κράτους αποτελούν προϊόν εσωτερικών ή εξωτερικών διεκδικήσεων. Η πραγματοποίησή τους, συνολική ή μερική, διαρκής ή μη, δια της βίας ή μέσω διαπραγματεύσεων, προκαλεί τις παρατηρούμενες τροποποιήσεις στο γεωπολιτικό τοπίο.

Η σύγχρονη γεωπολιτική εντούτοις διαπιστώνει πως η παρούσα περίοδος εισάγει νέους παίκτες και νέους κανόνες οι οποίοι αναστατώνουν το γεωπολιτικό παζλ και δημιουργούν νέες γεωπολιτικές επικράτειες (π.χ. περιφερειοποίηση, αποκέντρωση, ευρύτερες ενώσεις κτλ.). Προσπαθεί να περιγράψει και να αναλύσει τις πραγματικές μεταλλάξεις του γεωπολιτικού πεδίου. Οι αλλαγές που προκαλούν οι νέοι παίκτες και οι νέοι κανόνες θέτουν υπό αμφισβήτηση τις συνέχειες και ασυνέχειες που αναφέρθηκαν πιο πάνω και οι οποίες συνίστανται παραδοσιακά στη μείωση ή αντιθέτως στην επέκταση της επικράτειας στην οποία το Κράτος ασκεί την κυριαρχία του, υπό τη χρήση μιας νέας επιστημονικής ορολογίας η οποία ερμηνεύεται με μεγαλύτερη προσοχή και σύνεση, αναφορικά με το περιεχόμενο των όρων ισχύς, επικράτεια και κυριαρχία.

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση της σοβιετικής εξουσίας και της διάλυσης της ΕΣΣΔ και της Γιουγκοσλαβίας, τον πολλαπλασιασμό των τοπικών συγκρούσεων, τη δημιουργία νέων μικρομεσαίων κρατών, τα ερωτήματα για την παγκοσμιοποίηση, τις πανίσχυρες χρηματοοικονομικές αγορές και τις επιπτώσεις της αμερικανικής υπερδύναμης, την ανάδυση σταδιακά νέων οικονομικά δυνάμεων όπως η Κίνα, η Ρωσία και η Κίνα, αναδύονται νέα γεωπολιτικά ερωτήματα στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Οι ΗΠΑ θα συνεχίζουν να αρνούνται έναν πολυπολικό κόσμο με πρόσχημα την επιδίωξη της δική τους ασφάλειας και ευημερίας;. Άλλες δυνάμεις θα αμφισβητήσουν αυτή την ηγεμονία;. Η ΕΕ βρίσκεται σε σταυροδρόμι. Ποιον λόγο ύπαρξης και ποιον πολιτικό στόχο θα αποκτήσει η ΕΕ έπειτα και από τη νέα θεσμική κρίση και το αδιέξοδο που φαίνεται να τη διαπερνά λόγω της αμφισβήτησης των λαών της στην υιοθέτηση της Συνθήκης της Λισσαβόνας. Η διαδικασία του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος, στις βάσεις του οποίου δομείται και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, όπως κάθε γεωπολιτική διαδικασία, δεν έχει τίποτα το μη αντιστρέψιμο.

Η σύγχρονη γεωπολιτική διαμορφώνει τον γεωγραφικό χώρο, τον τρόπο ζωής, πολύ περισσότερο απ' όσο συμβαίνει το αντίστροφο. Αυτό βεβαίως, διότι σήμερα η τεχνολογική πρόοδος βοηθάει την πρώτη να ξεπεράσει τους περιορισμούς του δεύτερου. Και παρατηρεί πως, αν και επί μισό αιώνα πολλαπλασιάστηκαν οι παραδοσιακοί παίκτες της γεωπολιτικής σκηνής, η οικονομική και πολιτιστική παγκοσμιοποίηση οδηγεί στο ότι ορισμένα κέντρα πολιτικών αποφάσεων – ακόμη και ένα μόνο μπορούν να αποφασίζουν την τύχη ολόκληρου του πλανήτη.

2. Η Σύγχρονη Οικονομική Διπλωματία

2.1 Εισαγωγή - Ορίζοντας την Έννοια της Οικονομικής Διπλωματίας

Εάν προσπαθήσουμε να αποδώσουμε έναν ορισμό για την οικονομική διπλωματία θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι η άσκηση εξωτερικής πολιτικής με τη χρησιμοποίηση οικονομικών μέσων για την επίτευξη πολιτικών στόχων ή λίγο διαφορετικά, ότι αποτελεί μια πολιτική που προωθεί τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής. Εάν αυτό είναι μια γενική θεώρηση και ίσως επιθυμούμε μια πιο εξειδικευμένη ή εναλλακτική τοποθέτηση αυτό θα μπορούσε να είναι, η χρησιμοποίηση διπλωματικών μέσων για την προώθηση και επίτευξη οικονομικών στόχων, οι οποίοι όμως μπορεί να εντάσσονται έστω και έμμεσα στο

γενικότερο σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους¹⁴. Η Οικονομική διπλωματία με αυτή την τελευταία έννοια προσλαμβάνει διάφορες μορφές, όπως η διαμόρφωση μιας συγκροτημένης εξαγωγικής πολιτικής, η προσέλκυση ξένων επενδύσεων, η διαπραγματεύση σε πολυμερές ή διμερές επίπεδο μέτρων προστασίας της εσωτερικής αγοράς και η ανάπτυξη προγραμμάτων αναπτυξιακής βοήθειας. Διαπραγματεύεται επομένως πολιτικές πάνω σε μια αρκετά ευρεία θεματολογία αναφορικά με την παραγωγή, το εμπόριο, τις συναλλαγές αγαθών και υπηρεσιών, τις χρηματοδοτήσεις, το παγκόσμιο φυσικό περιβάλλον, την πληροφορία, τα δεδομένα, το ρυθμιστικό πλαίσιο, ερμηνεύοντας ουσιαστικά τις συμπεριφορές και τις αλληλεπιδράσεις των δρώντων της διεθνούς σκηνής όταν οργανώνουν και διαμορφώνουν τις διεθνείς οικονομικές και πολιτικές τους σχέσεις. Το παραπάνω πολυδιάστατο περιεχόμενο αντανάκλα τη μεγαλύτερη σημασία που αποκτά - ιδιαίτερα σήμερα στο σύγχρονο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα - η Οικονομική διπλωματία και το σημαντικό ρόλο που δύναται να διαδραματίσει στη διεύρυνση της χωρητικότητας σε χώρες με μικρό διαμέτρημα στην εξωτερική διεθνή σκηνή, όπως η δική μας¹⁵. Από την άλλη βέβαια, ναι μεν, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έστρεψε το στρατηγικό ενδιαφέρον και την προσοχή της εξωτερικής διπλωματικής δραστηριότητας των κρατών στην επιδίωξη οικονομικών συμφερόντων ως το κύριο αντικείμενό της, εντούτοις ο πρώτος ορισμός διατηρεί έντονη τη συσχέτιση της Οικονομικής διπλωματίας με την Πολιτική επιρροή. Στο σημείο αυτό χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ρωσίας με το πρόσφατο αίτημά της να αυξήσει σημαντικά τις συνδρομές της στα προγράμματα συνεργασίας της Παγκόσμιας Τράπεζας. Στην πραγματικότητα η πρόταση της Ρωσίας εμπερικλείει σαφή πολιτική διάσταση, εφόσον φαίνεται ότι θέλει να παίξει μεγαλύτερο ρόλο στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, συμμετέχοντας ενεργά στην αναδιάρθρωση της Παγκόσμιας οικονομίας, μειώνοντας έτσι την επιρροή των ΗΠΑ και αλλάζοντας συνεπτακόλουθα το status quo.

Ανεξάρτητα της οπτικής που επιλέγεται το αποτέλεσμα είναι ότι η Οικονομική διπλωματία αυξάνει τη διαπραγματευτική δύναμη μιας χώρας, με το εργαλείο της οικονομικής ισχύος, η οποία αποτελεί μια από τις σημαντικότερες βάσεις πάνω στην οποία στηρίζεται πλέον η διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής.

¹⁴ R. J. Jones, (ed.), *Routledge Encyclopedia of International Political Economy*, London: Routledge, 2001

¹⁵ Χ. Τσαρδανίδης, Α. Χουλιάρας, "Η άνοδος και η πτώση του Ελληνικού Σχεδίου για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων", *Αγορά χωρίς Σύνορα*, Τόμος 11, Τεύχος 1, 2005, σελ. 34-58

2.2 Περιεχόμενο, Λειτουργία και Πρακτική της Οικονομικής Διπλωματίας στο Σύγχρονο Περιβάλλον

Εντούτοις, πέρα από το περιεχόμενο των πολιτικών, η οικονομική διπλωματία δεν είναι μόνο ένα αντικείμενο που υπόκειται απλώς στην ακαδημαϊκή μελέτη. Αποτελεί πρωτίστως δραστηριότητα από κρατικούς δρώντες εμπλέκοντας αρκετές φορές και μη κρατικούς. Είναι διαδικασία παρά δομή¹⁶. Επικεντρώνεται κυρίως στις μεθόδους και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και διαπραγμάτευσης έναντι της επιρροής που επιβάλλεται από τις υφιστάμενες δομές και τη διάρθρωση ή κατανομή ισχύος. Η σχετική σπουδαιότητα της διεργασίας διαδικασίας αναδεικνύεται όταν στο διεθνές περιβάλλον διαμορφώνεται ισόρροπη κατανομή ισχύος και δομών και επομένως αποτελεί τον κρίσιμο παράγοντα διαμέσου του οποίου θα προσδιοριστεί η έκβαση και το αποτέλεσμα των επιλεγμένων πολιτικών. Αυτό βεβαίως σημαίνει ότι εκτιμούνται και λαμβάνονται υπόψη πιο προσεκτικά πλέον ειδικά χαρακτηριστικά, παράμετροι ή χρονικές συντεταγμένες που πιθανόν να επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της οικονομικής διπλωματίας και επομένως μακροπρόθεσμα την εξωτερική πολιτική του κράτους που την ασκεί.

Αλλά από την άλλη δε σημαίνει βέβαια ότι αγνοούνται παραδοσιακές μεταβλητές που διαμόρφωσαν τις διεθνείς σχέσεις στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Αντιθέτως το ειδικό τους βάρος παραμένει σημαντικό. Είναι το κατάλληλο μίγμα, της σύγχρονης προβολής της ιστορικής εμπειρίας με τη ρεαλιστική εκτίμηση της σημερινής αναγκαιότητας που αναδεικνύει την οικονομική διπλωματία σε αναπόσπαστο μέρος της αποτελεσματικότητας της εξωτερικής πολιτικής. Το προηγούμενο υποστηρίζεται από το πλέον πρόσφατο περιστατικό της απόφασης του Κρεμλίνου να μειώσει τη ροή φυσικού αερίου προς την Ουκρανία στις αρχές Ιανουαρίου. Επιβεβαιώνεται έτσι ότι το κατάλληλο μίγμα σύγχρονης προβολής της ιστορικής εμπειρίας με ρεαλιστική εκτίμηση της σημερινής αναγκαιότητας αναδεικνύει την οικονομική διπλωματία σε αναπόσπαστο μέρος της αποτελεσματικότητας της εξωτερικής πολιτικής. Η εν λόγω απόφαση προσέδωσε πολιτική οντότητα στο ρόλο μιας παραγωγικής και εμπορικής επιχείρησης του ενεργειακού κλάδου όπως είναι η Gazprom. Αλλά βεβαίως η εν λόγω προσπάθεια εντάσσεται στη γενικότερη στρατηγική της Ρωσικής προεδρίας όπου διαμέσου των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πηγών της η Ρωσία θα ανακτήσει την πρότερή της δύναμη και θέση μεταξύ των ανεπτυγμένων κρατών. Ειδικά για την εταιρία και σύμφωνα με αυτά που εκθέσαμε παραπάνω, η Gazprom ως ένα μετα-σοβιετικό υβρίδιο επιχείρησης και πολιτικού οργάνου

¹⁶ Nicolas Bayne, Stephen Woolcock, *The New Economic Diplomacy : Decision – Making and Negotiation in International Economic Relations*, Aldershot : Ashgate Publishing, 2003

είναι ένα εργαλείο εξωτερικής πολιτικής στην προσπάθεια της Ρωσίας να αναδειχθεί σε παράγοντα παγκόσμιας επιρροής και στη μετα-κομμουνιστική εποχή. Το πρώτο βήμα στην εν λόγω προσπάθεια είναι η θεμελίωση στενής και άμεσης σχέσης μεταξύ οικονομικών μεταβλητών, όπως είναι η τιμή του φυσικού αερίου που χρεώνει η Ρωσία στους πρώην δορυφόρους της και της πολιτικής αφοσίωσης που επιθυμεί αυτή να της δείχνουν, με ταυτόχρονη έμμεση πρόκληση ενεργειακής ανασφάλειας σε ολόκληρη την Ε.Ε.¹⁷ και στον υπόλοιπο κόσμο.

Τούτο είναι εξαιρετικά πιο σημαντικό για χώρες όπως η δική μας. Η εφαρμογή δηλαδή του πλαισίου της οικονομικής διπλωματίας από χώρες με μικρό διαμέτρημα όπου παρουσιάζεται αρκετά διαφορετική. Και εδώ βεβαίως η οικονομική διπλωματία αποτελεί μια δεξαμενή εργαλείων άσκησης εξωτερικής πολιτικής και θα πρέπει να ευθυγραμμίζεται με τους κύριους και ιεραρχημένους στρατηγικούς στόχους της εξωτερικής πολιτικής του κράτους που την ασκεί, ώστε να είναι αποτελεσματική. Αλλά η έλλειψη ειδικού διεθνούς βάρους ή η μεγαλύτερη εξάρτηση από πόρους και προαπαιτούμενα σε δυνατότητες αναδεικνύει την αναγκαιότητα προσφυγής στις κατάλληλες μεθόδους και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και διαπραγμάτευσης, όπως ήδη αναφέρθηκε, καθώς επίσης και σε ευαίσθητους και λεπτούς διπλωματικούς χειρισμούς.

Στη βάση αυτή οι μικρές χώρες, που αφορούν βεβαίως την πλειονότητα της παγκόσμιας κατανομής και κυρίως οι κυβερνήσεις τους - εφόσον σήμερα η εκτελεστική δράση της οικονομικής διπλωματίας εξαρτάται στο μεγαλύτερο ποσοστό της από τις ενέργειες του κυβερνητικού σώματος - για να μπορέσουν να ασκήσουν αποτελεσματική οικονομική διπλωματία θα πρέπει με έξυπνη διεργασιακή προσέγγιση να αντιμετωπίσουν τις εντάσεις που προκαλούνται από :

- Ø *το συμβιβασμό πολιτικών με οικονομικών στόχων*
- Ø *το συμβιβασμό πολιτικών με οικονομικών μεθόδων*
- Ø *τον τρόπο που οι κυβερνήσεις διαμορφώνουν στο εσωτερικό κοινή θέση*
- Ø *τις μεθόδους με τις οποίες οι εν λόγω θέσεις προωθούνται στο εσωτερικό*
- Ø *τον τρόπο που οι κυβερνήσεις προσεγγίζουν την απαίτηση για δημοκρατική νομιμοποίηση, έλεγχο και διαφάνεια από το εκλογικό σώμα ώστε να επιτυγχάνουν την καλύτερη σχέση μεταξύ αποτελεσματικότητας και*

¹⁷ Θεόδωρος Τσακίρης, *Η Στρατηγική Σημασία της Ουκρανίας για την Ενεργειακή Ασφάλεια της Ευρώπης : Η Παράμετρος του Φυσικού Αερίου*, Αγορά Χωρίς Σύνορα, Τόμος 9 (2) 2003

λογοδοσίας των θέσεων που υποστηρίζουν και των ενεργειών που αναλαμβάνουν

- Ø τον τρόπο που οι κυβερνήσεις δρουν με τις επιχειρήσεις και την αγορά
- Ø τον τρόπο που οι κυβερνήσεις ανταποκρίνονται στα αιτήματα των μη-κυβερνητικών οργανώσεων και των διάφορων εμπλεκόμενων ομάδων πίεσης ή συμφερόντων από την ευρύτερη κοινωνία των πολιτών

Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα των προσπαθειών της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο θέμα της ονομασίας των Σκοπίων στις αρχές της δεκαετίας του '90. Ενώ λοιπόν ο στρατηγικός στόχος της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αφορούσε τη σταθεροποίηση και την ενδυνάμωση του γειτονικού μικρού κράτους των Σκοπίων - που δε θα μπορούσε ουδέποτε βεβαίως να μετασχηματιστεί σε απειλητικό κράτος για την Ελλάδα - ώστε να συντελεί ως ανάχωμα με στόχο την απορρόφηση των συνεπειών από ενδεχόμενες αρνητικές εξελίξεις στα Βαλκάνια, εντούτοις όλες οι ενέργειες που ελήφθησαν στον οικονομικό τομέα, όπως το οικονομικό εμπάργκο και που θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν σε ένα πλαίσιο οικονομικής διπλωματίας προς τον πολιτικό στόχο της ονομασίας του εν λόγω κράτους, ουσιαστικά όχι μόνο οδηγούσαν στον αντίθετο από τον επιδιωκόμενο στρατηγικό στόχο της εξωτερικής πολιτικής, αυτό δηλαδή της αποσταθεροποίησης, αλλά και συνέβαλλαν στον τραυματισμό του κύρους των ελληνικών θέσεων στη διεθνή σκηνή όπως επίσης και να διαμορφωθεί η εντύπωση του μαύρου προβάτου για το Ελληνικό κράτος στους υπόλοιπους ευρωπαϊούς εταίρους της.

Η Οικονομική Διπλωματική κυρίως διαπραγματεύεται την κυβερνητική δράση. Συμπεριλαμβάνει μεταβλητές, εντούτοις, σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, πέραν των Υπουργείων Εξωτερικών. Μελετά τη δράση όλων των κυβερνητικών διαμερισμάτων, υπουργείων και υπηρεσιών, τα οποία δύναται να έχουν οικονομική υπευθυνότητα και λειτουργούν σε διεθνές επίπεδο.

Λαμβάνει υπόψη το ευρύ φάσμα των μη κυβερνητικών δρώντων, όπως επί παραδείγματι, επιχειρήσεων, φορέων πολιτών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, στο βαθμό βεβαίως που ως ανεξάρτητοι δρώντες απασχολούν και διαμορφώνουν τις κυβερνητικές πολιτικές στο πλαίσιο της αμφισβήτησης αναφορικά με τα οφέλη ή κόστη της διαδικασίας της Παγκοσμιοποίησης και όταν τούτα αποτελούν κεντρικό θέμα συζήτησης στα κύρια οικονομικά φόρουμ.

Οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν σημαντικά πλαίσια για διαπραγματεύσεις. Δενπραγματεύονται ως ανεξάρτητοι δρώντες αλλά θα πρέπει να αναφερθούν ως κεντρικό σημείο αναφοράς στη διεθνή σκηνή¹⁸, κυρίως ο τρόπος με τον οποίο τα κράτη κάθε φορά και ανάλογα με τις επιδιώξεις τους έχουν την τάση να προσαρμόζουν τις λειτουργίες τους στις δικές τους διαδικασίες λήψης αποφάσεων¹⁹.

2.3 Συνοπτική Ιστορική Αναφορά

Η οικονομική διπλωματία μέχρι πρόσφατα αφορούσε δραστηριότητες που αναλαμβάνονταν κυρίως από τις κυβερνήσεις των κρατών σε συγκεκριμένα χαρτοφυλάκια, χαμηλής πολιτικής σπουδαιότητας. Η αυξανόμενη όμως οικονομική αλληλεξάρτηση (economic interdependence) μεταξύ των κρατών διαταράσσει την εθνική οικονομική αυτονομία των κρατών και διοχετεύει πολύμορφες επιδράσεις σε ευρύτερα πλέον κοινωνικά στρώματα, τα τελευταία τριάντα χρόνια, καθιστώντας έτσι δυσδιάκριτο το όριο μεταξύ εθνικής και διεθνούς πολιτικής ή μεταξύ πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών στόχων, εμπλέκοντας περισσότερες εθνικές υπηρεσίες και αντιπροσωπείες αλλά και μη-πολιτειακούς δρώντες όπως ιδιωτικές πολυεθνικές επιχειρήσεις, επενδυτές, φορείς από την κοινωνία των πολιτών διαμέσου των μη-κυβερνητικών οργανισμών στη συνολική διαπραγμάτευση. Η οικονομική πραγματικότητα εξελίσσεται ραγδαία, διαχέεται σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης δραστηριότητας επηρεάζοντας τις προτεραιότητες και προσανατολισμούς των πολιτικών επιλογών, αναδεικνύοντας έτσι τον κρίσιμο ρόλο της αγοράς στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Η ιδιαίτερη βαρύτητα των χαρακτηριστικών της αγοράς εξηγεί εν μέρει και την πολυδιάστατη φύση της οικονομικής διπλωματίας επί τη βάση της συμπερίληψης μεγάλου αριθμού δρώντων, του ευρύτερου περιεχομένου και πολλαπλών αντικειμένων ενδιαφέροντος που ενσωματώνει καθώς και του πλήρους φάσματος εργαλείων που διαθέτει για την επίτευξη των στόχων που επιδιώκει. Με άλλα λόγια έτσι ερμηνεύεται για ποιο λόγο οι κυβερνήσεις πιέζονται να αναπτύξουν ένα ιδιαίτερο ρευστό πλαίσιο εργασίας οικονομικής διπλωματίας που βασίζεται σε δυναμικές και επαναλαμβανόμενες διεργασίες, δεδομένου ότι τα ερωτηματικά και οι εντάσεις στις σχέσεις, κάθε φορά, πολιτικής και οικονομίας ή διεθνούς και εσωτερικού/εθνικού περιβάλλοντος ή κυβερνώντων και μη-πολιτειακών δυνάμεων προκύπτουν αβίαστα.

¹⁸ Henk-Jan Brinkman, *International Economic Diplomacy at the United Nations*, James Muldoon Jr., Joann Fagot Aviel, Richard Reitano, Earl Sullivan (eds), *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today* Westview Press, 2005

¹⁹ James Muldoon, Jr., *The Challenges of the Global Economy for Multilateral Diplomacy*, James Muldoon Jr., Joann Fagot Aviel, Richard Reitano, Earl Sullivan (eds), *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today* Westview Press, 2005

Αναμφίβολα το τέλος του ψυχρού πολέμου ανέδειξε τη μεγάλη σημασία της οικονομικής διπλωματίας και μετασχημάτισε το περιεχόμενο και τους στόχους της. Έως τότε λειτουργούσε περισσότερο ως ένα πλαίσιο οικονομικής βοήθειας με πολιτικούς στόχους. Η βοήθεια αυτή ήταν για τις ηγέτιδες δυνάμεις του διπολικού κόσμου ένα εργαλείο άσκησης επιρροής προς τις χώρες που αποτελούσαν τις γεωπολιτικές ζώνες ενδιαφέροντός τους. Η οικονομική αντιπαράθεση των δύο αντίθετων πόλων του διεθνούς οικονομικού συστήματος - αν και διέφεραν στην υιοθετημένη τους φιλοσοφία, από τη μια το ανοιχτό ανταγωνιστικό και φιλελεύθερο σύστημα της δύσης και από την άλλη το οικονομικό σύστημα κεντρικού σχεδιασμού της σοβιετικής ηγεμονίας – δεν αντανάκλασε αποκλειστικά οικονομικά συμφέροντα αλλά στο μεγαλύτερο ποσοστό της αφορούσε στόχους ασφάλειας και ανάσχεσης του κύριου αντιπάλου στη βάση πολιτικών, στρατιωτικών και κυρίως ιδεολογικών όρων της παραδοσιακής εξωτερικής πολιτικής. Είναι χαρακτηριστικό ότι την περίοδο του ψυχρού πολέμου η οικονομική βοήθεια, στην ουσία διμερής και αναπτυξιακή, είναι πολύ μεγαλύτερη της πολυμερούς και αυτό οφείλεται στη στενή διασύνδεση της βοήθειας με την εξωτερική πολιτική των δωρητών.

Με το τέλος του ψυχρού πολέμου η αντιπαράθεση είναι πλέον κενό γράμμα, η διεθνής κοινότητα διευρύνεται από την εισαγωγή νέων ανεξάρτητων κρατών-παικτών που επιθυμούν να αναλάβουν μεγαλύτερες αυτόνομες πρωτοβουλίες για την ανάπτυξή τους, ο κόσμος δείχνει πιο περίπλοκος, ανασφαλής και οι διεθνείς δρώντες δραστηριοποιούνται σε περιβάλλον μεγαλύτερης αβεβαιότητας. Το τέλος του ψυχρού πολέμου και η απουσία πλέον του πολιτικού του μανδύα είχε ως συνέπεια την ανάδειξη των θρησκευτικών, εθνολογικών και πολιτιστικών διαφορών αλλά και των ασυμμετριών στο βαθμό εκσυγχρονισμού μεταξύ των κρατών, ιδιαίτερα των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής, που προϋπήρχαν ως αποτέλεσμα της λανθάνουσας αλληλεξάρτησης τα τελευταία τριάντα χρόνια αλλά εμφανίζονται πιο έντονα εξ' αιτίας της γρήγορης διεξόδου των συνεπειών της παγκοσμιοποίησης στις εσωτερικές εθνικές κοινωνίες. Η νέα αντιπαράθεση δεν αφορά ανταγωνισμό μεταξύ πολιτικοοικονομικών συστημάτων αλλά έχει τη βάση στο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης ή στην πρόσβαση στην νέα αρένα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών ή προηγμένης τεχνολογίας των κρατών που δραστηριοποιούνται βασικά πλέον μέσα σ' ένα σχετικά ομογενοποιημένο οικονομικό σύστημα. Έχει τη μορφή βορά-νότου και η οικονομία της αγοράς κατέχει πλέον κεντρικό ρόλο στη νέα αντιπαράθεση.

Παρότι τα οικονομικά εν γένει ζητήματα υποβαθμίστηκαν εκ νέου από την πολιτική ατζέντα λόγω του τρομοκρατικού χτυπήματος της 11ης Σεπτεμβρίου επαναφέροντας το φλέγον ζήτημα της ασφάλειας στο προσκήνιο, οι προσπάθειες στο πεδίο της οικονομικής διπλωματίας παραμένουν σημαντικές διότι αντανακλούν ρεαλιστικές προσεγγίσεις για την καταπολέμηση των βαθύτερων αιτιών των σύγχρονων απειλών όπως είναι αυτό της τρομοκρατίας. Ειδικά για την περίπτωση της τρομοκρατίας η καταπολέμηση των βαθύτερων αιτιών της όπως έχουν χαρακτηριστεί η φτώχεια και ο οικονομικός αποκλεισμός, συνεισφέρει ενεργητικά στην αντιμετώπιση των ανησυχιών και ανασφάλειας.

2.4 Η Σημασία της Νέας Οικονομικής Διπλωματίας

Σε έναν κόσμο όπου οι αγορές εμφανίζονται παντοδύναμες και οι αποτυχίες τους ανεξέλεγκτες, με κράτη ολοένα και περισσότερο αλληλεξαρτώμενα, με εθνικές αρχές που λειτουργούν με μειωμένη εθνική οικονομική αυτονομία από την "εξάλειψη" των φυσικών συνόρων, η συνετή χρήση του πλαισίου της νέας οικονομικής διπλωματίας όπως μορφοποιείται μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και διαμορφώνεται στις αρχές της νέας χιλιετίας μπορεί να προσδώσει "επιχειρησιακή" ικανότητα στις κυβερνήσεις με στόχο την εκπλήρωση των απαιτήσεων των κοινωνιών για συνδυασμό αποτελεσματικότητας με δημοκρατική νομιμοποίηση και λογοδοσία.

- Αποτελεί για τις κυβερνήσεις κυρίως ένα συνεκτικό πλαίσιο άσκησης πρωτοβουλιών μέσα από το οποίο δύναται να είναι περισσότερο αποτελεσματικές στην επίτευξη των σύγχρονων απαιτήσεων των κοινωνιών τους, όπως είναι ο στόχος της οικονομικής τους ευημερίας
- Προσφέρει στέρεες εναλλακτικές στρατηγικές για διεθνείς συνασπισμένες ενέργειες που αντιμετωπίζουν όχι μόνο τα συμπτώματα των σύγχρονων απειλών αλλά και τις βαθύτερες αιτίες τους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της διεθνούς τρομοκρατίας διαμέσου της καταπολέμησης των βαθύτερων αιτιών της φτώχειας, των ασθενειών και του οικονομικού αποκλεισμού. Επίσης οι οικονομικές κρίσεις που μεταδίδονται και εξαπλώνονται ακαριαία στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα ως αποτέλεσμα των κερδοσκοπικών πιέσεων που ασκούνται από κερδοσκοπικά κεφάλαια στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Άλλωστε η νέα οικονομική διπλωματία δεν αφορά την *ad-hoc* αντιμετώπιση. Όταν κάποιος ανατρέχει στην ανάλυση εμπειριών και θεμάτων όπως, τα γεγονότα και οι μνήμες των πολέμων στα Βαλκάνια, των συγκρούσεων στην Αφρική τη δεκαετία του 1990, η εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής, η

ευαίσθητη ισορροπία στην Μέση Ανατολή με τα ανοιχτά θέματα του παλαιστινιακού, οι σχέσεις Συρίας Λιβάνου, οι ανοιχτές πληγές του Ιράκ, οι εταιρικές σχέσεις της Ε.Ε. με πολιτικούς και εμπορικούς εταίρους όπως η Ρωσία, η Ιαπωνία, η Κίνα (εμπάργκο οπλικών συστημάτων), η Ινδία, οι αναπτυξιακές προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα στα δυτικά βαλκάνια με κρίσιμη παράγοντα την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), η περίπτωση της Αφρικανικής Ηπείρου η οποία οδηγείται στην εξαθλίωση από την συγκεντρωτική δικτατορία των ισόβειων ηγεμόνων της και από την εξαγορά των ξένων παρεμβάσεων στο φυσικό της πλούτο, αλλά και ζητήματα όπως, το πρωτόκολλο του Κιότο για το διεθνές φυσικό περιβάλλον, το οργανωμένο έγκλημα, το διεθνές εμπόριο ναρκωτικών, το ξέπλυμα χρήματος, η λαθρομετανάστευση, η νομική ασφάλεια και διαφάνεια στη διεξαγωγή του παγκόσμιου εμπορίου, η πρόσβαση στο νερό και η δίκαια κατανομή των διασυνοριακών υδάτινων πόρων, θα διαπιστώσει κανείς ότι συνθέτουν, αν μη τι άλλο, ένα ανεπανάληπτο μωσαϊκό διεθνών προβλημάτων μεγάλης πολιτικής σημασίας με οικονομικές διαστάσεις και επομένως αιτίες που προκάλεσαν και δύναται να προκαλέσουν σκληρούς πολιτικούς ανταγωνισμούς και συνέπειες όπως συγκρούσεις και αποσταθεροποίηση

- Η νέα οικονομική διπλωματία στενά συνδεδεμένη με τη διεργασία και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσα στα κυβερνητικά πλαίσια και στα διεθνή θεσμικά ινστιτούτα μπορεί να εγγυηθεί ουσιαστικές απαντήσεις στην κριτική και στις απαιτήσεις των κοινωνιών για περισσότερη διαφάνεια και δημοκρατική λογοδοσία των ενεργειών των πολιτικών ελίτ που επηρεάζουν αναπόφευκτα τα συμφέροντα όλο και περισσότερο εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων, όπου οι ενέργειες αυτές τα τελευταία χρόνια τελούσαν όλο και πιο πολύ υπό αμφισβήτηση λόγω του συσσωρευμένου δημοκρατικού ελλείμματος των προηγούμενων ετών
- Η νέα οικονομική διπλωματία χρησιμοποιεί ευρύ φάσμα εργαλείων και μέσων για την επίτευξη σημαντικών πολιτικών και οικονομικών στόχων. Τα εν λόγω εργαλεία ή μέτρα πραγματοποιούνται μέσα από πλαίσια που κυμαίνονται από ανεπίσημες διαπραγματεύσεις και συνεργασία, ήπια ρυθμιστικά μοντέλα όπως κώδικες συμπεριφοράς, έως πλαίσια επιβολής δεσμευτικών κανόνων και καθεστώτων. Είναι είτε θετικά όπως, κίνητρα, ευνοϊκές εμπορικές ρυθμίσεις, πιστώσεις, δάνεια, αναπτυξιακή βοήθεια, στα οποία το θεμελιώδες ζήτημα είναι η ανάπτυξη, χωρίς την οποία, επί παραδείγματι, η φτώχεια και τα διαρθρωτικά προβλήματα δεν μπορούν να καταπολεμηθούν αποτελεσματικά. Δηλαδή βασίζονται κυρίως στην αναπτυξιακή συνεργασία, ώστε να δημιουργήσουν ένα είδος εταιρικής σχέσης μεταξύ δωρητών και

αποδεκτών σε ένα πλαίσιο οικονομικής αιρεσιμότητας, όπου η βοήθεια ουσιαστικά απαιτεί ένα πρόγραμμα διαρθρωτικής προσαρμογής, δηλαδή συνδέεται με οικονομικές και θεσμικές μεταρρυθμίσεις καλής διακυβέρνησης των κρατών αποδεκτών. Είτε αρνητικά (κυρώσεις)²⁰ όπως είναι, η διακοπή αναπτυξιακής βοήθειας, το πάγωμα χρηματοοικονομικών συναλλαγών, η εφαρμογή αυξημένων δασμών, το μπλοκιάζ, το εμπάργκο, οι ποσοστώσεις. Η εφαρμογή των κυρώσεων βέβαια στηρίζεται στο γεγονός της ασύμμετρης αλληλεξάρτησης μεταξύ των κρατών. Το ένα κράτος είναι περισσότερο εξαρτημένο από το άλλο, το οποίο έτσι μπορεί να επιβάλλει με αυτόν τον τρόπο εύκολα κυρώσεις με στόχο την πρόκληση κυρίως πολιτικού αποτελέσματος. Πολλές φορές είναι αποτέλεσμα της νέας αντίληψης περί περιορισμένου ρόλου των στρατιωτικών εργαλείων ως μέσα άσκησης πίεσης, ίσως λόγω και της μείωσης στις στρατιωτικές δαπάνες. Στην αναθεωρητική βιβλιογραφία οι τεχνικές οικονομικών κυρώσεων αντιμετωπίζονται ως μέρος μιας νέας πολιτικής δεξιολογίας στην προσπάθεια να δοθούν εναλλακτικές επιλογές για την υποκατάσταση των κοστοβόρων πολιτικών της στρατιωτικής βίας και της παραδοσιακής διπλωματίας²¹. Βέβαια πρέπει να σημειωθεί ότι δεν έχει παρατηρηθεί μια προβλέψιμη σχέση μεταξύ οικονομικής πίεσης και πολιτικής επιρροής. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όπου οι κυρώσεις στην ουσία επιδιώκουν να χτυπήσουν το πολιτικό καθεστώς του κράτους-στόχου, γίνονται προσπάθειες να προσδιοριστούν οι "έξυπνες" κυρώσεις (smarter sanctions) που θίγουν το καθεστώς αλλά δε θίγουν το λαό. Πρέπει πάντα να αναλύονται οι σχέσεις μεταξύ των πολιτικών ελίτ με τις οικονομικές ελίτ και τα εργατικά στρώματα ώστε να είναι εφικτό να συστήνεται ένα πλαίσιο νομιμοποίησης για την εφαρμογή των κυρώσεων, ακόμα και όταν έχουν ως στόχους αυταρχικά καθεστώτα. Περισσότερα οφέλη υπάρχουν από τη χρήση ήπιων μέσων οικονομικής διπλωματίας. Βέβαια και σε αυτές τις περιπτώσεις ο μακροπρόθεσμος στόχος είναι το κράτος στόχος να αποτελέσει έναν οικονομικό δορυφόρο ώστε μεταγενέστερα να μην μπορεί να ασκήσει πολιτική αντίσταση, διαφοροποίηση ή πίεση. Το προηγούμενο, επί παραδείγματι, ήταν κατεξοχήν πολιτική της Ρωσίας προς τα υπόλοιπα περιφερειακά κράτη που συνιστούσαν το πολιτικό περιβάλλον της Σοβιετικής Ένωσης. Το ίδιο βέβαια μπορεί να ειπωθεί, υπό διαφορετική πολιτική ιδεολογία εντούτοις, για τη βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της Ευρω-μεσογειακής βοήθειας στα Μεσογειακά κράτη, η οποία απέβλεπε στην ουσία να μετατρέψει την εσωτερική πραγματικότητα του κράτους που λαμβάνει τη βοήθεια ώστε να γίνει φιλικά διακείμενη

²⁰ K. Holsti, *International Politics : A Framework for Analysis, Economic Instruments of Policy*, Prentice/Hall International, 1974

²¹ Michael Mastanduno, *Economic Statecraft, Interdependence and National Security : Agendas for Research*, Jean-Marc Blanchard, Edward Mansfield, Norrin Ripsman (eds) *Power and the Purse : Economic Statecraft, Interdependence and National Security*, Frank Cass

χώρα προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε μια διαφορετική τοποθέτηση, η ανάπτυξη του εργαλείου των οικονομικών κυρώσεων απορρέει από την αλματώδη αύξηση στις παγκόσμιες εμπορικές συναλλαγές, οι οποίες με τη σειρά τους προκαλούν αύξηση των τριβών μεταξύ των δρώντων στις διαπραγματεύσεις τους στα θεσμικά εμπορικά φόρα²². Η επιλογή μεταξύ εμπορίου και αμυντικών στρατιωτικών εξοπλισμών δεν αποτελεί ανταγωνισμό μεταξύ ενός οικονομικού και μη οικονομικού στόχου. Το πλεονέκτημα των εμπορικών συναλλαγών αναδείχτηκε σε έναν καθοριστικό παράγοντα που προσδιορίζει πλέον την στρατιωτική και πολιτική δύναμη ενός δρών.

- Η νέα οικονομική διπλωματία χαρακτηρίζεται από την πολύ-επίπεδη φύση της. Τούτο σημαίνει ότι οι κυβερνήσεις, όταν αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, εκμεταλλεύονται την αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων επιπέδων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, είτε όταν αυτή η αλληλεπίδραση αφορά τους δρώντες - μεταξύ κυβερνητικών και μη κυβερνητικών δρώντων ή μεταξύ εθνικών και υπό-εθνικών, περιφερειακών δομών - είτε όταν αφορά την επιλογή του τρόπου διεθνούς διαπραγμάτευσης, όπου ανάλογα της πολιτικής σημασίας της θεματολογίας επιλέγεται το αποτελεσματικότερο επίπεδο - διμερές, περιφερειακό, πολυμερές. Για παράδειγμα, στο θέμα των οικονομικών συμφωνιών με πολιτική σημασία, επιλέγεται το περιφερειακό επίπεδο αλληλεπίδρασης για τα οφέλη από περιφερειακές συμφωνίες με γειτονικά κράτη σε θέματα ενοποίησης αγορών για εμπόριο και επενδύσεις ή το πολυμερές για συνθήκες που αφορούν θέματα του παγκόσμιου φυσικού περιβάλλοντος, όπου η εμπλοκή όλων των κρατών είναι απαραίτητη. Στο θέμα των κυρώσεων αποτελεσματικότερες είναι οι πολυμερείς από τις διμερείς κυρώσεις. Με την πολυμερή αλληλεπίδραση, οι πολυμερείς κυρώσεις μεγιστοποιούν την πολιτική απομόνωση του καθεστώτος-στόχου, αφού εκμεταλλεύονται τη διεθνή κατανομή ισχύος και εφαρμόζονται υπό τον συντονισμό διεθνών θεσμικών οργανισμών μέσα σε ένα πλαίσιο ομοφωνίας και κοινών προτύπων και κανόνων. Στις περιπτώσεις εφαρμογής διμερών κυρώσεων, επί παραδείγματι, γίνεται εμφανής η διασύνδεση της βοήθειας με την εξωτερική πολιτική των κρατών-δωρητών ή πιθανόν να υπάρχουν αντιδράσεις και από την εσωτερική πραγματικότητα της χώρας που εφαρμόζει τις κυρώσεις ως αμφισβήτηση της σκοπιμότητάς τους. Η νέα οικονομική διπλωματία δίνει λύσεις δεδομένου ότι μπορεί να συντονιστεί με τις απαιτήσεις που απορρέουν από το μετασχηματισμό της εθνικής διακυβέρνησης, όταν οι κυβερνήσεις κάνουν χρήση του δυναμικού της αλληλεπίδρασης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων πάνω στην οποία στηρίζεται. Η έννοια της αποκεντρωμένης και

²² Peter A. G. van Bergeijk, *Economic Diplomacy Trade and Commercial Policy, Positive and Negative Sanctions In a New World Order*, Edward Elgar Publishing Limited, 1994

πολύ-επίπεδης διακυβέρνησης περιγράφει αρκετά καλά την κατάσταση όπου οι κυβερνήσεις δεν μπορούν πλέον να μονοπωλούν την άσκηση πολιτικής και αναζητούν ρόλο για να γίνουν πιο αποτελεσματικές. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την εξαιρετική σημασία που αποδίδει στις υπό-εθνικές δομές και στο περιφερειακό επίπεδο

- Η αναπόφευκτη εμπλοκή πολλών δρώντων στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Εθνικοί κρατικοί δρώντες, όπως οι κυβερνήσεις, τα κοινοβουλευτικά σώματα, οι περιφερειακές και τοπικές αρχές, οι ρυθμιστικές αρχές. Μη κρατικοί δρώντες όπως επιχειρηματικά συμφέροντα, εμπορικές ενώσεις, οργανώσεις καταναλωτών. Διεθνείς δρώντες όπως πολυεθνικές επιχειρήσεις, διεθνείς θεσμικοί οργανισμοί, επιστημονικές κοινότητες, διεθνείς οργανώσεις από την ευρύτερη κοινωνία των πολιτών. Όλοι αναζητούν πιο ενεργητικούς ρόλους για την προώθηση των ετερογενών συμφερόντων τους. Δημιουργείται έτσι ευλόγως η αναγκαιότητα για την κατανόηση του πλαισίου της σύγχρονης οικονομικής διπλωματίας μέσα από το οποίο η εφαρμογή μιας αποτελεσματικής διεργασίας θα συγκλίνει τους διαφορετικούς προσανατολισμούς στον εφικτό κοινό παρανομαστή.

3. Η Οικονομική Διπλωματία ως Πολυπλοκότητα -Παραδείγματα

3.1 Εισαγωγή

Αναμφίβολα η αύξηση στον αριθμό των δρώντων που δραστηριοποιούνται στην Οικονομική Διπλωματία θα έχει εμφανή επίδραση στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Πιθανόν, λόγω των ετερογενών συμφερόντων η διαδικασία λήψης αποφάσεων θα γίνει λιγότερο αποτελεσματική. Από την άλλη εντούτοις, η ύπαρξη πολλών δρώντων θα εξασφαλίσει περισσότερο πληροφόρηση και θα οδηγήσει σε περισσότερο δημοκρατικές διαδικασίες με αυξημένη λογοδοσία και νομιμοποίηση. Οι δρώντες στο διεθνές περιβάλλον – κυρίως τα Κράτη – λειτουργούν σε μια νέα παγκόσμια αρχιτεκτονική η οποία παράγει νέες προκλήσεις. Στην αγωνία τους για την χωρητικότητα της "ισχύος" τους, τα Κράτη αναπόφευκτα εμπλέκονται σε περιφερειακές και διεθνείς διαπραγματεύσεις προβάλλοντας τις απαιτήσεις τους με στόχο τα ευρύτερα πολιτικά τους οφέλη. Τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί οι εν λόγω αλληλεπιδράσεις που στο πρωτογενές στάδιό τους έχουν οικονομική διάσταση και ακολουθούνται με λεπτούς διπλωματικούς

χειρισμούς. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν δύο περιπτώσεις, διαφορετικής σαφώς κλίμακας και διαμετρήματος.

Η αποστολή υποβρυχίων στο Βόρειο Πόλο από τη Μόσχα, να μεν έχει καθαρά οικονομική διάσταση, εκεί όπου το υπέδαφος κρύβει το 25% των μη ανακαλυφθέντων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου, εντούτοις η οικονομική αυτή αλληλεπίδραση εντάσσεται στο ευρύτερο γεωπολιτικό παζλ, μετατρέποντας τον Βόρειο Πόλο σε πεδίο σφοδρού ανταγωνισμού και κέντρο των γεωπολιτικών εξελίξεων (π.χ. στην πρόσβαση σε νέες θαλάσσιες οδούς λόγω της τήξης των πάγων, ή την αλιεία).

Το Συμβούλιο Επιθεώρησης και Ελέγχου Τραπεζών (BRSA), στην Τουρκία, ζήτησε τη γνώμη της Τουρκικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (MIT) για να εγκρίνει την πώληση του 50% της Alternatifbank στην Alpha Bank. Η Τουρκική Υπηρεσία Πληροφοριών επεσήμανε ότι στο ΔΣ της Ελληνικής Τράπεζας συμμετέχει πρώην ανώτερο στέλεχος (πρώην αρχηγός) της Ελληνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΕΥΠ) το οποίο συνταξιοδοτήθηκε από την υπηρεσία του και το οποίο πιθανόν να λειτουργήσει ως κατάσκοπος. Η ματαιώση της εν λόγω συμφωνίας (deal) που είχε συμφωνηθεί μεταξύ των ΔΣ των δύο τραπεζικών ομίλων (όμιλος Anadolu και όμιλος Alpha Bank) σχετίζεται προφανώς με την το γεγονός ότι οι Τούρκοι δεν επιθυμούν να περάσει και τρίτη τράπεζά τους σε ελληνικά χέρια (οι Έλληνες Τραπεζίτες ελέγχουν ήδη το 10% της Τουρκικής αγοράς μετά την εξαγορά της Finansbank από την Εθνική Τράπεζα και της Tefken Bank από την Eurobank. Το ειδύλλιο ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους επιχειρηματίες που άρχισε πριν μερικά χρόνια φαίνεται ότι δεν θα κρατήσει πολύ δείχνοντας ότι υπάρχουν σαφώς ευδιάκριτα όρια λόγω των αμυντικών πολιτικών της Οικονομικής διπλωματίας στις επιχειρηματικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται ως επεκτατικές πολιτικές. Ειδικότερα στην περίπτωση της Τουρκίας, οι εθνικές πολιτικές σκοπιμότητες έρχονται να προστεθούν ως ένας σημαντικός λόγος στην επιφυλακτικότητα των Ελλήνων επιχειρηματιών για νέες επενδύσεις στην Τουρκία πέραν της σχεδόν μόνιμης αβεβαιότητας που χαρακτηρίζει το τουρκικό πολιτικό σκηνικό και των εκκρεμοτήτων που υπάρχουν στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Χωρίς να παραβλέπουμε ότι και το παραπάνω εντάσσεται μέσα στην ευρύτερη ανησυχία και ευρύτερους φόβους που αναδεικνύονται από την επιθετικότητα και την επιρροή των κρατικών αμοιβαίων κεφαλαίων που ακολουθούν τη μακροπρόθεσμη άνοδο των τιμών του αργού πετρελαίου και τη συσσώρευση τεραστίων αποθεμάτων ξένου συναλλάγματος από τις ασιατικές και αραβικές οικονομίες. Οι αυξανόμενες αυτές ανησυχίες προκαλούν τα αντανάκλαστικά κυρίως των δυτικών κυβερνήσεων υπό όρους προστασίας των εθνικών

τους κολοσσών και των στρατηγικών τους κλάδων μέσω επιβολής δρακόντειων κανόνων διαφάνειας και αυστηρότερων ελέγχων.

3.2 Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως παράδειγμα

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μετέτρεψε τη Μεσόγειο ως τη σημαντικότερη πηγή ανασφάλειας για τη σύγχρονη Ευρώπη. Ένας κόσμος πολιτικά ασταθής, οικονομικά αδύνατος και θεσμικά ανοργάνωτος με κατάφορες από πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και θρησκευτικές εντάσεις που κλιμακώνουν σε ανοιχτές συγκρούσεις. Από την άλλη με την πρόσφατη διεύρυνση η ΕΕ δημιούργησε νέα εξωτερικά σύνορα και νέους γείτονες συνορεύοντας πλέον με χώρες που βρίσκονται σε κατάσταση ρευστότητας με υπαρκτές ή δυνητικές συγκρούσεις. Η ΕΕ αναγνωρίζοντας την αλληλένδετη σχέση που έχουν αποκτήσει στη μεταψυχροπολεμική περίοδο οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικό-πολιτισμικές διαστάσεις της ασφάλειας και επιπλέον τη δυσκολία ενσωμάτωσης του μεσογειακού κόσμου στο διεθνές οικονομικό σύστημα, ανέδειξε ως προτεραιότητα το στόχο της προώθησης του εκδημοκρατισμού και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις Μεσογειακές χώρες. Τα ευρύτερο διακύβευμα ήταν η ένωση των δύο οχθών της Μεσογείου με πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς δεσμούς οδηγώντας έτσι στη δημιουργία κατάλληλου κλίματος σταθερότητας για την οικονομική ανάπτυξη των εταίρων καθώς επίσης στον έλεγχο της παράνομης μετανάστευσης και στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της διεθνούς τρομοκρατίας. Το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Μεσογειακής Συνεργασίας (ΕΜΣ) αντανακλά ένα ευέλικτο περιφερειακό καθεστώς όπου διαμέσου των τριών πυλώνων συνεργατικής δράσης του – i) πολιτική συνεργασία με στόχο την ασφάλεια, ii) οικονομική και εμπορική συνεργασία με στόχο έως το 2010 τη δημιουργία ζώνης ελεύθερων συναλλαγών, iii) ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών και του διαπολιτιστικού διαλόγου για την επανασύνδεση των κοινωνικό-πολιτιστικών σχέσεων των λαών της περιοχής – αποσκοπεί στην αμοιβαία αποδοχή μιας σειράς πολιτικών αρχών για την ανάδειξη μιας συμβιωτικής σχέσης η οποία θα στηρίζεται στα αμοιβαία οφέλη, σ' ένα σύστημα αμοιβαίας συλλογικής και χρηστής διακυβέρνησης βασισμένο σε θεσμοθετημένους κανόνες και καθορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών.

Επρόκειτο επομένως για ένα εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα με πρωταρχικό στόχο τη διαχείριση της αλληλεξάρτησης μεταξύ συχνά ανταγωνιστικών δρώντων και λόγω βεβαίως της πολυπλοκότητας του ίδιου του Μεσογειακού χώρου, της ιστορικά διαμορφωμένης

ενδοπεριφερειακής οικονομικής ασυμμετρίας και της έντονης πολιτισμικής διαφορετικότητας και θρησκευτικής ανομοιογένειας.

Η αδυναμία όμως της ΕΕ να παρουσιαστεί ως μια πολιτεία με αυτόνομη δράση στις διεθνείς σχέσεις, και ισχυρό ρόλο στη διασφάλιση της σταθερότητας και της ανάπτυξης στην περιοχή, σε περιπτώσεις όπως στην επιδείνωση των αραβο-ισραηλινών σχέσεων το 2000 με επίκεντρο το Παλαιστινιακό ζήτημα, στις πολιτικές αντιμετώπισης των ασύμμετρων απειλών όπως τις διαμόρφωσε και εμπέδωσε το κλίμα τρομοκρατίας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 και στον πόλεμο του Ιράκ, επηρέασε αρνητικά τη δυναμική της ΕΜΣ δημιουργώντας απογοήτευση στον Μεσογειακό κόσμο για την αξιοπιστία των Ευρωπαίων εταίρων τους. Καθοριστική βεβαίως ήταν και η διαφορετική εννοιολογική διάσταση των ζητημάτων όπως επί παραδείγματι η έννοια της τρομοκρατίας αλλά και καταλυτικός ο ρόλος που παίζει, το επίπεδο και η φύση του Αμερικανικού παράγοντα στη Μεσογειακή λεκάνη και αναμφισβήτητα η αδυναμία αναγνώρισης μεταξύ όλων των μελών της, κοινών ενδιαφερόντων, φιλοδοξιών και κυρίως ενός νέου οράματος για τη Μεσόγειο.

Η παρουσίαση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ) αποτελεί στροφή της ΕΕ, από τη σύμπραξη σε πολιτικές αρχές με γενικό κατά βάση πολιτικό περιεχόμενο σε προσανατολισμό στην επέκταση της οικονομικής συνεργασίας που θα καταλήγει πιθανόν στο πρότυπο της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών και του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου. Η ΕΠΓ ενσωματώνει διμερή λογική με πιο επικεντρωμένη προσέγγιση σε επιμέρους ανάγκες και απαιτήσεις και δυνατότητα για υψηλότερα επίπεδα οικονομικής συνεργασίας, διαθέσιμων πόρων και κοινοτικής υποστήριξης, με στόχο την πιο γρήγορη προώθηση οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων), χωρίς να αποκλίνει από τον τελικό στόχο της προσήλωσης σε κοινές αξίες διαμέσου των "μεταρρυθμίσεων" πολιτικού περιεχομένου. Υλοποιεί πιο συστηματικά σχέδια δράσης, εντούτοις η εν λόγω πολιτική είναι πιο αυστηρή, ίσως και αλαζονική²³ δεδομένου ότι η ΕΠΓ θεωρεί αδιαπραγμάτευτη και δεδομένη την "κοινή" βάση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των μειονοτήτων και του κράτους δικαίου, της χρηστής διακυβέρνησης, των σχέσεων καλής γειτονίας και επιπλέον υπόσχεται αυστηρή και άμεση εφαρμογή των όρων της δημοκρατικής αιρεσιμότητας – εκ των ουκ άνευ παρουσία στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ - στους διαθέσιμους πόρους του χρηματοδοτικού προγράμματος MEDA, της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και του FEMIP (Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership), που παρέχουν πλέον περίπου 3 δις ευρώ ετησίως σε επιχορηγήσεις και δάνεια στους πρόθυμους πλέον Μεσογειακούς εταίρους. Η φιλελεύθερη

²³ Δ. Ξανάκης, "Οι Ευρω-Μεσογειακές Σχέσεις : 1995-2005", Αγορά Χωρίς Σύνορα, Τόμος 11 (2) 2005, 214-238

στροφή των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ διαμέσου της εφαρμογής των βασικών εργαλείων της Οικονομικής Διπλωματίας της έχει άμεση συνάρτηση με την αύξηση της αποτελεσματικότητάς της ΕΕ στις περιφερειακές σχέσεις της και τη συνεργασία της με τους γείτονές της. Ο μοχλός πίεσης της χρηματοδοτικής βοήθειας και της στενότερης διμερούς οικονομικής συνεργασίας αποτελεί άλλωστε αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της δράσης της υπό όρους ήπιας ισχύος, στην προσπάθειά της να αποτελέσει έναν ισχυρό δρών στις διεθνείς σχέσεις.

Τα παραπάνω βέβαια είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με τη συζήτηση ή διαμάχη στους κόλπους της ΕΕ για την αναδιάρθρωση των εξωτερικών σχέσεών της. Βέβαια τα σημεία τριβής στη συζήτηση είναι επικεντρωμένα σχεδόν αποκλειστικά στον βασικό πυρήνα της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ, δηλαδή στις διαδικασίες της διεύρυνσης, της ασφάλειας και της αμυντικής πολιτικής, εντούτοις οι μεταβλητές της καταπολέμησης της φτώχειας, της διαγραφής των χρεών και ανακούφισης των φτωχών χρεών, της ανθρωπιστικής βοήθειας, της προώθησης του διεθνούς εμπορίου υπό όρους αποτελεσματικότητας της αναπτυξιακής βοήθειας ενσωματώνουν ένα καλύτερο δυναμικό στην προσπάθεια της Ένωσης να αποσαφηνίσει πιο ευδιάκριτα την αποστολή της στη διεθνή σκηνή. Το βασικό ερώτημα διαπερνά σαφώς την εσωτερική διαμάχη αναφορικά με την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα της Ευρωπαϊκής εξωτερικής βοήθειας - η οποία βεβαίως κυρίως έως σήμερα αποτελεί συνάρτηση της εξισορρόπησης που επιτυγχάνει η διαχείριση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπό όρους διαφάνειας και λογοδοσίας από τη μια και ευελιξίας και αποτελεσματικότητας από την άλλη - και ταυτίζεται με τον έσχατο στόχο της αναπτυξιακής συνεργασίας και συγκεκριμένα στη σχέση της με την εξωτερική πολιτική. Πρέπει η αναπτυξιακή βοήθεια να αποτελεί ένα εργαλείο εξωτερικής πολιτικής ή παραμένει μια αυτόνομη πολιτική²⁴;

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα πρέπει να αντιμετωπίσει τόσο τη διαμάχη αναφορικά με το οργανωτικό μοντέλο που υιοθετείται και τη διάρθρωση των θεσμικών δομών στις Εθνικές Κυβερνήσεις (αυτονομία διαμέσου της ύπαρξης ανεξάρτητου υπουργείου versus της ενοποίησης της αναπτυξιακής βοήθειας μέσα στην εξωτερική πολιτική και επομένως της σύστασης ενιαίου υπουργείου) των Κρατών-μελών και της ΕΕ όπως αντανακλάται σήμερα σε μια εκκρεμή και απροσδιόριστη φύση και διάσταση της Εξωτερικής Πολιτικής της ΕΕ ως αποτέλεσμα του παραδοσιακού ανταγωνισμού στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης μεταξύ φεντεραλιστών και διακυβερνητικών.

²⁴ Carlos Santiso, "Reforming European Foreign Aid : Development Cooperation as an Element of Foreign Policy", *European Foreign Affairs Review*, 7 : 401 – 422, 2002 Kluwer Low International

Όπως επίσης και τη διάθλαση που υφίστανται κάθε φορά τα κριτήρια που καθορίζουν την κατανομή της Ευρωπαϊκής βοήθειας, σε ένα φάσμα όπου το ένα όριο αποτελεί η βραχυπρόθεσμη πολιτική προτεραιότητα (επί παραδείγματι, σταθερότητα, Ευρωπαϊκή γειτονιά, αρχές δημοκρατικής διακυβέρνησης, κράτος δικαίου) λόγω των ανταγωνιστικών εν μέρει απαιτήσεων των κρατών-μελών της ΕΕ κυρίως των μεγάλων δοτών, όπως η Γαλλία, Γερμανία και Ηνωμένο Βασίλειο που ασκούν αποφασιστική επιρροή και το άλλο όριο ο μακροπρόθεσμος αναπτυξιακός στόχος (επί παραδείγματι, δέσμευση για μείωση της φτώχειας, διαρθρωτικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις), μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου και τη σύγκυση που επέφερε στη διάκριση μεταξύ της Εξωτερικής Πολιτικής (διακυβερνητικός πυλώνας) και Αναπτυξιακής Βοήθειας (κυρίως κοινοτική πολιτική). Στο βαθμό βεβαίως που η ΕΕ επιλέξει με σαφήνεια το μοντέλο των Εξωτερικών Σχέσεων που της ταιριάζει τούτο θα καθορίσει όχι μόνο την πολιτική βούληση και την απαραίτητη θεσμική υποστήριξη για αυξημένη αποτελεσματικότητά ως διεθνής δρών, αλλά και τους δεσμούς συνάφειας μεταξύ της εξωτερικής πολιτικής και αναπτυξιακής συνεργασίας ή βοήθειας, καθιστώντας πιο διαφανή τους ευρύτερους στρατηγικούς της στόχους. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε τη σημαντική επίδραση που επιφέρει στις εξωτερικές σχέσεις ο ρόλος και η δράση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου²⁵. Του κατεξοχήν θεσμού που μπορεί να μεγεθύνει την πολιτική επίδραση των εργαλείων της οικονομικής διπλωματίας της ΕΕ – παρά τα εμφανή πολλές φορές πολιτικά όριά της²⁶ - στα πεδία της προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών αρχών στην παγκόσμια σκηνή, με την υποχρεωτική ενσωμάτωση βασικών και ουσιαστικών όρων στις διεθνείς συμφωνίες της ΕΕ, εφόσον παραδοσιακά χειρίζεται την προϋπολογιστική ισχύ ("power of purse"). Άλλωστε η ιδέα της προώθησης των δημοκρατικών αρχών δεν χαρακτήριζε τα αρχικά σχέδια της Ευρωπαϊκής Μεσογειακής Συνεργασίας αλλά προστέθηκε κάτω από την επιμονή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Υπό τον κοινοβουλευτικό έλεγχο βρίσκεται ένα ευρύ φάσμα μέσων και εργαλείων²⁷ διαμέσου των οποίων εκφράζεται η εξωτερική δραστηριότητα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και συνεπακόλουθα της ΕΕ σε οποιαδήποτε καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και άλλων δημοκρατικών αρχών στις σχετικές τρίτες χώρες και ειδικά στο πλαίσιο της διαδικασίας της Βαρκελώνης, με αποτέλεσμα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να δύναται να ασκήσει αποτελεσματική κοινοβουλευτική οικονομική διπλωματία. Παρόλα αυτά, προσκόμματα, όπως οι διαφορετικές αντιλήψεις μεταξύ των ευρωπαϊκών κοινοβουλευτικών εκπροσώπων τόσο υπό όρους πολιτικής ιδεολογίας (αριστερά – δεξιά) – πλαίσιο συμβιβασμού ελλείπει

²⁵ Σε συνδυασμό βέβαια και του δημοκρατικού ελλείμματος της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης

²⁶ C. Hill, *Superstate or Superpower ? The Future of the European Union in World Politics*, EFP Working Paper 2003/1, www.lse.ac.uk, p8.

²⁷ Διακηρύξεις, Δηλώσεις, Ψηφίσματα, Επιτροπές, Αντιπροσωπείες, Συμμορφώσεις, Χρηματοοικονομικά Προγράμματα, Πρωτοβουλίες

πολιτικής βούλησης - όσο και υπό όρους γεωγραφικού άξονα (βορράς – νότος), η θεσμική αδυναμία από την απώλεια θέσης βέτο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου καθώς και η έλλειψη ευελιξίας χειρισμού των κυρώσεων, θέτουν σε αμφισβήτηση τη συνέπεια, τη συνεκτικότητα και την αποτελεσματικότητα του πλαισίου της Ευρωπαϊκής Μεσογειακής Συνεργασίας²⁸.

3.3 Το παράδειγμα της Ελλάδας

Εξετάζοντας τα στοιχεία της τελευταίας δεκαπενταετίας και εκτιμώντας τις νέες παραμέτρους του παρόντος, παρατηρείται μια προοδευτική επέκταση του στρατηγικού χώρου της χώρας, υπό όρους γεωπολιτικής, της αλληλεπίδρασης δηλαδή της πολιτικής και της γεωγραφίας στο εξωτερικό περιβάλλον μιας χώρας. Το νέο Γεωπολιτικό τοπίο (περίγραμμα) της Ελλάδας είναι πλέον περισσότερο ευρύ σε σύγκριση με το πρόσφατο παρελθόν, ως αποτέλεσμα της διαρκούς και σταθερής Ευρωπαϊκοποίησης της χώρας αλλά και προϊόν της Παγκοσμιοποίησης σε μια από τις ποικίλες της μορφές. Το γεωπολιτικό περιβάλλον της Ελλάδας συναρτάται από ένα μείγμα περιφερειακών και διεθνών ή παγκόσμιων παραμέτρων, που αναδεικνύουν αρκετά σημαντικά λειτουργικά ζητήματα τα οποία εντούτοις διαπερνούν εγκάρσια τα τοπικά και περιφερειακά σύνορα.

Η Ελλάδα κατέχει μέση ισχύ και δυναμικό υπό όρους διεθνούς ορολογίας, εντούτοις κατέχει αξιοσημείωτους πόρους "soft power". Οι Ολυμπιακοί αγώνες του 2004 απετέλεσαν μια εντυπωσιακή επίδειξη της ποιότητας της εν λόγω ισχύος. Η νέα γεωπολιτική της κατεύθυνση δύναται λοιπόν να καθοδηγηθεί από την εφαρμογή της ήπιας ισχύος της. Η γεωγραφική θέση της χώρας, της προσδίδει ένα ρεαλιστικό και δυναμικό ρόλο στις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις από την ανασυγκρότηση και πολιτική εν γένει μεταρρύθμιση της περιοχής των Βαλκανίων, στην εποικοδομητική συμμετοχή στην ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή, έως στην οικοδόμηση περιβάλλοντος και εγγυήσεων ασφάλειας των ενεργειακών και θαλάσσιων οδών στη Μεσόγειο και αλλού. Θα πρέπει να σημειωθεί βεβαίως ότι πολύ λίγα από αυτούς τους περιφερειακούς και λειτουργικούς ρόλους δύνανται να εκτελεστούν μονομερώς, επομένως η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, είτε σε διαρθρωτικούς/λειτουργικούς ή στρατηγικούς όρους, θα πρέπει να λειτουργεί σε ένα πολυμερές πλαίσιο.

²⁸ Stelios Stavridis, *Democratic Conditionality Clause, Use of Sanctions and the Role of the European Parliament in the Euro-Mediterranean Partnership : A Preliminary Assessment*, Agora Without Frontiers Volume 9 (4) 2004 : 288-306

Από το τέλος του Ψυχρού πολέμου τα κύρια αλλά μη επιλυθέντα προβλήματα ασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο χωροθετούνται στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων. Διαδοχικές κρίσεις στην περιοχή – πρώην Γιουγκοσλαβία, FYROM, Αλβανία, Κόσσοβο – συντέλεσαν στη διαμόρφωση ενός νέου γεωπολιτικού σκηνικού από τη δεκαετία του '90. Το πολιτικό μέλλον πολλών κοινωνιών από το χώρο των νοτίων Βαλκανίων παραμένει έως σήμερα σχετικά αβέβαιο καθώς επίσης οι περιοχές τους αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις των διαδικασιών ανασυγκρότησης και μεταρρύθμισης. Εντούτοις η εν γένει κατάσταση στα βόρεια σύνορα της Ελλάδος και βορειότερα στις γεωγραφικές οδούς που τη συνδέουν με τη δυτική και κεντρική Ευρώπη έχει περισσότερο από ποτέ σταθεροποιηθεί. Δεν αποτελούν κεντρικό σημείο εστίασης για επίλυση διαφορών εξωτερικής πολιτικής. Σε θέματα ασφάλειας και οικονομικής ανασυγκρότησης, πολυμερείς προσεγγίσεις αποτελούν τον κανόνα, με την Ελλάδα (αλλά και την Τουρκία) ως ισχυρούς δρώντες. Παρατηρείται επίσης και μια σημαντική μετατόπιση σε θέματα δικαιοδοσίας, υπευθυνότητας και ενέργειας ανάμειξης από τις ΗΠΑ και NATO προς την Ευρωπαϊκή Ένωση σχεδόν σε όλη την ευρύτερη περιοχή. Η τάση αυτή είναι συμβατή με τις ελληνικές προτιμήσεις στο μέτρο που συνδέουν την επέκταση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής ενοποίησης στο νοτιοανατολικό μέρος της Ευρωπαϊκής Ηπείρου διαμέσου των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των θεσμών του NATO.

Η στρατηγική προσδοκία της χώρας ενσωματώνει λιγότερα διακριτικά χαρακτηριστικά και περισσότερα Ευρωπαϊκά, εφόσον οι γεωπολιτικοί ορίζοντες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν διασταλεί συμπαρασύροντας και τα αντίστοιχα της Ελλάδας. Εξελίξεις στην Ελληνική συννοριακή γραμμή ή κοντά σε αυτήν, δεν αποτελούν πλέον τις μόνες ή τουλάχιστον τις πιο σημαντικές συνιστώσες στο γεωπολιτικό της σκηνικό. Η τάση προς ευρύτερα οφέλη και σε μια πιο ευρύτερη οπτική έχει ενισχυθεί τα τελευταία χρόνια, εν μέρει ως απόρροια της σταθεροποίησης των σχέσεων - εμφανής στην οικονομική σφαίρα δραστηριότητας²⁹ - με κράτη στην άμεση γειτονιά της, στα Βαλκάνια και πάνω από όλα στο Αιγαίο, των οποίων οι εξελίξεις αποτελούσαν την πρωτοκαθεδρία στην Εξωτερική πολιτική της χώρας μας. Η Ελληνική πολιτική απέναντι στην νοτιοανατολική Ευρώπη και ειδικότερα στα Βαλκάνια επιδιώκει τους παρακάτω βασικούς στρατηγικούς στόχους, μέσω οικονομικών εργαλείων τα οποία αποτελούν τους κατάλληλους πλέον μηχανισμούς για την αποτελεσματικότερη προβολή της επιρροής της σε θέματα εξωτερικής πολιτικής³⁰ :

²⁹ F. Stephen Larrabee, *Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era*, Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 5, No. 3, September 2005

³⁰ Charalambos Tsardanidis, *Economic Diplomacy as a Means of Foreign Policy : Greece and South-Eastern Europe*, Agora Without Frontiers, Vol. 6, (3) 2001

- Ø Τη γρήγορη ανάπτυξη στενών οικονομικών δεσμών με όλες τις χώρες-Κράτη των Βαλκανίων και οικονομική ανασυγκρότηση των αντίστοιχων περιοχών, διαμέσου πολλαπλασιασμού των εμπορικών συναλλαγών, επενδύσεων³¹ και επίσης διαμέσου της εφαρμογής προγραμμάτων αναπτυξιακής βοήθειας
- Ø Την προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας ως μέσο που οδηγεί και ενθαρρύνει τη σταθερότητα και ευημερία στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων
- Ø Τη σταδιακή ενσωμάτωση των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης μέσα στη νέα Ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική.

Βέβαια θα πρέπει να τονιστεί και το Βαλκανικό παράδοξο στην περίπτωση της ΠΓΔΜ με την οποία η Ελλάδα βρίσκεται σε οξεία διπλωματική αντιπαράθεση σε όλα τα επίπεδα για το όνομα της Ονομασίας. Η Ελλάδα αποτελεί τον βασικό αιμοδότη της αδύναμης οικονομίας των Σκοπίων, με τις ελληνικές επιχειρήσεις να κρατούν τα ηνία της οικονομικής δραστηριότητας στη γειτονική της χώρα. Τίθεται λοιπόν εύλογα το ερώτημα κατά πόσο ασκήθηκε το πολιτικό εργαλείο της Οικονομικής Διπλωματίας λόγω του πλεονεκτήματος της οικονομικής διεξόδου στην ΠΓΔΜ, ως αναγκαία και ικανή συνθήκη, για να διευκολυνθούν στη συνέχεια οι διπλωματικοί χειρισμοί και να ωριμάσει η λογική του συμβιβασμού στην πολιτική εκκρεμότητα που βασανίζει εδώ και δεκαπέντε χρόνια τις δύο χώρες.

Πριν και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου η Ελλάδα εκτιμούσε τις φιλοδοξίες χωρών της Βαλκανικής, όπως η Βουλγαρία και η Γιουγκοσλαβία ως δυνητικές απειλές. Κατά ειρωνικό τρόπο στη δεκαετία του '90 η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με το αντίθετο πρόβλημα, οι Βαλκάνιοι γείτονές της μετατράπηκαν σε αδύναμα κράτη. Στη σημερινή εποχή όμως είναι κοινή η διαπίστωση, ότι δεν αποτελεί Ελληνική ικανοποίηση η διατήρηση δεσπόζουσας θέσης στην ισορροπία ισχύος στα Βαλκάνια, όταν τούτος ο γεωπολιτικός χώρος χαρακτηρίζεται από πολιτική αστάθεια, οικονομική κατάρρευση, εθνοτική βία, οργανωμένο έγκλημα, ροές λαθρομεταναστών και αόριστο αποκλεισμό από την Ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

³¹ Jens Bastian, *Knowing Your Way in the Balkans : Greek Foreign Direct Investment in Southeast Europe*, Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 4, No. 3, September 2004

3.3.1 Η παράμετρος Τουρκία

Η προοδευτική αποσυμπίεση των εντάσεων με την Τουρκία σηματοδοτεί μια κατάσταση όπου τα Βαλκανικά θέματα με τη σειρά τους δεν κατέχουν πια έναν σημαντικό ρόλο στην ατζέντα των Ελληνοτουρκικών αλληλεπιδράσεων που δύνανται να οδηγήσουν σε κρίση τις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η Τουρκία έχει πολλαπλά γεωπολιτικά ενδιαφέροντα και οι σχέσεις με την Τουρκία εντάσσονται για την Ελλάδα, παραδοσιακά, στον πυρήνα της στρατηγικής στην Εξωτερική της πολιτικής. Οι Ελληνοτουρκικές διενέξεις και καχυποψία, ανέκαθεν, αποτελούσαν σημεία αναφοράς στην εξέλιξη εθνικιστικών νοοτροπιών καθώς οι δύο χώρες εκσυγχρονίζονται ως μοντέρνα κράτη, με διαφορετικό ρυθμό εντούτοις. Η κατάσταση, όπως διαπιστώνεται από το 2005, και κοιτώντας εμπρός, έχει δραστικά αλλάξει προς θετική κατεύθυνση. Η ύφεση που παρατηρείται στις Ελληνοτουρκικές σχέσεις έχει μετασηματίσει το γεωπολιτικό τοπίο θεμελιωδώς. Η αιτιολογία και στις δύο πλευρές έχει στρατηγική διάσταση και δεν κείται απλώς σε τακτικό επίπεδο, αλλά ενσωματώνεται σε ένα ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η επιλογή της Ελλάδας να υποστηρίξει την Ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας – επομένως με έναν έμμεσο τρόπο να σταθεροποιήσει τη διμερή της σχέση μαζί της ενθυλακώνοντάς τη το Ευρωπαϊκό περιβάλλον αλληλεπίδρασης – ήταν αποφασιστικής σημασίας. Εξίσου βεβαίως κρίσιμη ήταν και η ανάληψη πολιτικών δεσμεύσεων στις προσαρμογές και αλλαγές με βάση τους Ευρωπαϊκούς προσανατολισμούς που καλούνται να υιοθετήσουν τα ετερόκλητα και πολλές φορές ανταγωνιστικά μεταξύ τους τουρκικά θεσμικά όργανα, αποδίδοντας έτσι στην εκπλήρωση της υποψηφιότητάς της ως μέλους της ΕΕ έναν κατ'εξοχήν στρατηγικό και αντικειμενικό στόχο. Βέβαια η διαδικασία βάσει της οποίας θέτει την Τουρκία ως υποψήφια χώρα της ΕΕ και από το σταδιακό αποτέλεσμα της οποίας εξαρτάται και η μορφή των Ελληνοτουρκικών σχέσεων αλλά και η μορφή του Ελληνικού γεωπολιτικού περιβάλλοντος την επόμενη δεκαετία, έχει ανοικτό χρονικό ορίζοντα, επομένως δεν απολαμβάνει νομοτελειακό χαρακτήρα. Αυτή η σταδιακή βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας- Τουρκίας την τελευταία κυρίως πενταετία αντανακλάται στις διμερείς οικονομικές και εμπορικές σχέσεις. Τούτο βέβαια μπορεί να τεθεί και αντιστρόφως υπό την δυναμική που έχουν οι πολιτικές της Οικονομικής Διπλωματίας : Παρά το γεγονός ότι η δυναμική Έλληνο-τουρκική επιχειρηματική συνεργασία, με τις μεγάλες προοπτικές εξέλιξης σ' ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων³², κρίνεται εύθραυστη και εξαρτώμενη από πιθανές μελλοντικές πολιτικές εντάσεις, τούτη η εκτεταμένη διμερής επιχειρηματική συνεργασία και η πολιτική βούληση για προώθηση ζητημάτων χαμηλής πολιτικής, εκμεταλλευόμενη τις προκλήσεις του διεθνούς περιβάλλοντος οδηγεί στην εδραίωση όχι

³² Χριστίνα Αργυροπούλου, *Οι Ελληνικές Επενδύσεις στην Τουρκία*, Αγορά Χωρίς Σύνορα, Τόμος 9 (3) 2004

μόνο της γεω-οικονομικής θέσης των δύο χωρών, αλλά και της ειρήνης στην περιοχή, μειώνοντας συνεπακόλουθα την πιθανότητα πολιτικών εντάσεων, λόγω και κυρίως από την αυξανόμενη αλληλεξάρτηση μεταξύ των δύο χωρών. Η προοπτική μιας συνεχιζόμενης ομαλοποίησης των Ελληνοτουρκικών σχέσεων, θα προσδώσει με τη σειρά της, αξία στις διμερείς πρωτοβουλίες υπό όρους αποτελεσματικότερης και από κοινού διαχείρισης των προκλήσεων στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα³³ και στην ανατολική Μεσόγειο. Κοινά πεδία για συνδυασμένη δράση μεταξύ των δύο χωρών αποτελούν η ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης και αποτελεσματικής ενεργειακής υποδομής στην ευρύτερη περιοχή, ως επακόλουθο σήμερα της εξαιρετικής σημασίας στην επάρκεια προμηθειών ενεργειακών πόρων³⁴ λόγω των στρατηγικών γεωγραφικών θέσεων των δύο χωρών για την υπόλοιπη Ευρώπη, η παρακολούθηση και ο έλεγχος των παράνομων μεταναστευτικών ροών, η μάχη εναντίον της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος σε περιφερειακό επίπεδο.

Εντούτοις ενώ οι πιθανότητες είτε για διενέξεις μεταξύ χωρών, είτε για ευρύτερη περιφερειακή κατάρρευση και λειτουργική διάχυση των συνεπειών μιας πολιτικής κρίσης είναι σημαντικά περιορισμένες στην περιοχή των Βαλκανίων, η νοτιοανατολική Ευρώπη παραμένει παραδοσιακά μια πηγή προκλήσεων σε θέματα ασφάλειας, ποιοτικά διαφορετικής υφής. Η δραστηριοποίηση και διείσδυση μη κρατικών δρώντων, κυρίως του οργανωμένου εγκλήματος, έχει διογκωθεί τα τελευταία χρόνια. Παράνομες συναλλαγές σε εμπορία όπλων, ναρκωτικών καθώς και εκτεταμένη σωματεμπορία, αναδεικνύονται σταδιακά στο πρωτεύον πρόβλημα που απειλεί την ασφάλεια και την ειρήνη στην περιοχή. Οι ροές των λαθρομεταναστών που ωθούνται λόγω της οικονομικής εξαθλίωσης από και διαμέσου της Αλβανίας καθώς και της Θράκης, αποτελούν ένα κρίσιμο ζήτημα για την Ελληνική κοινωνία και βεβαίως ως τέτοιο εντάσσεται στο ευρύτερο φαινόμενο που επιδρά στη νοτιοανατολική Ευρώπη και εν γένει στην Ευρωπαϊκή ήπειρο.

Η Ελληνική διπλωματία σαφώς θα επηρεαστεί από την εν γένει εξέλιξη των σχέσεων της Ρωσίας με τη Δύση³⁵. Η συμπεριφορά της Ρωσίας μπορεί να χαρακτηριστεί αποφασιστικής σημασίας την περίοδο που έρχεται. Οικονομική ανάκαμψη σε συνδυασμό με μείγμα Ρωσικού Εθνικισμού και ακτιβισμού στη διεθνή σκηνή, αποτελούν σημαντικές διαστάσεις στη λεπτή γραμμή μεταξύ της ιδιότητας του συνεργάτη και του ανταγωνιστή για

³³ John M. Roberts, *The Black Sea and European Energy Security*, Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 6, No.2, June 2006

³⁴ Μαρίκα Καραγιάννη, *Ο Μελλοντικός Ρόλος του Καζακστάν στην Παγκόσμια Ενεργειακή Σκηνή*, Αγορά Χωρίς Σύνορα, Τόμος 9 (3) 2004

³⁵ Ian O. Lesser, *Greece's New Geopolitical Environment*, Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 5, No. 3, September 2005, pp. 347-363

τη Δύση στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο. Μια θετική σχέση αφορά νέες δυνατότητες για συνδυασμένη διαχείριση των διεθνικών ζητημάτων. Αντιθέτως, μια επαναδιέγερση των τριβών μεταξύ Ρωσίας και Δύσης θα έχει ως συνέπεια νέους ανταγωνισμούς στο Ελληνικό γεωπολιτικό περιβάλλον. Ειδικότερα τα Ελληνικά συμφέροντα, μπορούν να επηρεαστούν με έμμεσες και απρόβλεπτες αιτίες. Για παράδειγμα, η ευρεία και εκτεταμένη ενεργειακή συνεργασία της Τουρκίας με τη Ρωσία αλλά και οι οικονομικοί δεσμοί μεταξύ των δύο χωρών, μπορούν να μετασχηματιστούν σε μια στρατηγική συμμαχία για τις δύο χώρες κυρίως κάτω από συνθήκες στασιμότητας ή αντίστροφου προσανατολισμού στις σχέσεις Τουρκίας και ΕΕ. Το τελευταίο δεν θα αποτελέσει αρνητική συνέπεια για τα άμεσα Ελληνικά συμφέροντα, αλλά θα αλλάξει ριζικά τη γεωπολιτική συνάρτηση στα Βαλκάνια, στη Μαύρη Θάλασσα, στην Κεντρική Ασία και στην ανατολική Μεσόγειο σε τέτοιο βαθμό ώστε να απαιτηθεί η κατανόηση μιας νέας Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής.

3.3.2 Θεσμικό και Οργανωτικό Πλαίσιο της Ελληνικής Οικονομικής Διπλωματίας

Σε ένα μεταβαλλόμενο και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, το οποίο χαρακτηρίζεται από την παγκοσμιοποίηση των αγορών, την εξωστρέφεια των επιχειρήσεων και το διεθνή ανταγωνισμό, το ελληνικό υπουργείο εξωτερικών, με μοχλό την οικονομική διπλωματία επιδιώκει την εξωστρέφεια των ελληνικών επιχειρήσεων, τη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων, προϊόντων και υπηρεσιών, την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της ελληνικής οικονομίας, την αύξηση των εξαγωγών, την προσέλκυση των ξένων επενδύσεων, την αναβάθμιση του ρόλου της Ελλάδας στο πεδίο της ενέργειας με στόχο την προώθηση των ευρύτερων ενδιαφερόντων της χώρας και την υιοθέτηση μιας σύγχρονης εξωτερικής πολιτικής, η οποία δεν βασίζεται πλέον μόνο στον πυλώνα της κλασικής διπλωματίας, δημιουργώντας γέφυρες συνεργασίας μεταξύ των αγορών και αναπτύσσοντας σχέσεις σε επίπεδο λαών και Κοινωνίας Πολιτών.

Η στρατηγική του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας αποτυπώνεται σε τέσσερα μεγάλα ανοίγματα : στα Βαλκάνια, στις χώρες του Ευξείνου Πόντου και της Κασπίας, στην Τουρκία και τη Μεσόγειο και στη Μ. Ανατολή και στον Αραβικό κόσμο. Η στρατηγική της εξωστρέφειας απαιτεί ισχυρούς ελληνικούς ομίλους με πολυεθνικές συνεργασίες, με ικανά επιτελεία που να είναι σε θέση να αξιοποιούν τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα, να προσελκύουν κεφάλαια και τεχνογνωσία, να διαφοροποιούν και να πετυχαίνουν το κατάλληλο ανταγωνιστικό μέγεθος που θα τους αναδείξει σε εθνικούς και περιφερειακούς πρωταθλητές.

Για την ενίσχυση της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων σημαντικό μέσο είναι και οι επιχειρηματικές αποστολές που διοργανώνει το Υπουργείο Εξωτερικών. Στο πλαίσιο των αποστολών αυτών πραγματοποιούνται συναντήσεις τόσο σε διμερές κρατικό επίπεδο, καρποί των οποίων είναι διακρατικές συμφωνίες οικονομικής φύσεως προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ευνοϊκού θεσμικού πλαισίου συνεργασίας της Ελλάδας με τις χώρες υποδοχής, όσο και σε επίπεδο άμεσων επαφών εκπροσώπων επιχειρήσεων και φορέων της Ελλάδας με αντίστοιχους επιχειρηματίες και φορείς άλλων χωρών, οι οποίες συχνά καταλήγουν σε εξαιρετικά επωφελείς εμπορικές συμφωνίες. Τα αποτελέσματα αντανακλώνται ως αύξηση εξαγωγών, ή αύξηση των εισροών και εσόδων του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος από την ωρίμανση των επενδύσεων στην ΝΑ Ευρώπη, ως μεγέθυνση των εμπορικών συναλλαγών.

Στον χώρο των Βαλκανίων, ιδιαίτερα, η Ελλάδα, έχοντας καταστεί μία από τις πρώτες επενδυτικές δυνάμεις στις περισσότερες χώρες της χερσονήσου, έχει αρχίσει την υλοποίηση ενός σημαντικού σχεδίου διμερούς οικονομικής βοήθειας. Στο πλαίσιο αυτό, καταρτίστηκε το Ελληνικό Σχέδιο για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων – ΕΣΟΑΒ, ένα από τα πιο ολοκληρωμένα και αισιόδοξα αναπτυξιακά προγράμματα της Ελλάδας, το οποίο στοχεύει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων ανάπτυξης των βαλκανικών χωρών και στην ενίσχυση των διμερών οικονομικών σχέσεων για την διευκόλυνση των ελληνικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή. Ως κριτήρια για την επιλογή των έργων τίθενται η ανταποδοτικότητά τους για την ελληνική οικονομία και για την ελληνική εξωτερική πολιτική χωρίς ωστόσο να παραγκωνίζεται η ωφελιμότητα του έργου για τη λήπτρια χώρα. Το Ελληνικό Σχέδιο για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων – ΕΣΟΑΒ, συνολικού ύψους 550 εκατ. ευρώ, αποσκοπεί στην πραγματοποίηση μεγάλων έργων υποδομής και στην ενδυνάμωση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και συνεργασίας μεταξύ των χωρών της περιοχής (δηλαδή την Αλβανία, την Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Βουλγαρία, το Μαυροβούνιο, την Π.Γ.Δ.Μ., την Ρουμανία και την Σερβία), για την υλοποίηση επενδύσεων, μελετών, δραστηριοτήτων και δράσεων που εξυπηρετούν τους στόχους του Σχεδίου, μέσω του οποίου χρηματοδοτούνται τα σχετικά έργα. Οι επτά χώρες-λήπτριες αποτελούν όχι μόνον εμπορικούς εταίρους της Ελλάδας αλλά, συχνά, και οδούς επικοινωνίας που την συνδέουν με την υπόλοιπη Ευρώπη και την ευρύτερη αγορά της.

Στον χώρο του Ευξείνου Πόντου η Ελλάδα αποτελεί ιδρυτικό μέλος του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (Ο.Σ.Ε.Π.), ο οποίος ξεκίνησε το 1992 ως

άτυπη "Διακυβερνητική Οικονομική Συνεργασία Ευξείνου Πόντου" και μετετράπη σε διεθνή οικονομικό οργανισμό (BSEC-Black Sea Economic Cooperation) την 1^η Μαΐου 1999, ημερομηνία κατά την οποία ετέθη σε ισχύ ο Καταστατικός Χάρτης του Οργανισμού που είχε υπογραφεί τον Ιούνιο του 1998 στην Γιάλτα. Στον Οργανισμό, έδρα του οποίου είναι η Κωνσταντινούπολη, μετέχουν δώδεκα χώρες, η Αλβανία, η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, η Βουλγαρία, η Γεωργία, η Ελλάδα, η Μολδαβία, η Ρουμανία, η Ρωσική Ομοσπονδία, η Σερβία, η Τουρκία και η Ουκρανία. Ο Ο.Σ.Ε.Π. διαθέτει σχετικά ευέλικτη δομή λειτουργίας που περιλαμβάνει:

- Ø Την Διακυβερνητική Συνεργασία, η οποία εστιάζεται κυρίως στους τομείς ενέργειας, μεταφορών, επικοινωνιών, εμπορίου, τραπεζικών και χρηματοπιστωτικών θεμάτων, χρηστής διακυβέρνησης και θεσμικής ανανέωσης, καταπολέμησης οργανωμένου εγκλήματος, προστασίας περιβάλλοντος, γεωργίας, υγείας, έρευνας και τεχνολογίας, παιδείας, τουρισμού, πολιτισμού κ.λ.π.
- Ø Την Διακοινοβουλευτική Συνεργασία
- Ø Την Επιχειρηματική Συνεργασία
- Ø Την Τράπεζα Αναπτύξεως και Εμπορίου της Μαύρης Θάλασσας
- Ø Το Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου – ΔΙΚΕΜΕΠ

Η Ελλάδα έχει πρωτοστατήσει στις προσπάθειες σύσφιγξης των σχέσεων Ε.Ε.-Ο.Σ.Ε.Π., υποβοηθώντας παράλληλα την ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα, σε μία περιοχή με καταφανή, για την Ελλάδα, γεωστρατηγική σημασία. Κεντρικός στόχος για την Ελλάδα υπήρξε η προσέγγιση με την Ε.Ε. ("bringing BSEC closer to the EU"), με αποκορύφωμα την υιοθέτηση από το 12^ο Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών των Κρατών-Μελών του Ο.Σ.Ε.Π. της "Δήλωσης της Κομοτηνής". Ως αποτέλεσμα και παρά την αρχική επιφυλακτικότητα από πλευράς Ε.Ε., το κλίμα έχει αλλάξει ριζικά, ώστε η Ε.Ε. αποφάσισε να εντάξει στις προτεραιότητες της το ζήτημα της προώθησης της Νέας Περιφερειακής Πολιτικής της Ε.Ε. στον Εύξεινο Πόντο.

Στο πλαίσιο, τέλος, της αναπτυξιακής διπλωματίας, η Ελλάδα, η οποία είναι μέλος της Επιτροπής Αναπτυξιακής Συνεργασίας (DAC) του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), ανταποκρινόμενη σε έκτακτες ανθρωπιστικές κρίσεις παγκοσμίως, προωθεί τους αναπτυξιακούς στόχους της "Διακήρυξης της Χιλιετίας" του Ο.Η.Ε., που δεν είναι άλλοι από την απάλειψη της φτώχειας και την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών του πλανήτη.

Στο παγκόσμιο ζήτημα της διεθνούς και ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής στον 21ο αιώνα, οι οδεύσεις των πετρελαιοαγωγών και αγωγών φυσικού αερίου αποτελούν προτεραιότητα εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Οι τρόποι διοχέτευσης των μεγάλων ενεργειακών αποθεμάτων πετρελαίου & φυσικού αερίου που έχουν ανακαλυφθεί στην περιοχή της Κασπίας, προς στις διεθνείς αγορές, εμπλέκουν στρατηγικά την Ελλάδα.

Κρίσιμη η προώθηση του σχεδίου κατασκευής του πετρελαιοαγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη (Burgas - Alexandroupolis Pipeline/ BAP), σχέδιο το οποίο, με την επίτευξή του θα προσδώσει σημαντική ώθηση στην περαιτέρω ανάπτυξη της Θράκης, αλλά και όλης της περιοχής της Ν.Α. Ευρώπης, δίδοντας διέξοδο προς την Μεσόγειο σε ποσότητες αργού πετρελαίου από την περιοχή της Κασπίας θαλάσσης. Στον τομέα του φυσικού αερίου, η Ελλάδα προτίθεται να καταστεί σημαντικό κομβικό σημείο για τη διέλευση αζερικού φυσικού αερίου προς τις μεγάλες Ευρωπαϊκές αγορές. Αγωγός φυσικού αερίου θα διασχίζει την Τουρκία προερχόμενος από το Αζερμπαϊτζάν και θα ενωθεί με τον αγωγό, ο οποίος θα διασχίσει τη Βόρεια Ελλάδα σε άξονα Ανατολής-Δύσης, με κατάληξη τον Σταυρολιμένα Ηγουμενίτσας και από εκεί, υποθαλάσσια, θα καταλήγει στο Οτράντο της Ιταλίας. Με τον τρόπο αυτό υλοποιείται ένα τεράστιας σημασίας γεωπολιτικό έργο, ο Νότιος Ενεργειακός Διάδρομος, για την διαμετακόμιση φυσικού αερίου προς την Δ. Ευρώπη μέσω Ιταλίας.

Τα παραπάνω έργα προσδίδουν έναν στρατηγικό ρόλο στην Ελλάδα στον τομέα της ενέργειας και μετατρέπουν την περιοχή της Θράκης σε περιοχή – κλειδί και μείζονα ενεργειακό κόμβο.³⁶

3.3.3 Ο νέος ορίζοντας της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής - Προϋποθέσεις

Οι παραπάνω αναφορές αντανακλούν αναμφισβήτητα την αλληλεπίδραση στον οικονομικό τομέα. Υποθάλπουν εντούτοις μια έντονη συσχέτιση με προτεραιότητες της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, στο άμεσο και μεσοπρόθεσμο χρονικό διάστημα, οι οποίες παραδοσιακά ερμηνεύονται στη βάση της ικανοποίησης των εθνικών συμφερόντων της χώρας, και ίσως αναγνωρίζονται από τις παρακάτω μεταβλητές :

- Ø Την απαίτηση για σταθερή ενσωμάτωση των Ευρωπαϊκών σταθερών στον πυρήνα της Εξωτερικής της Πολιτικής, αυξάνοντας έτσι την αξιοπιστία και την πολιτική χωρητικότητα της Ελλάδας μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση

³⁶ <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Financial+Policy/ESOAV/Στόχοι/>

- Ø Την ανίχνευση επιλογών με στόχο τη διατήρηση της στρατηγικής ύφεσης των σχέσεων της με την Τουρκία, σε περίπτωση που η προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Τουρκία μπλοκάρει
- Ø Τις επιπτώσεις της πρόσφατης διεύρυνσης στην ΕΕ και πως αυτές επιδρούν στα κύρια πεδία ενδιαφέροντος της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, όπως επί παραδείγματι στα Βαλκάνια. Επιδίωξη ηγετικού προφίλ με στόχο τη διαμόρφωση και εφαρμογή της Ευρωπαϊκής ατζέντας στην περιοχή των Βαλκανίων.
- Ø Τις ευρύτερες παρενέργειες της κατάστασης στην μετά-Ιρακ εποχή και πως αυτές αντανακλώνονται στο Ευρω-ατλαντικό πλαίσιο.

Τα εργαλεία της Οικονομικής Διπλωματίας, υπό όρους οικονομικής ανάπτυξης, συνεργασίας και σταθερότητας, αποδεικνύονται οι καλύτεροι μηχανισμοί για την προβολή της επιρροής της Ελλάδας με στόχο την επίτευξη κυρίως της δεύτερης και τρίτης προτεραιότητας της Εξωτερικής της πολιτικής. Με αυτόν τον τρόπο η Ελληνική πολιτική, κυρίως στην περιοχή των Βαλκανίων, δεν αποτελεί μέρος του προβλήματος αλλά απαραίτητος παράγοντας για τη λύση του.

4. Συμπεράσματα

Οι οικονομικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις δύναται να συνιστούν πηγή "ισχύος". Πότε ως οικονομική τριβή, άλλοτε ως οικονομική συνεργασία αντανακλούν στοιχεία πολιτικής δράσης και αντιμετωπίζονται σήμερα ως πραγματικά βιώσιμα εργαλεία εξωτερικής πολιτικής. Παραφράζοντας το ρητό του Κλάουζεβιτς θα μπορούσε να λεχθεί : *"Η οικονομική διπλωματία είναι απλώς η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα"*.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η εφαρμογή πολιτικών Οικονομικής Διπλωματίας στο πλαίσιο της Εξωτερικής Πολιτικής σπάνια οδηγεί σε βία, διενέξεις ή τριβές, εφόσον με μια αμετάκλητη σύγκλιση υφαίνεται σταδιακά ένα πυκνό δίκτυο αλληλεξάρτησης, με έντονη οικονομική διάσταση, που διαχέεται έως τα κατώτερα στρώματα της κοινωνίας των πολιτών και υπό όρους ανάπτυξης και ευημερίας επιδρά με αμυντικό τρόπο στην απειλή κατά της ειρηνικής συμβίωσης και σταθερότητάς τους και θεμελιώνει τη θετική προοπτική τους. Με αυτή την έννοια αποτελούν μέρος μιας οικονομικής δεξιοτεχνίας. Για την περίπτωση της Ελλάδας δεν αποτελεί μόνο εργαλείο προώθησης αναπτυξιακών στόχων αλλά και μηχανισμός πολιτικής αλλαγής. Η νέα κατάσταση που δημιουργήθηκε στα Βαλκάνια δημιούργησε όλες τις προϋποθέσεις ώστε η Ελλάδα να αναπτύξει μια οικονομική διπλωματία με έντονη συσχέτιση στους εξής κύριους στόχους :

- Ø Πρώτον, την αύξηση της πολιτικής της επιρροής και την προάσπιση των εθνικών της συμφερόντων στη Βαλκανική χερσόνησο χρησιμοποιώντας οικονομικά μέσα
- Ø Δεύτερον, τη μέγιστη δυνατή διευκόλυνση των ελληνικών επιχειρήσεων στην προσπάθειά τους να αναπτύξουν της επιχειρηματική τους δραστηριότητα στην περιοχή
- Ø Τρίτον, την ανάπτυξη ενός συγκροτημένου πλαισίου οικονομικής ανάπτυξης και συνεργασίας μεταξύ των κρατών της περιοχής που θα διασφάλιζε την ειρηνική συνύπαρξη και την πολιτική σταθερότητα. Η συμβολή της Ελλάδας σε προγράμματα περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης της ΝΑ Ευρώπης θεωρήθηκε ότι εκτός του ότι θα προωθούσε την οικονομική δραστηριότητα των ελληνικών επιχειρήσεων, θα συνέβαλλε στη μείωση των εθνικών αντιθέσεων και θα πιστοποιούσε τον εποικοδομητικό ρόλο που η Ελλάδα μπορούσε να διαδραματίσει ως εταίρος των Δυτικών κρατών στη

σταθεροποίηση των Βαλκανίων, δημιουργώντας έτσι τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ένταξη των χωρών αυτών στην ΕΕ

Βέβαια η εφαρμογή τέτοιων πολιτικών, οι οποίες αναπόσπαστα συνδέονται με την Εξωτερική πολιτική μιας χώρας αλλά αγγίζουν συθέμελα τις ευρύτερες κοινωνίες, εγείρει ευαίσθητα ζητήματα και διλήμματα που πρέπει οπωσδήποτε να τύχουν της ανάλογης προσοχής. Επί παραδείγματι, σε έναν μακροπρόθεσμο σχεδιασμό χαρακτηρίζεται αυθεντική μια οικονομική διπλωματία, υπό όρους αναπτυξιακούς, όταν εγκλωβίζεται από τις σκοπιμότητες που της επιβάλλουν τα λεγόμενα "εθνικά συμφέροντα";. Με άλλα λόγια στην περίπτωση της Ελλάδας, σε ποια έκταση, στη διαμόρφωση της αναπτυξιακής της πολιτικής προς τα Βαλκάνια θα πρέπει να δίνει ολοένα και μεγαλύτερη προτεραιότητα στη χρηματοδότηση εκείνων των έργων που έχουν περισσότερο θετικό αποτέλεσμα στα συμφέροντα της Ελλάδας και όχι τόσο στις οικονομίες των ληπτριών χωρών;. Εξυπηρετούνται καλύτερα τα συμφέροντα μιας χώρας όταν επιλέγει τη συγχρηματοδότηση προγραμμάτων μέσω διεθνών οργανισμών και φορέων, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, τα Ηνωμένα Έθνη κτλ.; Πως μετριέται η αξιοπιστία της Εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας που επιλέγει να δίνει έμφαση σε μεγάλα έργα, που να μην είναι αποφασιστικής σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη των ληπτριών χωρών, στην πράξη όμως η υλοποίησή τους αντιμετωπίζει τεράστια πολιτικά, οικονομικά και τεχνικά προβλήματα, οδηγώντας σε αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα;.

Σε κάθε περίπτωση, εντούτοις είναι επιστημονικά αποδεκτή η αντίληψη ότι η Οικονομική διπλωματία, αυξάνει τη χωρητικότητα και τη διαπραγματευτική δύναμη μιας μικρομεσαίας χώρας, όπως η Ελλάδα και αποτελεί μια από τις σημαντικότερες μεταβλητές πάνω στην οποία στηρίζεται πλέον η διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής, μακροπρόθεσμης και βιώσιμης εξωτερικής πολιτικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη Βιβλιογραφία

1. Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, Alfred Knopf, 1948
2. Robert O. Keohane, *Neorealism and its Critics*, Νέα Υόρκη, Columbia University Press, 1986
3. Robert G. Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, 1981
4. D. Morse, *The Politics of Interdependence*, International Organization, τόμος 23, 1969, σ. 311-326
5. John W. Burton, *World Society*, Cambridge, Cambridge University Press, 1972
6. Gilpin Robert, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press, Princeton 1987
7. Keohane Robert O., Nye Joseph S., *Power and Interdependence*, MIT Press, Boston, 1975
8. Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, California, 1979
9. Gilpin Robert, *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία : Η Διεθνής Οικονομική Τάξη*, 2^η Έκδοση, Ποιότητα, Αθήνα, 2000
10. R. J. Jones, (ed.), *Routledge Encyclopedia of International Political Economy*, London: Routledge, 2001
11. Nicolas Bayne, Stephen Woolcock, *The New Economic Diplomacy : Decision – Making and Negotiation in International Economic Relations*, Aldershot : Ashgate Publishing, 2003
12. Henk-Jan Brinkman, *International Economic Diplomacy at the United Nations*, James Muldoon Jr., Joann Fagot Aviel, Richard Reitano, Earl Sullivan (eds), *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today* Westview Press, 2005
13. James Muldoon, Jr., *The Challenges of the Global Economy for Multilateral Diplomacy*, James Muldoon Jr., Joann Fagot Aviel, Richard Reitano, Earl Sullivan (eds), *Multilateral Diplomacy and the United Nations Today* Westview Press, 2005
14. K. Holsti, *International Politics : A Framework for Analysis, Economic Instruments of Policy*, Prentice/Hall International, 1974
15. Michael Mastanduno, *Economic Statecraft, Interdependence and National Security : Agendas for Research*, Jean-Marc Blanchard, Edward Mansfield, Norrin Ripsman (eds) *Power and the Purse : Economic Statecraft, Interdependence and National Security*, Frank Cass
16. Peter A. G. van Bergeijk, *Economic Diplomacy Trade and Commercial Policy, Positive and Negative Sanctions I a New World Order*, Edward Elgar Publishing Limited, 1994
17. Carlos Santiso, "Reforming European Foreign Aid : Development Cooperation as an Element of Foreign Policy", *European Foreign Affairs Review*, 7 : 401 – 422, 2002 Kluwer Low International
18. C. Hill, *Superstate or Superpower ? The Future of the European Union in World Politics*, EFPW Working Paper 2003/1, www.lse.ac.uk, p8.
19. F. Stephen Larrabee, *Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era*, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 5, No. 3, September 2005
20. Jens Bastian, *Knowing Your Way in the Balkans : Greek Foreign Direct Investment in Southeast Europe*, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 4, No. 3, September 2004

21. John M. Roberts, The Black Sea and European Energy Security, Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 6, No.2, June 2006
22. Ian O. Lesser, *Greece's New Geopolitical Environment*, Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 5, No. 3, September 2005, pp. 347-363

Ελληνική Βιβλιογραφία

23. Κονδύλης Παναγιώτης, Θεωρία του Πολέμου, Θεμέλιο, Αθήνα, 1999
24. Ζώρας Κώστας, Γκίκας Βασίλειος, Η θεσμική συγκρότηση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, Σάκουλας, 2002
25. Χ.Τσαρδανίδης, Α. Χουλιάρας, "Η άνοδος και η πτώση του Ελληνικού Σχεδίου για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων", *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 11, Τεύχος 1, 2005, σελ. 34-58
26. Θεόδωρος Τσακίρης, Η Στρατηγική Σημασία της Ουκρανίας για την Ενεργειακή Ασφάλεια της Ευρώπης : Η Παράμετρος του Φυσικού Αερίου, *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 9 (2) 2003
27. Δ. Ξενάκης, "Οι Ευρω-Μεσογειακές Σχέσεις : 1995-2005", *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 11 (2) 2005, 214-238
28. Stelios Stavridis, Democratic Conditionality Clause, Use of Sanctions and the Role of the European Parliament in the Euro-Mediterranean Partnership : A Preliminary Assesment, *Agora Without Frontiers Volume 9 (4) 2004* : 288-306
29. Charalambos Tsardanidis, Economic Diplomacy as a Means of Foreign Policy : Greece and South-Eastern Europe, *Agora Without Frontiers*, Vol. 6, (3) 2001
30. Χριστίνα Αργυροπούλου, Οι Ελληνικές Επενδύσεις στην Τουρκία, *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 9 (3) 2004
31. Μαρίκα Καραγιάννη, Ο Μελλοντικός Ρόλος του Καζακστάν στην Παγκόσμια Ενεργειακή Σκηνή, *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 9 (3) 2004

Άλλες Πηγές

32. Καθημερινή Επισκόπηση Αρθρογραφίας στις εφημερίδες Βήμα, Καθημερινή

Διευθύνσεις στο Διαδίκτυο

33. Άντληση στοιχείων από το site <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Financial+Policy/ESOAV/Στόχοι/>